

DR. JOSEF ŠTOLBA:

ZE SLUNNÝCH KOUTŮ EVROPY

VZPOMÍNKY Z MENŠÍCH CEST

V PRAZE
NÁKLADEM ČESKÉ GRAFICKÉ AKC. SPOLEČNOSTI „UNIE“
1918.

PANU
CÍSAŘSKÉMU RADOVI
KARLU DIMMROVI
NA SMÍCHOVĚ

V UPŘÍMNÉM A ODDANÉM PŘÁTELSTVÍ

KNIHU TUTO PŘIPISUJE

DR. JOSEF ŠTOLBA.

CAŘIHRAD.

(1899.)

(PAMÁTKA JANA NEŘUDY.)

I.

Jízda Bosporem.

Když jako hoch, jehož touhy nesly se od vždy po cizích, vzdálených krajích, sníval jsem o divokých samotách chladného severu, o jasuplných nivách slunného jihu, o nebetyčných vlnách rozbouřených oceánů, o kontinentech, kdež v stínu královských palem mezi ploty sáhových, ohnivými květy obsypaných kaktéí míhají se tváře všech možných barev, netušil jsem, že příznivý osud vtělí jednou bezmála veškeré sny tyto, že dopřeje mi, abych poznal vše to, co zdálo se mi kdysi nedostižným. Sever i jih, východ i západ evropský prošel jsem pln obdivu, unesen velikolepostí nekonečných oceánů, brázdil jsem vlny jejich, a všecek uchvácen nořil jsem zraky své v grandiosní zjevy tropické přírody.

Ale přes to, jak mnoho toho ještě zbývalo, kam nebylo mi přáno přijíti, a jak po tom prahla duše má, víc a více roztoužená tím, co doposud byla poznala.

Jaké kouzlo na příklad tajilo se pro mne ve slově „Cařihrad“. Město, s nímž co do politického významu dovede závoditi jen několik málo metropolí světových, město, jemuž co do geografické polohy nevyrovná se žádné jiné, a jehož zvláštní, touto polohou mezi dvěma, v kultuře své tak roz-

dílnými kontinenty podmíněný život předčí rázovitostí svou nad život veškerých sídelních měst celého světa, vábilo mne k sobě kouzlem tak neodolatelným, že za první příležitosti obrátil jsem kroky své v místa, o nichž sám Byron pln nadšení se pronesl, že nikde za velikých jeho cest nepotěšil jej pohled, jenž rovnati by se mohl pohledu na residenci sultánovu.

Blížil jsem se Cařihradu z Černého moře.

Mohutný, co nejpohodlněji a nejelegantněji zařízený parník rakouského Lloyd, *Ettore*, po překrásné noční plavbě a za nejskvostnější pohody blížil se časně z rána k bodu, kdež sestupují se na dostřel dva nejdůležitější díly světa, a vjížděl konečně o šesté hodině ranní do *Bosporu*, do nedlouhé, ale zato tím rozkošnější vodní dráhy té, jež spojuje dvě moře, a na jejímž konci, při ústí do moře Marmarského, rozkládá se „brána štěstí“, sídlo „pána králů“, čarovný *Stambul*.

Bosporus! Jaké vzpomínky budí jméno to, vzpomínky, jež stejně hluboko sahají do říše bájí, jako do skutečných dějin zápasů nejrůznějších národů světa.

Krásná *Io*, dcera krále argejského, *Inacha*, milenka *Jovišova*, žárliví *Herou* v krávu proměněna a do světa vyštována, přeplula v úzkosti své *Bosporus*, a dala mu tím jméno, neboť jméno to znamená „brod bravu“. *Argonauti* plavili se po něm za zlatým rounem, zaživše nejpodivnějších dobrodružství, *Spartané*, *Atheňané*, *Peřané*, *Římané*, *Arabové*, ba i *Rusové* zmocnili se ho nejednou, až konečně v 15. století upadl v moc *Turků*, kteří dosud křečovitě ho drží, úzkostně

hledíce té době vstříc, kdy půlměsíc na nejslavnější jejich mešitě evropské, na Aji Sofii, ustoupí zase kříži.

Rozumí se, že první, co zříme při vjezdu do Bosporu, jsou opevnění, jež s obou stran na vysokých návrších chrání před důležitý vstup do vodní dráhy této. Po pravici, na evropské straně Rumili Fener, a opodál na straně asijské Anadolu Fener, pevnůstky to, opatřené majáky a mohutnými děly, které hrozivě šklebí jícny své proti nám. A za nimi s obou stran celá řada opevnění menších. Osamělé, turecké strážce obcházejí tiché valy, zastavují kroky své a hledí nedbale na naši pyšnou loď. Ale běda, kdyby valy ty oživily! Křížový oheň jejich zničil by nás v málo okamžicích.

Poblíž evropského majáku vyčnívají z moře Symplejady, dvě skaliska, z báje o výpravě Argonautů známá. Srážela se dle pověsti neustále, drtíce nemilosrdně vše, co se mezi nimi ocitlo. Jen následkem rady věštce Finéa dovedli plavci projeti jimi tak šťastně, že ztratili pouze ozdobu kormidla, a teprve hudbě božského Orfeá zdařilo se, zastaviti pohyb skal těch. Okouzleny sladkými zvuky jeho všemohoucí lýry, stanuly pojednou a nepohnuly se více.

S levé strany, na břehu asijském vidíme z dále Jaum Burnu, nejsevernější výběžek Malé Asie do Černého Moře, nedaleko něhož známé basaltové jeskyně, v nichž sídlí ony tisíce racků, kteří Bosporus tak báječně oživují. Prostý lid má za to, že do ptáků těch, kteří jakoby ani

nedovedli odpočívati, přešly duše zatracenců. Břeh jest zde pustý, neobydlený, a jedině maják a malé baterie ožívují ho střídavě: onen v noci a tyto za dne.

Avšak nyní počíná plavba, již ve světě málo rovných. Po obou stranách klikaté břehy zdvíhají se v malebná, místy skalnatá, místy lahodná návrší, jež na nejednom místě vybíhají v příkrá skaliska. Oba břehy, poskytující ob tu chvíli rozkošné pohledy do příčných úžlabin, pokryty jsou celými háji vavříků a platanů, z nichž na přechetných místech spějí do výše temné, úzké cypřiše a široce rozložené pinie, a z hájů těch buď vyhlédají aneb skrývají se v nich četné zříceniny, vesničky a letohrádky, čím blíže k Cařihradu, tím četnější.

Bosporus je tak klikatý, že skoro do dvou třetin vidíte před sebou obzor stále uzavřený. Voda jeho jest temně modrá, a proudí divokou silou k moři Marmarskému, narážejíc zuřivě o výběžky obou břehů, střídavě vpřed postupující. Pojednou však rozšiřuje se na bezmála dva tisíce metrů, a z hlubokého zářezu před námi, se skalnatým lesnatým pozadím, usmívá se na nás rozkošné sídlo, plné nejkrásnějších paláců a letohrádků, letní to útočiště boháčů a diplomatů cařihradských, B ö j ü k d e r e, a nedaleko za ním T h e r a p e i a.

Ale loď kvapí dále, a my hledíme napiatě před sebe, neboť zdaleka objevují se nám cimbuří mohutného hradu, jenž jakoby zastoupiti chtěl nám cestu další. Za nedlouho nalézáme se na nejuzším bodu celého Bosporu, jenž není tu širší

nežli 550 metrů, v bodu, kterýž proslul v dějinách starověku přechodem Dariových vojsk. Zde perský král kázal postavit most, po němž milionovou bezmála asijskou armádu svou převedl do Evropy.

A ti, již přišli po něm, pochopili stejně bystře výhody bodu toho. Na evropské straně, rok před dobytím Cařihradu a vyvrácením zkomírající říše byzantské, v několika měsících sultán Mohamed II. vystavěl, aniž by byl dbal námitek posledního císaře byzantského, pevný hrad, jenž ode břehu spěje do skalnaté výšky, a opatřen několika převysokými věžemi se zubatým cimbuřím, vydal rázem celý Bospor v ruce svého zakladatele. Jest to R u m i l i H i s s a r, jeden z nejpitoresknějších bodů celého Bosporu.

A proti němu, na straně asijské, A n a d o l i H i s s a r, čtyři sešlé věže, smutné zbytky hradu, jež tentýž Mohamed ještě dříve nežli R u m i l i H i s s a r byl vystavěl, a jenž obvyklým tehda, krutým způsobem hostíval četné ony nešťastníky, kteréž válečné štěstí Turkům za evropských výprav jejich bylo vydalo.

Oba břehy, stále stejně krásné, pokryty jsou četnými osadami a villami, a sem tam již i jednotlivými, více méně zanedbanými paláci sultánovými. Když však zahýbáme za vesničkou O r t a k ö i směrem jihozápadním, tu znenáhla počínají vystupovati na obzoru neurčité ještě, zamžené obrysy obrovitého města. Po pravici vynoří se dvě nádherné, mramorové, běloskvoucí stavby, paláce sultánovy Č i r a g á n a D o l m a h a g d ž e, s výšiny nad nimi, pokryté nejrozkosnějším

parkem, kyne nám sídlo nynějšího sultána, Abdula Hamida, Yildis kiosk, a pojednou před námi na několika vysokých návrších moře domů, korunované bezčetnými kopulemi a štíhlými minarety, prostoupené jasně modrými vodami, na nichž celé lesy stožárů, v pozadí ovroubené modravými vodami, na všech stranách pak odstíněné temnou zelení a polité zlaticím jasem sálavého orientálního slunce.

Jaký to pohled!

Po levici na břehu asijském obrovské, čistě turecké předměstí Skutaris návrším Bulgurlu, před námi na ostrém výběžku starý Stambul s božskou Ajou Sofií, s vysokou věží Seraskeriátu, a s počátkem zálivu Zlatého rohu, po pravici čtvrť přístavní Galata se svou mohutnou kulatou věží, za ní evropská čtvrť Pera, a dále návrší za návrším, jedno krásnější druhého.

Jako omámeni hledíme před sebe a nejsme mocni slova.

To není snad skutečnost? Toť fata morgana, vyčarovaná fantasií, již napojily pohádky tisíce a jedné noci, toť prelud tak krásný, že hrozí rozplynouti se v nejbližším okamžiku v mlhu. Avšak ne, jest to skutečnost, jest to živý obraz, obraz, jakému není ve světě rovno.

V nejkrásnější své chvíli stvořila nebesa obraz ten, a komu příznivý osud dopřál, že ztápěti mohl opojené zraky své v nekonečných vlnách jeho, ten nezapomene, nemůže zapomenouti ho nikdy více.

II.

Vstup do města.

Náhlé zastavení se lodi probudilo nás z našeho omámení. Jak hoříme touhou, abychom vešli do města, jehož nevyrovnatelné panorama nás bylo takou měrou uchvátilo!

Loď zakotvila opodál galatského nábřeží proti celnici. Celé hejno barek a kajků ji obklopilo, a za chvíli rvou se o nás různí nosičové a agenti hotelů. Štasten, kdo oznámil hotelu, předem vyhlédnutému, příchod svůj. Zřízenec jeho přichvátá, vyhledá nás s báječnou obratností, padnuv na nás téměř hned v prvním okamžiku, a zbaví nás rázem všech nepříjemností, s přistáním ve světovém přístavu spojených.

Usadili jsme se v barce, v níž nalézala se již naše zavazadla. Veslař zaměřil k lodici, jež houkala se nedaleko na vlnách, a v níž ošumělý Turek v černé, odřené uniformě se zelenými výložky zapisoval stále něco do špinavých ležter. Veslař ohlásil, kolik veze přichozích, a obdržel ihned povolení k přistání, špinavý to papírek, na nějž Turek byl zvolna něco napsal. A již nesou nás nepokojné vlny ku břehu. Barka kolébá se s vlny na vlnu, polokrotcí rackové nás oblétají, nesčetné loďky všech druhů míhají se okolo nás, a za nedlouho staneme u špinavého, uzavřeného nábřeží, z něhož jediný východ vede do temných vrat stejně špinavé celnice, obsazené četnými policisty, jimž veslař odevzdává povolení, dříve mu doručené.

A již zde, při prvním kroku na tureckou půdu, setkáváme se s tím, bez čehož Turecko nelze si představit, se slavným tureckým bachšišem, jenž otvírá veškery turecké dvěře a líbezný vyluzuje úsměv na každé turecké tváři.

Sdělili jsme průvodčímu, že se obáváme, aby nám celníci neproházeli příliš naše, pečlivě uspořádaná zavazadla. Usmál se a ujistil nás, že malý bachšiš, jež nalezneme později v účtě svém, spraví vše k plné naší spokojenosti. Avšak běda tomu, kdo chtěl by ho vpraviti celníkovi přímo do ruky: vzbudil by nejvyšší jeho nemilost. To musí se státi tak, aby žádný z ostatních kolegů, kteří stejně opatrně bachšiši svému hledí vstříc, neměl o tom zdání.

Průvodčí převzal náš pas, dal vynésti zavazadla do celnice, kdež celá řada přísných pánů v červených fezech prohlížela různé tlumoky, a pošeptal jednomu z nich nenápadně několik slov. Ten, jako by nebyl slyšel, obrátil se po chvíli s vážnou tváří k nám, dal si otevřít menší tašku, nazdvihl nedbale trochu šátek, navrchu se nalézající, a pohlédnuv letmo avšak pohledem vylučným na našeho průvodčího, napsal křídou nějaký turecký klikyhák na veškerá naše zavazadla. V nejbližším okamžiku byl nám také vrácen vidovaný pas, a již nalézali jsme se mimo celnici před tureckým přístavním fiakrem.

Turecký fiakr, aspoň z přístavu galatského, pro kavalíry právě se nehodí. Jest to zpravidla vůz, jenž vypadá jako čtyřkolá hádanka, jak že to možné, že hořejšek a dolejšek drží pohromadě. Na kozlíku sedí špinavý Turek s fezem na hlavě,

a u voje zapřaženo jest něco, co vyvolává smutnou vzpomínku na pár koní, ale co přes to běží s větrem o závod.

Arci jsou v Cařihradě také fiakry úpravnější a elegantnější, ale ty naleznete hlavně jen v evropské čtvrti a v Stambulu, jichž obyvatelé uvykli lepším povozům.

Usedli jsme s průvodčím do takového výborného fiakru.

Nikde na svých potulkách světem nevyhledal jsem pomoci oficiálních průvodčí. Ale v Cařihradě, kde jsem tak poprvé k radě zkušených přátel učinil, naučil jsem se velebiti instituci tuto. Žádné vyjednávání s veslaři, kteří, jak nejednou ke své škodě jsem zakusil, dovedou cestujícího vykořistiti na krev, žádné obtíže s celníci, která cestování mnohdy tak velice ztrpčuje, a žádné vyjednávání s fiakrem, jenž hledívá zpravidla na cizince jako na nejvhodnější předmět k vydírání, Allahem mu zvlášť k účelu tomu seslaný. Vše odbyl průvodčí co nejhladčeji, a poplatek za vše, v hotelu později účtovaný, opravdu nepatrný, aspoň zajisté mnohem nepatrnější onoho, jež bychom byli musili platiti, jsouce sami na sebe odkázáni. I ten bachšíš pro zmíněného celního úředníka byl přímo směšný. Celých 15 piastrů, tedy asi 1 zl. 50 kr.

Bereme se krátkou, rovnou ulicí, plnou divných, úplně otevřených krámků a zahybáme záhy v pravo. A za nějakou chvíli projíždíme celou směsicí klíkatých, úzkých, špinavých ulic a uliček, jež vesměs vedou do vrchu, v nichž jest tak hrozné dláždění, že vůz lítá s jedné strany na druhou,

a plno děsných zápachů, jež majíce ob tu chvíli jiné prameny, pojí se v směsici, která jemnější nervy dovede přímo rozrušiti.

Tak úchvatný pohled na Cařihrad se strany mořské, a tak hrůzný dojem při prvním vstupu do krásy té.

Maně vzpomněl jsem onoho potrhlého Angličana, jenž přijel po lodi, jako očarován ztápěl zraky své v obraz, před ním se rozkládající, ale do města nevstoupil, aby nepokazil si dojem, pouhým pohledem na ně získaný.

Mohl by tak učiniti někdo jiný než Angličan? Vždyť zcela přirozeno, že rub není nikdy tak pěkný jako líc, a bez špíny a puchu Orient nelze si ani mysliti. Však vnímavá mysl nalezne náhrady více nežli dostatečné v báječném tom životě a ruchu, jímž nečisté a nelibě zapáchající uličky cařihradské přímo oplývají.

Jako vůbec v Orientu i zde veškeré dílny a obchody jsou do ulice úplně otevřeny. Pekař vkládá velice obratně pečivo před vašima očima do rozpálené pece; švec, krejčí pracují zpola na ulici; kavárničky obklopeny jsou nízkými stoličkami, a kavárník vaří na malé plotně před očima hostí svých šálek za šálkem; majitelé hospůdek připravují v bezčetných, čistě vyleštěných, krytých nádobách nejrůznější pokrmy, v nichž rajská jablíčka a paprika hlavní místo zaujímají; zelenáři a ovocnáři mají bohaté své zásoby, — mezi nimi zejména červená a zelená paprika, červená a černá rajská jablíčka, a zelené a žluté melouny — nasypány do půl ulice; podél chodníku stojí celé řady divokých postav, které ve vyso-

kých koších prodávají asijské hrozny, ohromné a sladké, jako by pocházely ze zaslíbené země; uprostřed ulice usadil se Turek, prodávající pantofle, nebo cukrovinky, nebo pražené oříšky; kolem něho rozloženo jest co nejpohodlněji několik známých cařihradských psů, a vším tím prodírají se chlapi, vyvolávající z plných plic, co mají na prodej, míhají se Turkyně v dominových, tu prostých, tu bohatých kuklích s tvářemi buď úplně neb částečně odkrytými, neb v černé neprostupné závoje zahalenými, a valí se lidé všech možných pletí od nejbělejší do nejčernější, v krojích, jež připomínají divadelní féerie, na hlavách převahou červené neb černé fezy, neb bílé, červené, zelené a jiné turbany, a jen sem tam výjimečně evropský klobouk neb dokonce cylindr.

Polo omráčení puchem a nečistotou, ale unesení bujným tím, nevídaným životem, bereme se dále, stoupajíce víc a více do vrchu. Nápadné jsou nám četné vojenské patroly o šesti mužích s policejním strážníkem v čele. Objevují se ob tu chvíli, ale mnoho strachu nebudí. Chodí loudavým, nestejným krokem, každý voják drží ručnici jinak, a všichni vypadají, jako by chodili jen procházkou, která je však patrně valně nebaví. Děje se tak od doby posledních arménských nepokojů, kdy zbůhdarma tolik bylo prolito krve lidské.

Za nedlouho jsme v evropské čtvrti, v P e ř e. Lepší, úpravnější domy, ale ulice stejně úzké a stejně nelibě zapáchající jako v Galatě, a stejný všude hluk a stejný řev. Vozy, ubíhající do vrchu i s vrchu s toužou rychlostí, působí na bídné dlažbě hlomoz uši rozdírající, úzká, nečistá trmway, jejíž

příchod na křižovatkách oznamuje divoké troubení, letí s úžasnou rychlostí okolo nás, a my s úzkostí hledíme na to, čekající, že vozy musí sraziti se v nejbližším okamžiku, aneb že musí skuliti se po srázném svahu, neboť — brzdy náležejí v Cařihradě k věcem, tam dosud nevynalezeným.

Opatrně držíme se svých sedadel, abychom z fiakru nevyhlédli. Vidíme celé řady cidičů bot, v Cařihradě velice důležitých, s pěkně upravenými, mosazí okovanými podstavci, kteří s nejroztomilejšími úsměvy nabízejí nám do vozu své služby, spatřujeme obrovskou, velice pěknou budovu otomanské banky, která je vojenskými strážemi přímo obklopena, mineme veliký, valně zašlý hřbitov, jež kráší řídký les vysokých, zádumčivých cypřišů, a jenž uprostřed ulic tak stlačených rozlohou svou tím více překvapuje, a staneme konečně před elegantním hotelem, z něhož hrne se celý houf lidí, aby zmocnil se našich zavazadel.

Ředitel hotelu se nám představuje a zve nás do liftu, aby nejkratší cestou uvedl nás do hostinských pokojů. Velikolepý hotel. Samý mramor, samý těžký, drahý koberec. V málo okamžicích jsme v třetím poschodí. Chodby široké, světlé a čisté, jako by vše bylo teprv včera upraveno, a pokoje rozkošné s balkony, s nichž úchvatná vyhlídka na celý Zlatý roh a jeho báječné okolí.

Těm, jež zajímá zvědět jméno hotelu a ceny, sdělují, že byl to první hotel cařihradský: Pera Palace hotel, a že pokoj pro dvě osoby stál denně patnáct, a s celým, a sice výborným zaopatřením pro dvě osoby pouze třicet franků denně.

Doporučuji co nejlépe.

III.

Galatská věž.

Dříve, nežli vrhneme se do omamujícího víru cařihradských ulic, jest třeba, abychom získali co možná širokého rozhledu na město a tím i náležitého názoru, nejen o jeho rozloze, ale i o rozčlenění jeho. Z přístavu poznali jsme úchvatný obraz, jenž jevil se nám jaksi zdola. Přirozeno tudíž, že toužíme poznati, jak vypadá obraz ten s hora.

A touze té vyhovuje vzestup na Galatskou věž.

Galata, u níž jsme byli zakotvili, jest původní, vlastní sídlo cařihradského obchodu, kterémuž neublížilo nikterak, že část jeho přestěhovala se ponenáhlu do dolních ulic protějšího Stambulu. Nejpřednější obchodní domy, veškeré banky, všechny agentury dopravních lodí zůstaly zde, a přičiňují ze všech sil k obrovskému ruchu, který panuje zde neustále, vyjma snad několik málo ranních hodin.

Podél celé Galaty, od starého mostu až do předměstí Tophané, jež na východní straně s ní hraničí, táhne se úzká, špinavá ulice paralelně s břehem, kdež soustřeďuje se vnitřní život obchodního centra toho. Avšak od nového mostu vypíná se nábřeží, které, jsouc dosti široké a k moři úplně otevřené, poskytuje obraz tak bujného přístavního ruchu, že opravdu těžko ho přirovnávati k něčemu podobnému.

A k večeru zde život nejbujnější. Po levé straně domky z valné většiny jednopatrové, vesměs to skoro kavárny a hospůdky, dole i nahoře úplně otevřené a četným obecnstvem stále obsazené. A po pravici, při nábřeží beze všeho zabradlí, plno lodí, z nichž se vykládá neb na něž se nakládá, a široký ten prostor uprostřed jako poset lidmi, kteří vrážejí do sebe, a do nichž ob tu chvíli za zuřivého řvaní „v a r d a“ vjede vůz neb kočár, beze všech ohledů plným tryskem ubíhající.

Právě zastavil u nábřeží obrovský, francouzský parník, přicházející odněkud z indických vod, a přeplněný cestujícími, kteří toužebně hledí ku městu. Ale nikdo nesmí ven, dokud kapitán nevrátí se ze zdravotního úřadu, kdež musí předložit své doklady, a za osobního rukojemství podepsati listiny, jimiž stvrzuje, že zdravotní stav na lodi jeho jest nejlepší. Teprve pak smějí cestující opustiti loď.

Ale jak jest to obtížné. Obrovský houf zvědavců obklopil východ z lodi, a s namáháním jen razí si nosičové, h a m a l y zvaní, cestu houfem tím, nemilosrdně rýpající do ctěného publika. V tom však z dvou protivných stran vjíždějí tryskem povozy do houfu toho, a za zuřivého lání a řevu prchají zvědavci všemi směry. Ale na jedné straně nová překážka. Čtyři chlapi jako hory, s tvářemi bronzovými a se svaly na nahých rukou a nohou ku prasknutí napiatými, nesou na dlouhých, elastických sochorech obrovský sud, na železné háky zavěšený a pravidelně se hou-pající, a kráčejíce stejným, zrychleným krokem,

valí se za varovných výkřiků vpřed a porážejí vše, co staví se jim v cestu, neboť na náhlé zastavení nelze ani pomyslet. Zvědavci ustupují ustrašení, ale již jsou jim zase v týle jiní hamalové, kteří na zvláštních vycpaných, koží potažených a o kříž opřených nosítkách hravě přenášejí břemena, nad nimiž by nosičové naši užasli, a vrážejí bez milosti do každého, kdo včas se jim neuhne.

A nové zase leknutí.

Tentokráte vše však úctyplně ustupuje stranou. Elegantní kočár, na kozlíku vedle kočího sluha, až po zuby ozbrojený, v kočáře bělovousý, inteligentní muž s fezem na hlavě a v tmavé vojenské uniformě, s každé strany jezdec s karabinou, k výstřelu připravenou, a za nimi ordonanční důstojník. Jest to ministr námořnictví, jenž vrací se z arsenálu snad do svého bytu.

Kavalkáda mihne se okolo nás jako šipka, a my, nemálo vzrušení vším tím, co jsme byli viděli, spěcháme z víru toho ven, do ulic klidnějších, na vytouženou věž.

Věž galatská je nejstarší památka Galaty z dob Janovanů. Jest to mohutná, okrouhlá budova, asi 50 metrů vysoká, s otevřenou železnou pavláčkou, umístěnou nahoře, těsně pod prapodivnou střechou, jež nejčastěji a dosti trefně k lucerně přirovnávána bývá.

Věž byla Janovany vystavěna v polovici XIV. věku a tvořila nejhlavnější část mocné pevnosti, jež postavení Janovanů proti Konstantinopoli nemálo posilňovala. Mohamed II. věž tu nejen zachoval, ale ještě více opevnil. Avšak opevnění,

kteřá imponovala v středověku, nemohla v dobách pozdějších zachovati důležitosti své. Z válečného někdejšího netvora stal se dnes nevinný, ale důležitý strážce bezpečnosti města. Vysoká poloha jeho takofka nutila k tomu, aby usídlení tam byli hlásní požároví. Nejhořejší prostor, o čtrnácti obrovských oknech, pode vchodem na otevřenou balustrádu, tvoří pohodlnou síň, sloužící hlásným ve službě, a v ní nalézá se několik židlí, stojan s krátkými oštěpy, a zasklená vyhláška, že každý, kdo navštíví věž, musí zaplatiti pět piastrů čili asi 50 kr. r. m. A kolkolem procházejí se čtyři Turci, dlouhé chvíli patrně již uvyklí, a obhlížejí Cařihrad na všechny strany. Zpozorují-li někde oheň, dají ihned znamení pomocí praporů za dne a rozžatých svítilen v noci, jichž množství naznačuje spolu směr ohně. Na znamení to ozvou se baterie, taktéž počtem ran směr ohně udávající, a již spěchá několik, stále připravených běhounů, chopivše se oštěpů, do města, a tlukouce oštěpy těmi o dlažbu a řvouce stále „Jangyn var“, volají hasiče ku pomoci.

Hasičů těch jsou dva druhy. Hasiči městští, po vojensku organizovaní, a všemi možnými prostředky opatření, a pak hasiči dobrovolní tak zvaní T u l u m - b a d ž i. Prvější jsou prý velice obratní a spolehliví. Ale za to dobrovolní jich soudruzi jsou prý hrozní. Jsou to sbory dobrovolníků, kteří v obyčejném životě nosí náklady v přístavě. Každý sbor má svou starodávnou, ruční stříkačku, a jakmile ozve se znamení, že hoří, shromáždí se v okamžiku a žene se poklusem za ohlušujícího řvaní k ohni.

Vycházejíce jednou pozdě večer do mnichovské pivnice, byli jsme právě u hotelu svědky takového vystoupení dobrovolníků těch. Pekelný, blížící se řev zarazil naše kroky. Uleknutí ohlížíme se, a v tom již valí se okolo nás houf asi padesáti mužů v největších nedbalkách, jenž, maje uprostřed něco, co vypadalo jako stříkačka, poklusem mihl se okolo nás. Hrůza z nich šla, ale jenom na ulici. Při ohni ne. Tam pracují hlavně hubou, každý jedná na svou pěst, nedbaje pranic rozkazů, a všichni kradou jako straky. Mají na sobě jen vykasané, zpravidla roztrhané kalhoty, ale s dobrými a hlubokými kapsami, a běda pohořelým, k nimž dostaví se dříve nežli hasiči městští. Doba jejich však dávno již minula, a za nedlouho budou snad již náležeti minulosti.

Galatskou věž nesmí nikdo opominouti, kdo Cařihrad chce poznati. Úzkými, točitými schody, jako ve skále vytesanými, v obvodní zdi ukrytými, a nepatrnými okénky osvětlenými, dostupovali jsme jednoho patra po druhém, a v každém vítaly nás houfy zdivočilých holubů, až konečně dostihly jsme strážné síně již zmíněné. Vábil nás sice pohled okny, ale přece jen nemohli jsme odolati touze, abychom vystoupili ještě výše na otevřenou balustrádu, s níž rozhled kolkolem nic neruší.

A za nedlouho stanuli jsme na úzké pavláčce, a celý ten obrovský, skvostný Cařihrad ležel u našich nohou — —

IV.

Rozhled s věže Galatské.

Stojíme na úzké, silným železným zábradlím ohražené pavláčce, jež, patrně k vůli dešti, šikmo sbíhají ke kraji, kryje temeno věže galatské, a tiskneme se mimovolně ke zdi. Hrůzná hloubka pod námi zaráží nás v prvním okamžiku, ale grandiosní obraz, jenž se jeví odtud udiveným našim zrakům, dává nám záhy zapomenouti různých výstrah, jež upozorňovaly nás na povážlivý prý stav celé pavláčky.

Obracíme se nejprv nazad, k severu, kdež evropská čtvrť *P e r a* spěje od Galaty ještě výše. Jest to jediná strana, kdež rozeznáváme několik vysokých věží, křížem opatřených, a různé mohutné budovy, dodávající celé čtvrti evropského rázu. Zde nalézají se vyslanectva a konsuláty, některé arci v úzkých zastrčených uličkách, a zde také hlavní sídlo cařihradských Němců, kteří, spoléhajíce na značný počet svůj, počínají se tu od poslední cesty císaře-cestovatele do Orientu, obvyklým svým způsobem uplatňovati.

Dolní část *P e r y* tvoří směsici stejně špinavých, úzkých a smrdutých uliček jako Galata. Ale čím výše, tím jest *P e r a* volnější, čistší a evropestější, ale také strážlivější. Hlavní její třída, *Grande rue de Pera*, jež táhne se po celé její délce, jest klikatá a úzká tak, že dva vozy proti sobě jedoucí stěží mohou se vyhnouti jeden druhému. Naproti tomu však horní část, dík za to velikému požáru z r. 1870, má již ulice širší,

domy kamenné a výstavné, a ulice čistě evropského rázu.

Leč ty nás nyní nezajímají. Zraky naše sklánějí se po volném svahu Bosporu, kde četné mešity rázem připomínají nám zase Orient. Modré vlny omývají břeh, u něhož zakotvují veškeré lodi, do Cařihradu přijíždějící, a za nimi usmívá se na nás obrovský kus Asie, s nekonečným, tureckým městem *Skutari* v popředí a s řetězem modravých návrší v pozadí, z nichž nejvyšší, *Bulgurlu*, vábí nás k návštěvě. Nekonečný, celým lesem převysokých cypřiší prostoupený hřbitov turecký sklání se s nejvyššího temene města k níže na břehu položené části *Kadi Kiöi* a *Haidar Paša*, kdež v nejnovější době se svolením sultánovým Němci zakládají přístav, jenž ve spojení s anatolskou drahou otvírá obchodu jejich nové cesty do asijského kontinentu, a rázem tu před nám na protější evropské zase straně starý *Stambul*, na dlouhém poloostrovu se rozkládající, jenž dělí moře Marmarské od chobotu, kterýž mezi ním a Galatou hluboko do pevniny zabíhá a Cařihradu přístav poskytuje, že mu není ve světě rovna, přístav, jež dva mosty dělí ve dvě části. Mezi prvním a druhým přístav obchodní, a za druhým válečný, oba plné zimničného života, jenž s naší, přímo ptačí perspektivy vypadá dosti titěrně, ačkoliv ve skutečnosti ruchem svým omamuje..

A ve vchodu do Marmary blíž ke straně asijské, na nevelikém skalisku, prostá, nevysoká věž, věž *Leandrova*, jež obklopena četnými pís-

činami, slouží dnes jako maják, aby lodi upozorňovala na prudké proudy, kteréž zde činí plavbu velice nebezpečnou. Proč nazývá se věž Leandrovou, vědí jen bohové, neboť známá pověst o Leandrovi nekotví zde, nýbrž v Dardanelech. V starověku věž, dříve zde zřízená, sloužila k tomu, že uzavírala řetězem, z nejsevernějšího bodu Stambulu sem taženým, Bosporus i Zlatý roh proti Marmáře. Dle turecké pověsti však sultán Mohamed vystavěl zde věž novou a převzl sem jednu z nejmilejších svých dcer proto, poněvadž bylo jí kdysi prorokováno, že sejde uštknutím jedovatého hada. Doufal, že na holé skalisko to žádný plaz cesty nenalezne. Ale osudu svému žádný Turek a žádná Turkyně neujde. Jakési staré ženě podařilo se dodatí jí koš skvostných květin, dar to jakéhos zamilovaného prince. Leč v květinách ukryt byl — Allah jen ví, zda náhodou neb úmyslně — jedovatý had, který ubohou dívku uštknul. Avšak bez prorokovaného účinku. Neboť právě včas objevil se zamilovaný princ, vyssál z rány všechn jed, a zachoval takto princeznu život, rozumí se pro sebe.

Na nejvýchodnějším konci Stambulu bělá se *Starý Serail*, sídlo prvních sultánů, půda krví nejrůznějších národů napojená, jeviště nejrůznějších tragedií, krok za krokem plná historických upomínek. Jest to souhrn nejrozmanitějších budov, jimž různá staletí vtiskla pečeť svou, obehnaný mohutnými zdmi. Avšak noví pánové Cařihradu v něm na dlouho se nepozdrželi. Dostí záhy přeložili sídlo své na smavé břehy Bosporu, a Starý Serail odtud víc a více upadal,

až konečně i železná dráha obemkla břehy jeho, projíždějíc zpustlým nyní obvodem báhorkovitých kdysi zahrad, v níž procházivaly se jindy čarokrásné odalisky, hlídané ostrým okem neúprosných eunuchů, odalisky, jimž nikdo pod ztrátou života přiblížiti se nesměl. A odtud, za temných nocí, do němých, hlubokých vln Bosporu vedla smutná cesta těch nešťastných, v pytel zašitých krásk haremových, jež jakýmkoliv způsobem byly vzbudily nelibost pána a velitele svého.

A za Šerailem v pravo velikolepá *Aja Sofia* se čtyřmi štíhlými minarety, pak skvostná *mušasa* cařihradská, světoznámé *bazáry*, *seraskeriáts* převysokou věží svou, skvělá *mešita Sulejnanova*, v pozadí za tím vším modrá plocha *Marmarys Ostrovy Princů*, a nejzáje *Bithynské hory* kontinentu asijského, v modravé dáli se traticí.

Úchvatný pohled! Celý *Zlatý roh* rozkládá se před námi. Vidíme starý stambulský vodovod, *mešitu Mohamedovu*, starý most, za nímž nevině vyhlížejí válečné lodi různých národů, pozorujeme řeckou čtvrť *Fanars* řeckým patriarchátem a s obrovskou školou řeckou, při břehu železnou stavbu *bulharského chrámu*, jenž teprve koncem roku 1868 za nemalých obav byl vysvěcen, za ním špinavou židovskou čtvrť *Balat*, pak pitoreskní staré hradby z dob byzantských pocházející, až vše ztrácí se v nepatrných předměstích, Turky obydlených, se skvělým městem mrtvých, *Ejub*, v pozadí, kterým však čelí mocný námořní arsenál, s pravého břehu na *Zlatý roh* se mračící.

A za ním táhne se k severu obrovská str O k m e i d a n, kdež dřívější sultáni cvičivali se ve střelbě lukem. Jest jako poseta bělostnými kameny, památníky to, označujícími, kam který šíp kterého sultána byl dopadl. S ní sousedí turecké předměstí K a s s i m P a š a, a na severu P e r y Š v a t ý D i m i t r i, řecké předměstí s úzkými, špinavými uličkami, jež obydleny jsou čeládkou, kteráž ani ve dne valné důvěry nevzbuzuje.

Oko naše dotklo se jen nejhlavnějších, nejnápadnějších bodů, a vrací se opět a opět k nim, nemohouc od skvělého obrazu toho se odloučiti. Velmocná příroda a sebevědomá lidská vůle pracovaly zde společnou rukou. Sedmero pahorků rozhodila tu příroda v nejskvostnějším koutku světa, obklopila a prořala je na různých stranách mořem, a zasypavši je kvítím svým, odevzdala je člověku. A člověk, porozuměv přírodě, ujal se vděčně božského daru toho a s mladickými silami, a učinil z něho pravý světa div. Ale arci příroda zůstala vítězem. I bez člověka kout ten zůstal by nevyrovnatelným. Čím však bylo by dílo lidské bez přírody té? —

Násilně -takořka musíme odtrhnouti se od pohledu, jež skýtá nejvyšší temeno věže galatské. Ale není pomoci. S hlavou jako opojenou sestupujeme zase do strážnice, mineme několik hlubokých výklenků okenních, v nichž jako v útulných světličkách odpočívají na měkkých poduškách strážcové, kteří právě nejsou ve službě, brnkajíce na jakous primitivní kytaru a za polohlasného zpěvu nevyhnutelnou černou kávu srka-

jíce; v polotemných síních jednotlivých poschodí oblétají nás zase četní holubi jako vzpomínky na doby dávno minulé; chvílemi hlas průvodčího, vpředu kráčejícího, upozorňuje na některý příliš chatrný schod, a konečně vystupujeme zase úzkým vchodem z ticha, kdež ozývaly se jen hlasy našich kroků a tlukot perutí holubích, do vířavy cařihradských ulic.

Všude jen špína a puch. Rozhlížíme se udivení, jako bychom se byli probudili ze skvostného snu. To že ten ráj, jenž ležel nám před málo okamžiky u nohou? —

Bohužel, není ve světě krásy, v každém ohledu dokonalé.

V.

Tančící dervišové.

V Cařihradě třeba dobře rozdělit čas. Jsou věci, které spatřiti lze jen v určitý den a v určité hodině.

Je nedělní odpoledne. Velká většina obchodů a krámů jest uzavřena, a v ulicích jaksí sváteční ruch, důkaz toho, že v Cařihradě přece jen mnoho, mnoho křesťanů.

Nesmíme opominouti návštěvu kláštera tančících dervišů, kteří jednou za týden, a sice právě v neděli, odbývají svou pobožnost, přístupnou i nevěřícím.

Ukládáme tudíž průvodčímu, aby dovedl nás do modlitebny jejich.

Hrůznými, příkrými a děsnou dlažbou opatřenými ulicemi, v nichž povoz jakéhokoliv druhu jest naprosto nemožný, sestupujeme do turecké čtvrti *Kassim Paša*, kdež plno mešit, klášterů a hrobů mohamedánských svatých. Ubohé naše nohy. To není chůze, to je balancování s kamene na kámen. Jak odprošoval jsem v duchu veškeré evropské dlaždiče, jichž výkony zejména ve Švédsku a i v královské naší Praze budívaly zhusta mou nelibost. V Cařihradě naučil jsem se vážit si jich. Neboť co tam nazývá se dlažbou, toť asi to, co zbude z práce našich dlaždičů po době aspoň dvou set let, předpokládaje, že po celou tu dobu tu ani jedinkrát opravena nebyla.

Po dosti dlouhém a přímo trapném putování ulicemi, kdež skoro veškeré, arkýřovité domky opatřeny jsou hustým dřevěným mížovím, kteréž dovoluje ženám tureckým pozorovati vše, co se děje na ulici, aniž by samy spatřeny býti mohly, vešli jsme konečně větší, dřevěnou brankou na malý dvorek. Po pravici dvě studánky, sloužící k obvyklému omývání se věřících před vstupem do chrámu, proti nám nevelký hřbitůvek, jehož náhrobní kameny, opatřené homolovitou, hnědou, taktéž kamennou čepicí, dole zeleně ovinutou, ohlašují, že nalézají tu poslední okamžik představení kláštera, tak zvaní pírové neb šejchové, a po pravici několik schodů, vedoucích do modlitebny kláštera.

Dervišové jsou mohamedánští mniši, a ačkoliv sám Mohamed byl prohlásil, že mnišství v Islamu není, jest zcela přirozeno, že ve fanatickém ovzduší jeho a pod vlivem zejména indického a per-

ského sousedství, nalezlo záhy po smrti prorokově přece jen vděčné půdy. A tím vděčnější, poněvadž dle tradice sám archanděl Gabriel do věci této způsobem rozhodným zasáhl. Zjevil se totiž prý r. 37. po smrti prorokově jakémus Uvaisovi nebo Oveisovi v Kámu, a uložil mu jménem Allahovým, aby odřekl se světa a vedl nadále jen život bohumilý. A pan Uvais nejen uposlechl, ale, poněvadž prorok v bitvě Ohodské ztratil dva zuby, dal si vytrhati veškeré zuby své a žádal od svých žáků a stoupenců, kteří vzhledem k archandělské firmě záhy se byli našli, aby činili totéž.

Arci, všichni zakladatelé četných řádů dervišů nežádali od svých stoupenců tak krutých obětí, a to bylo zajisté také ne poslední příčinou, že stoupenců těch tak velice přibývalo.

Tančící dervišové v Kassim Paša náležejí mezi nejpřednější řády. Nazývají se po zakladateli svém Mevléví, a založil řád tento ve XIV. století slavný mystický básník východu Dželal-ud-dín-Muhamedar-Rúmi Mevláná, jež nazývali Sultánem Eš Ulema t. j. králem učenců. Ústřední klášter jejich jest v Kómi v Malé Asii, a jenerál jejich nejen že ustanovuje sám šejchy všech příslušných klášterů, ale těší se spolu takové vážnosti, že jedině on smí nově nastupujícího sultána opásati mečem Osmanovým, což rovná se asi naší korunovaci.

A do modlitebny řádu tohoto vstupovali jsme v nejbližším okamžiku. Odebrali nám hole a přinesli po zaplacení nezbytného bachšiše vyšlapané trepky, jež musili jsme navléknouti přes boty.

Pak teprve směli jsme vstoupiti.

Vzdušná, jasná a až nápadně čistá místnost, s prostornou, částečně hustě zamřížovanou, ženám určenou galerií kolkolem, na čtrnácti dřevěných sloupech, které tvoří uprostřed volný osmihran, nízkou bariéru od ostatního prostoru oddělený. Na straně východní, na obvodu osmihranu toho sedí na koberci se skříženými nohama šejch kláštera, starý, bělovousý Turek přívětivé tváře, s hnědou, plstěnou, homolovitou čepicí, jež otočena jest nad čelem látkou zelenou. Modlí se jednotvárným hlasem, a kolkolem uvnitř osmihranu sedí jedenatřicet dervišů a malý as osmiletý hoch. Jsou zahaleni v dlouhé pláště různých tmavých barev, a většina z nich podřimuje zcela pohodlně.

Když šejch skončil, ozval se proti němu na galerii huhňavý hlas, jenž zpíval dosti monotonně nějaké verše koranu. Po té počalo ladění hudebních nástrojů, a již spustil někdo na flétnu, jenž však valně v umění tom se nevyznal. A za nedlouho připojily se k tomu buben a — činely.

Pekelná tato hudba jevila záhy svůj účinek. Mniši se rázem vztyčili a volným krokem obešli po třikráte celou místnost, kloníce se vždy jeden druhému před šejchem svým. Pak náhle odhodili pláště své a stáli tu v bílých kazajkách a v dlouhých, většinou bílých, ale sem tam i hnědých sukních, jež byly dole asi na 30 cm šířky podšity. Chodíce kolkolem, měli ruce zkřížené přes prsa. Pojednou však roztáhli je a sice pravou dlaní nahoru a levou dolů, a počali se točiti, směřující stále vpřed. Zprvu volně, později

však prudčeji a prudčeji, až sukně se vzduly a tvořily bílá kola v nejprudším pohybu. A mezi nimi obcházel stále Turek, stejně oděný, jenž přísně pozoroval nohy dervišů, zda našlapují podle předpisu. A zmíněný klučina točil se stejně obratně a mnohem svědomitěji nežli ujednen ze starších, patrně již zemdlených a omrzelych dervišů.

Po skončeném tanci pak obcházeli kolkolem, a znova pouštěli se do tance vždy prudčího, až únavou klesali na svá místa.

Ale všech konců jsme se nedočkali. Co zpočátku nás bavilo, začalo znenáhla nuditi. Stěží ještě, že co chvíle vcházeli různí, patrně výše postavení Turci, mezi nimi i důstojníci s hvězdami na prsou, kteří u vchodu svlékli boty své, a nesouce je v ruce, a vítání jsouce uctivě věřícími, pod galerií usazenými, klonili se hluboko k východu, a vykonali modlitby své. Pak usedli za šejchem na připravené koberce, a hleděli pobožně na výkony dervišů.

Celý tento tanec, na pohled tak nesmyslný, tají v sobě hluboký smysl. Počáteční chůze dervišů značí život lidský, jehož počátky jsou volné a pomalé. Ale čím dále, tím rychleji, tím vášnivěji spěje lidský život vpřed, až konečně zarazí běh ten, buď rázem nebo ponenáhlu osud má určený.

A pósa dervišů při tanci není také bez významu. Zkřížené zprvu přes prsa ruce značí oddanost do vůle boží, a když pak obě ramě se rozevrou, tu pravice, dlaní k nebesům obrácená, prosí za jejich požehnání, kdežto levice, dlaní k zemi

směřující, odvrhuje od sebe poklady země, ponechávajíc je jiným.

Členové mnišských řádů žijí většinou v bezženství a společně v klášteřích. Ale jsou také členové ženatí, kteří bydlí mimo klášter, majíce pouze za povinnost, některou noc v týdnu tam ztráviti, a starati se sami o své zaopatření. Proto také mnozí takoví členové mají svá určitá zaměstnání, kteráž konají co nejsvědomitěji, a jež přes to dovolují jim, plniti veškeré řádové povinnosti.

A mužští potomci takových ženatých externalistů vstupují záhy v šlépěje otců svých, a po nich na uprázdněná jejich místa.

Dervišové netěší se zvláštní přízni kněžstva mohamedánskéno. Toto nepřeje jim jednak z toho důvodu, poněvadž sám prorok proti nim se byl vyslovil, jednak pak, a to hlavně proto, jelikož domohli se znenáhla nejen přízně mnohých sultánů, ale i lidu mohamedánského, jenž ve věcech svého náboženského přesvědčení nezná žertů. Žárlí sice na ně, ano sočí proti nim, ale netroufají si vystoupiti veřejně.

Různé řády konají modlitby své různým způsobem, ale nejnápadněji to činí dervišové tanečtí, jež jsme byli právě navštívili, a dervišové řvoucí, o nichž zmiňuji se na jiném místě. Cizinců bývá přítomno modlitbám vždy dosti. Ale nikdo nesmí si dovoliti, aby i jen pousmál se výkonům, jež každého právě vážně naladiti nedovedou. Dopadlo by to zajisté špatně. Neboť všiml jsem si několikráte, že fanatické oči nejednoho z přítomných Mohamedánů spočinuly na nás nejen hněvivě, ale spolu i pátravě.

VI.

Mosty cařihradské.

Příkrost ulic, ode břehu nahoru do Galaty a Pery vedoucích, v nichž, jak již zmíněno, jízda povozů a tramwaye jest místy nebezpečna, byla asi toho příčinou, že Cařihradští záhy ohlíželi se po komunikaci, která by co nejrychleji a spolu co nejspolehlivěji přemohla značné toto návrší. Proto již r. 1873 zřídili podzemní, lanovou dráhu, která ve dvou minutách doveze nás z Pery až bezmála k novému mostu galatskému.

Vchod do tunelu toho není právě vábný. Ocitneme se v polotemné, jen slabě osvětlené síni s umouněnými zdmi, kdež vane vzduch ne valně příjemný. Ale vagony, nás očekávající, jsou neobyčejně čisté, a proto s chutí usedáme na dřevěných jejich lavicích. Každých pět minut odjíždí vlak, jeden nahoru a jeden dolů, a sice s přesností jež by Pražana uvedla v úžas. Sotva jsme usedli, vlak se hnul, a nežli jsme se ještě v panujícím pološeru rozhlédli, vystupujeme již zase do úzké uličky, odkud jen málo kroků uvádí nás do krátké, neširoké třídy, směřující k novému mostu.

A život v ulici této a na mostě, jenž vede do starého Stambulu, jest vpravdě omamující. Co z Pery a z Galaty hodlá do starého města aneb odtud tam, vše téměř musí projíti třídou touto.

S obou stran krámků na krámku, a v každém skoro penězoměnec, jenž, prodávaje mimo to nejroztličnější zboží, ve čtyřhranné, silné, skleněné

skříni staví na odív své zásoby peněz všech zemí a všech druhů. Každý z nich hledí na nás svůdně, ale každý nás najisto přiokrade, jsme-li nuceni, měniti zde své napoleony, což, při nedostatku drobných peněz v Cařihradě, ob tu chvíli činiti musíme.

A mezi krámy těmito obecnstvo valí se proudem stále nahoru a dolů, povozy honí je z jedné strany na druhou, úzké chodníky vroubeny jsou prodavači všech možných lahůdek, tekutých i hmotných, uměle vyrobených i přírodou poskytnutých, a mezi tím prohánějí se prodavači ledové limonády, skvostného ovoce, vábného pečiva, různých drobotin, křepelk a j., každý zavidění hodným hlasem vyvoláváje zboží své, až uši brní. A cizinec, s počátku jako omámen, dá se unášeti proudem, čekaje každou chvíli, že bude v nejbližším okamžiku sbíratí kosti své na bídném dláždění.

Nevelké náměstíčko umožňuje, že potkávající se tu proudy mohou se aspoň trochu uvolniti.

Za okamžik vstupujeme na most.

Přes Zlatý roh vedou mosty dva. Z Galaty do Stambulu most nový, železný, most Sultany Validé, matky sultána Abdula Medžida, o něco výše pak most druhý, dřevěný, most Mahmudův.

Most nový zřízen byl r. 1877 na místě dřívějšího dřevěného a mnohem nižšího, jenž spočíval na pontonech. A z tohoto zůstaly některé zbytky, jež slouží nyní na levé straně za přístaviště všem lokálním parníkům, do Bosporu a do Marmary směřujícími, na pravé pak lodím, jež prostředkují spojení uvnitř Zlatého rohu. Zchátralé schody

vedou ke dřevěným přístavištím těm, jež pokryty jsou sešlými dřevěnými boudami. A v těchto plno kaváren, pekařů, ovocnářů a zelenářů, a kolem nich neustále takový ruch a řev, že opravdu úzko člověku, jenž po prvé tam se ocitne. Lodi přčetné přijíždějí a odjíždějí, každá vychrlí spousty příchozích a přijímá stejné spousty odjíždějících, a dvě, tři stojí za sebou, spojeny jsou jen houpavými můstky se zábradlím neb i bez něho. Bez průvodčího není ani možno naléztí loď, kterou hledáme.

A ta rychlost, s jakou vše vrhne se na loď a zase ji opouští. Štalců obdržíte nečítaných. Odevzdání do vůle Allahovy kloužete se po úzkých můstkách brzy nahoru brzy dolů, a na konec musíte děkovati nebesům, že neshodil vás někdo do špinavé vody, aneb že některý hamal neurazil vám obrovským nějakým nákladem ruku nebo dokonce hlavu.

A nyní k mostu samému.

Jméno jeho „Nový“ jako by bylo ironií. Most je sice železný, ale podlaha uprostřed a na chodnících dřevěná. Ale jaká. Jen šířčinou zhruba otesané, dubové a nešíroké pražce položeny jsou volně podle sebe, a u chodníků a uprostřed jízdné dráhy podstrčeny pod železný, uvolněný práh. Pražce pohybují se následkem úžasné frekvence neustále, a běda tomu, kdo zapadl by nohou do štěrbin, jež mezi nimi stále se rozvírají.

Na počátku mostu, blíž budek výběřčích, stojí napříč řada statných mužů s fezy na hlavě, kteří, oděni jsou v bílé, dlouhé, až po kolena sahající, volné bundy, vypadají jako by tu stáli

v pouhé košili. Oči jejich jsou ostré jako jehly, a ruce s rozevřenými dlaněmi na obě strany tak roztaženy, že ani myš jim proklouznouti nemůže. Čtvrt piastru, tedy asi dva a půl krejcaru za osobu, ale věru, že by měli sami za chůzi tu platiti.

Na chodnicích plno zase prodavačů a žebráků, a i zde sem tam starousedlí cařihradští psi. Oškli-vé černošky nabízejí orientální cukrovinky a pečivo, divoké statné postavy, v prapodivných, asijských hadrech, ovoce a různé drobotiny, slepci — opravdoví i falešní — sirky, a každý prodírá se bezohledně tím stále spěchajícím davem, jenž střídá se tu jako v kaleidoskopu. Většinou převládá tmavý evropský šat a fez. Avšak co tu zajímavých krojů ve směsici té, co pestrých turbanů, co neobyčejných tváří nejrůznější pleti. Žluté, černé, hnědé a světlemodré kaftany, prosté turecké spodky se známým pytlem vzadu, a stejně prosté kazajky, divadelní přímo obleky, zlatem bohatě vyšívané, bílé suknice, křiklavě červené kabátce, pasy plné pistolí a jataganů, prosté i bohaté stejnokroje vojenské míhají se okolo vás, že nestačí vám oči na koukání, a veškeré možné i nemožné jazyky dorážejí ve váš sluch. Tu poleká vás pekelný lomoz povozu, po volných trámčích tryskem ujiždějícího, onde vyděsí vás přímo bolestné zaječení psa, jemuž, pohodlně na chodníku roztaženému, šlápl kdos na ocas, právě když upoutal zraky vaše nezvyklý zjev vysokého mohamedánského kněze v bělostné říze, jenž v jednom z bezčetných povozů kmitl se okolo vás. Tu opět zařve vám do ucha hamal s nebetyčnou bednou na zádech své „varda“,

nečekaje však, až uleknuti uskočíte, tu křičí na vás osmáhlý Turčín, sedící na oslu, za nímž táhne se celá řada mezků, provazem spojených, s nákladem trámů, cihel a košů s vápnem, tu nakloní se k vám podezřelý chlap tak, že kvapně přidržíte si kapsy, a s odporným úsměvem po francouzsku nabízí vám: „Turkyně, pane, libo-li, právě Turkyně a velice krásné“, tu strčí vám ošklivá cikánka špinavou ruku pod nos, sladce šveholíc to jediné slovo turecké, jež poznali jste skoro dříve, nežli spatřili jste prvního pravého, nefalšovaného Turka: bachšiš, tu zatahá vás za kabát hezoučké čtyř- neb pětileté děvčátko s rozkošnými, prosebnými očima, natahujíc tak neodolatelně usmolenou ručičku svou, že mimovolně saháte po nějakém drobném penízi; tu potkáte celé řady Turkyň v prostých i bohatých, plátěných, vlněných i hedvábných kuklích, s obličejem buď hustě neb lehounce zakrytým, aneb úplně nezahaleným. Z veliké části nepovšimnou si vás. Někdy však zabodnou se oči jejich do vaší tváře, a okolo úst objeví se bleskem úsměv, že nemůže býti vábnějšího. A nejedna z nich nese na ruce roztomilé děcko v moderním, čistě evropském úboru a tiskne ho starostlivě k sobě, aby nevzalo v té vřavě pohromy. Tváře jejich jsou bledé, pleť nehezká a jako od ličidla rozežraná, a jen oči někdy opravdu krásné. A pod kuklemi vykukují malé ručky v jemných rukavičkách se skvostnými náramky, a malé nožky v pařížských polobotkách. A kde není rukaviček, tam viděti ruce dosti jemné sice, ale znetvořené nehty, na červeno neb hnědo barvenými.

Konečně přejdete most. Myslíte, že si od-
dychnete. Ale chyba lávky! Most ústí zase na
nevelké náměstíčko, tak zvaný B a l u k b a z a r,
rybí trh. A zde ještě horší rej. Zde stanoviště po-
vozů stambulských, jež rvou se o evropské pří-
chozí, zde plno zase prodavačů všech možných
darů země i moře, zde celé houfy dotěrných žebráků
a žebravých dervišů, a učiněné proudy lidí, jež
chrlí sem ulice stambulské. Evropan jest ve vřavě
této zpočátku jako spít. Ale domorodci jsou jí
patrně uvyklí. Prodírají se mezi lidmi, zvířaty
a vozy s obratností závidění hodnou, nikomu
patrně ani nenapadne, že by mohlo býti jinak,
a policejní strážník, opodál stojící, hledí na vše
s klidem vpravdě orientálním, a pálí při tom
cigaretu za cigaretou.

Druhý most cařihradský jest most Mahmudův,
stará, úplně dřevěná, na obrovských, s obou
stran zakotvených vorech spočívající, ale velice
důkladná, obloukovitá stavba, která hlouběji ve
Zlatém rohu spojuje západní část Galaty se Stam-
bulem, a neméně čilému životu se těší. Dva oblouky
poblíž obou břehů slouží jako podjezdy pro lodi
menší, oblouk prostřední pak lze zdvihnouti, tak,
že i lodi největší jím projeti mohou. Arci otví-
rání oblouku toho neděje se vždy s náležitou
opatrností. Před lety jakýs paša vracel se v rych-
lém povozu ze Stambulu, řetěz nebyl na ote-
vřeném místě zatažen a vůz sřítíl se rázem do
vody, která je zde průměrně 14, místy však až
20 metrů hluboká. Vše zmizelo v okamžiku v hlu-
bině, a vůz i s koňmi i s pašou uvízl bezpochyby
v bahně, které dno Zlatého rohu, přes proud

v něm panující, vyplňuje, neboť nenalezeno po nich ani toho nejmenšího.

Jiného mostu přes Zlatý roh není. Za pradávných časů, za dob Justinianových, býval most mezi Ejubem a předměstím Chalidže Oghlu, avšak dnes zůstaly po něm jen nepatrné, sotva znatelné zbytky.

A rozhled s nového mostu?

Jest zase jiný a zase úchvatný. Jste uprostřed moře domů. Na všech stranách vybíhají do výše návrší, pokrytá nesčetnými, nejrozmanitějšími budovami, a korunovaná mohutnými mešitami. Vidíte Stambul, Ejub, Galatu, Peru, po pravici Bosporus, za ním asijský břeh se Skutari a Hajdar Paša, po levici pak skýtá se vám pohled do větší části Zlatého rohu.

Ale jaký pohled sem i tam!

Na Bosporu bezčetné lodi všech rozměrů a druhů, buď zakotvené aneb v plném letu. Jedny křížují se s druhým, ty vzdalují se, ony přicházejí, a mezi nimi celá hejna jiných menších lodic, barek, kocábek a kajků, míhajících se jako šípky. Jak jest to možné, že lodi ty na sebe nenarazí aneb že nerozdrtí lodičky, v cestu se jim pletoucí? Vše pluje s takovou jistotou, s takovou obratností, že budí to opravdový údiv.

A na levé straně život již o něco klidnější, ale stejně zajímavý.

I obchodní i válečný přístav jsou plny lodí, a lodi ty odpočívají většinou po odbytém namáhání. Přes to honí se i tu parníky a menší lodice, prostředkující spojení se vzdálenějšími předměstími v živé směsici, a doplňují co nejskvostněji obraz přístavu, jež Carihradu může záviděti celý svět.

VII.

Ejub, město mrtvých.

Zmínil jsem se již, že jízdou z celnice galatské do hotelu v Peře minuli jsme veliký hřbitov, starými cypřišemi řídko osázený. Tak ohromné prostranství, plné sešlých, nanejvýš zanedbaných náhrobků, a ohrazené železnou mříží, uprostřed úzkých ulic a spousty domů, na sebe se tlačících, překvapí zajisté každého co nejvíce.

A takových pohřebišť, větších i menších, našli jsme na všech stranách v Cařihradě. Není dovoleno, rušiti je, a kněžstvo mohamedánské bdí nad zachováním jich neúprosně.

Nejzajímavější ze všech však jsou hřbitovy v Ejubu a ve Skutari.

Imposantní návrší, daleko za Stambulem, skoro již na konci Zlatého rohu, pokryté zahradami a celými lesy vysokých, obrovských cypřišů, jest nejpřednějším evropským pohřebišťem cařihradských Mohamedánů, kdežto hřbitov skutarský jest blížencem jeho na půdě asijské.

Usedli jsme v Peře po prvé do tramwaye. Vozy její jsou úzké a sešlé, a každý má své oddělení pro ženy: harém.

Sjížděli jsme po prudkém svahu galatského návrší, a hlučné troubení zvlášť ustanovených hlídačů upozorňovalo na každém záhybu, aby vše vyhnulo se zavčas vagonu, jenž, nemaje brzd, sbíhá s rychlostí závratnou.

Seděli jsme hned za řidičem a čekali jen s tlukoucím srdcem, kdy vůz náš se překotí aneb srazí se s povozem jiným.

A dočkali jsme se hned na poprvé.

Turek jakýs vezl na prosté káře, v níž zapřažen byl osel, něco polen dříví, a neuhnul se včas, tak že vůz náš zachytil konec její, a na štěstí jen tak prudce ji odhodil, že ubohý oslík pouze zavrávoral.

Ale Turek nelenil. Pohlédl zuřivě na řidiče, skokem chopil se mocného polena oběma rukama a napřáhnuv je, hnal se po našem voze, jenž následkem srážky té a zatažením opratí se byl v běhu svém na chvíli zarazil. V nejbližším okamžiku musila nastati katastrofa, jež mohla snadno potkati nás, kteří seděli jsme v první lavici.

Ale — nenastala.

Pojednou objevili se totiž dva policisté, jako by byli s oblak spadlí, jeden zachytil mlčky, ale silou obrovskou poleno, a vyrvav je Turkovi z rukou, hodil je zpět na jeho káru, druhý pak klidně jej odvrátil od tramwaye. Několik zuřivých pohledů s obou stran, něco důrazných, patrně štafnatých slov, a my, oddychnuvše si, ujížděli jsme zase dále, naplněni nemalým podivem nad tím, jak jednoduše, slušně a beze všech dalších následků dovedou č a ř i h r a d š t í policajti vyřizovati aféry podobné.

Na levé straně mostu sestoupili jsme na čekající již parník. Jsou všechny stejné. Dostí velké, ne čisté, ne špinavé, a na každém zase oddělení pro turecké ženy. Ale moc se do něho nehrnou. Usazují se zcela klidně mezi námi.

Také kus pokroku!

Vyjíždíme. Kolem nás skvostné panorama měst cařihradských, a na všech stranách plno lodí.

Sotva jsme usedli, hlásí se různí prodavači. Jeden nabízí sodovou vodu, druhý černou kávu, třetí obrovské, jako menší obruč velké preclíky, čtvrtý cukrovinky, pátý oříšky, a každý nalézá odběratele. Zastavujeme u jednotlivých stanic, v nichž mění se obecenstvo neustále, mineme několik válečných lodí, námořní arsenál, doky, a staneme konečně u Ejubu.

Na břehu řada domků s několika kavárnami a hostinci, ale většinou se sklady nejrůznějších mramorových náhrobků, podle nichž veledovední turečtí kameníci v plné práci, a za nedlouho jsme v tichých, klidných ulicích, v nichž s obou stran jen skvostné hrobky a mausolea sultánů, princů, kněží, pašů a bohatých Turků, kteří s oblibou zde pohřbívati se dávají, poněvadž jest to nejposvátnější jejich pohřebiště evropské.

Zde totiž pochován praporečník prorokův *Á b u E j u b A n s a r i A h a l í d b e n S e j j í d*, kterýž za obležení Konstantinopole Araby r. 672 byl padl, a po němž pohřebiště nese jméno své. Dlouho nevěděli Osmané, kde jeho hrob. Ale když r. 1453 Mohamed II. obléhal město, tu jakýs kněz, *A k š e m s e d d i n*, měl jako na objednání vidění, v němž naznačeno mu místo, kde tělo Ejubovo odpočívá, což arci nemálo vzpružilo nadšení obléhajících.

A když pak byl Konstantinopol dobyt, tu Mohamed vystavěl nad domnělým hrobem tím skvostnou, mramorovou mešitu, mešitu Ejubovu,

kdež uchován jest prapor prorokův, a v níž od-
bývá se při nastoupení každého sultána opásání
jeho mečem Osmanovým.

Okolo nádherných, bíle mramorových, rozkoš-
nou kamenickou prací a skvostnými fayencemi,
jakož i mřížemi, zhusta vzácně umělými opatře-
ných hrobek, z nichž některé sestávají z pouhého
mřížoví, které se klene uprostřed malé zahrádky
v elegantních formách do výše a porostlé jest
pnoucími rostlinami, pak okolo mramorových
studánek, jež slouží k omývání před modlitbou a
k napájení zemdlených poutníků, kráčíme po
děsné dlažbě vzhůru. Ticho v ulicích až příšerné.
Několik psů podřimuje kolkolem, a sem tam jen
objeví se vážný Turek nebo plachá Turkyně. Ně-
kolik hochů hodilo po nás kamenem, a pojednou,
kde se vzala, tu se vzala, zastavuje nás vojenská
hlídka, jejíž vůdce nás oslovuje.

Nerozumíme mu. Ale průvodčí odpovídá a vy-
světluje nám, že vůdce táže se po tom, kdo byli
oni útočníci, a byl-li někdo z nás kamenem uho-
zen. A obdrževše zprávu, že nikdo z nás trefen
nebyl, a že hoši zmizeli tam a tam, vojáci odcházejí
směrem jim naznačeným.

Za málo okamžiků staneme u mřížových vrat
Ejubovy mešity.

Veliké nádvoří, mramorovými deskami dlážděné,
mocnými stromy osázené, v jichž stínu několik
mramorových studánek, rozkládá se před námi,
a po pravici svůdně ale nadarmo kyne nám vchod
do mešity, těžkou oponou zastřený. Po nádvoří
kráčí několik zahalených žen, u studánek omývá
se pět — šest Turků, a všude panuje ticho po-

svátné. Jak rádi bychom vstoupili! Ale není to možné. Noha nevěřících nesmí znesvětit svatyni, v níž odpočívá prach soudruha prorokova.

A jest toho zajisté litovati. Mešita jest prý překrásná kopulovitá stavba, jejímž nejsvětějším místem sarkofág Ejubův, stříbrným zábradlím kolkolem ohrazený. Jest zahalen hedvábnu, bohatě vyšívanou pokrývkou, vůkol rozestaveny jsou těžké, stříbrné svícny s voskovými svícemi, mezi nimi na zvláštních stojanech rozloženy korany, psané nejslavnějšími písaři mohamedánskými, na všech stranách rozvěšeny jsou citáty z koranu, jednotlivými sultány vlastní rukou psané, a nade vším vznáší se zelený prapor prorokův, jenž rozvinouti se smí jen tehdy, když země jest v nebezpečí, načež každý Mohamedán povinen jest, zúčastniti se její obrany.

Tak popisoval chrám průvodčí, ale vyprávěl také jen dle doslechu. Sám do mešity nikdy nevstoupil.

A kráčeli jsme dále, stále výš a výš. Hrobky přestaly, a započal obrovský hřbitov plný nesčíslných pomníků a prořatý bezčetnými ulicemi a uličkami. Vysoké cypřiše hledí zádumčivě kolem sebe, nejrůznější keře bujejí mezi hroby, a zřídka kdy jen mihne se okolo nás zakuklená postava ženská, v místech těchto strašidlu podobná, neb zamračený Turek.

Pomníky turecké jsou různých druhů. Vracejí se však stále v těchže formách.

Bohatí zdobí hroby své sarkofágy, nahoře otevřenými, které opatřeny jsou napřed i vzadu sloupy, jichž vypouklé nápisy hlásají jméno a

vlastnosti nebožtíkovy, provázejíce je nábožnými průpovídkami.

Méně bohatí pokrývají hroby své kamennou deskou, taktéž s dvěma kameny v hlavách i v nohách, avšak deska ta musí býti uprostřed rozštípnuta, aby tak jako do otevřených sarkofágů bohatých, i sem našli přístup oni dva černí andělé s modrými očima a s mocnými drápy, *M o n k e r* a *N a k i r*, kteří každého zemřelého, jakmile byl pochován, přicházejí vyslýchat, je-li hoden vejíti jednou do ráje, a srdce jeho vyndávají z těla, aby se přesvědčili, je-li červené neb černé.

Červené-li, nechají nebožtíka klidně spáti, a otevrou mu po pravé straně hlavy okénko, jímž hledí na místo v ráji, pro něj určené. V opačném případě však tlukou jej železnými kyji, že zoufale řve, a otvírají mu okno do pekla. A tam zří v největších mukách zatracence, kteří řetězem, celým tělem od úst protaženým, připoutáni jsou k hrůzným ďáblům, trápícím je nejděsnějším způsobem.

Avšak peklo moslemské jest přece jenom lepší nežli peklo naše. Neboť každý, i ten nejzarytější hříšník, odbyv tresty své, přichází na konec přece do tureckého ráje, kdežto v pekle zůstanou na věky jen nevěřící. A ráj není také k zahození. Očekávají tam pravověrného Turčina věčná mladost a síla, stále rostoucí, a k tomu bezpočetné zástupy nejkrásnějších, nestárnoucích hurisek, jichž panenství stále se obnovuje.

A ke všemu: do tureckého ráje přijdou jen mužové. Ženy nemají nesmrtelné duše a nemohou tudíž z mrtvých vstáti, což činí snad mnohemu muži ráj teprve pravým rájem. A ubohé ženy

turecké Mohamed vyloučil z ráje toho přes to, že povolal tam také svou oslici, svého velblouda a svého oře, pak tele Abrahamovo, velrybu Jonášovu, krávu Mojžíšovu a některá jiná ještě dobytčata, která v koranu vystupují.

Avšak vraťme se k náhrobní desce, jež kryje hroby méně bohatých. Mimo otvor zmíněný nesmějí v ní scházeti kulaté prohlubinky, do nichž pozůstali s počátku nalévají vonné tekutiny, které však slouží později k tomu, aby zachycovala se v nich deštivá voda k napájení ptactva.

A chudší mívají pouze dva kameny, z nichž zadní jest vyšší předního. Aneb jest hrob jejich zasypán bez jakéhokoliv náhrobku.

Ale co jest zvláště zajímavé: Dle útvaru náhrobních kamenů poznáte kus života nebožtíkova, aniž byste dovedli čísti divné ty nápisy, neboť náhrobky turecké dovedou mluvíti ke každému.

Turban nebo fez, na temeni rovně vytesaný, značí muže, jenž sešel přirozenou smrtí. Turban neb fez však šikmo postavený jest důkazem, že zemřelý byl štat, aneb že sešel jinou smrtí násilnou. Pomníky žen vybíhají buď ve špičatý květ nebo v lasturu a nesou ozdoby přímo poetické. Kde leží žena, jež zanechala dítek, zdobí kámen její vytesaný růžový keř, jenž tolika květy se honosí, kolik dítek přivedla na svět. Neměla-li dítek, neb byla-li dívkou, jeví se na kameni vinný neb jinaký keř.

A hroby dítek opatřují malinkými kameny obdobnými, a proto zcela přirozeno, že cizinec, kráčeje od pomníku k pomníku, s opravdovým

zájmem sleduje němou řeč výmluvných kamenů těch.

Jaký to rozdíl proti nevkusným mnohdy výrobkům kameníků našich!

Ano i dobu, ve které nebožtík žil, možno dle útvaru turbanu neb fezu poznati, neboť jednotliví sultánové zaváděli různé tvary pokrývek těchto.

A jak demokratický ráz nese takový turecký hřbitov! Arci, hroby velkých tohoto světa jsou nádherné, ale těla jejich vracejí se bez rozdílu přímo zemi, a nejmocnějšího sultána zasypají prstí právě tak, jako nejposlednějšího jeho poddaného. A boháč tu vedle bídáka, a hroby všech jsou pohnáhlou stejně opuštěné, stejně zašlé. Zemřelý jest šťasten. Vejde dříve nebo později v ráj Mohamedův, a pozůstali nemají k popelu žádných povinností více. — —

Po dlouhém putování nekonečnými řadami hrobů dostupujeme temene vysokého návrší, a uchvácení stápíme zraky své v nový a zase skvostný obraz, jenž rozkládá se u nohou našich.

Pod námi hluboký svah, plný keřů a cypřiší, po němž před mnohými věky rozloženy byly až po hradby městské křížákové voje Gottfrieda z Bouillonu, a na úpatí jeho celý Zlatý roh se všemi svými klikatými záhyby, oživený přechytnými, odtud arci malounkými lodicemi, a obklopený na všech stranách výšinami, jež posety jsou neurčitou směsicí domů a štíhlými minarety. Ale ačkoliv vzduch čistý, přece vše následkem slunečních paprsků, do očí nám svítících, jaks i nejasné, jako by jen nadechnuté, vše jako by se

chvělo v paprscích těch a v nejbližším okamžiku zmizeti mělo opojeným zrakům našim.

Ale záhy prósa všedního života probouzí nás z poetické nálady. Posvátnost míst, cizinci hojně navštěvovaných, nevadí nikterak podnikavě myslit turecké. V malém domečku, v stínu osamělého, široce rozloženého stromu statný Turek zařídil si kavárnu, a nabízí nám s nejlíbeznějším úsměvem nefalšovaný výrobek svůj. Za chvíli usedáme na nízké stoličky, a zapijíme skvostný rozhled výbornou tureckou kávou.

Avšak turecké hřbitovy stávají se podvečer rejdištěm nesprostších kněžek Venušiných, a různé jiné, světla denního se štítící čeládky, a proto zavčas vracíme se k přístavišti. Ale volíme cestu jinou. Obejdeme hřbitovy se strany opačné, a pojednou z posvátného klidu mrtvých ocitujeme se rázem zase v plné, bujné reji živých.

Domky s obou stran i uličky jsou plny kaváren, hostinců a krámů, ale evropský kroj tu řídkou výjimkou. Mineme druhý vchod nepřístupné mešity Ejubovy, s opravdovým zájmem pozorujeme ten hon za denním chlebem, ten bujný život, jenž tak velice se odráží od hlubokého ticha míst, které jsme byli před chvílí opustili, zvědavě nahlížíme do různých těch, čistě orientálních kuchyní, dílen a obchodů, jež Evropana nezvyklým ruchem svým tak dovedou poutati, pak mineme ještě malou, sešlou mešitu, a jsme zase tam, odkud jsme byli vyšli.

V přístavišti musíme chvíli čekat na loď. Naše dámy vešly do harému čekárny, a záhy jsou pohříženy v horlivý rozhovor s několika Turky-

němi. Ale komický to rozhovor! Ukazují si rukama, ba celým tělem, a činí vzájemně nejzoufalejší posuňky, jež umělostí svou připomínají divadelní pantomimy. Ale přes to dorozumívají se dosti dobře.

Vstupujeme na loď a vracíme se do Pery. Soumrak snáší se znenáhla na šedomodravou hladinu Zlatého rohu, a nám se zdá, že plujeme jako v pohádce, až šumný ruch na novém mostě vrací nás opět střízlivému životu.

VIII.

Do Therapie a Böjükdere.

Procházíme-li se po několik dnů úzkými ulicemi různých čtvrtí cařihradských, v nichž panují nejhrůznější zápachy nejrozmanitějších druhů, zatoužíme záhy po čerstvém zase vzduchu. A k tomu příležitosti více nežli dosti. Bosporus, asijský břeh a moře Marmarské hledí na nás tak vábně, že ob tu chvíli spěcháme z dusného ovzduší cařihradského ven, do smavého, svěžího, a přírodními krásami tak bohatého okolí města.

Bosporus uchvátil nás hned na poprvé, kdy z Černého moře brali jsme se jím do evropského sídla asijských vetřelců. První výlet náš směřuje tudíž zcela přirozeně zase k jeho skotačivým vlnám. Pravím: zcela přirozeně, neboť kdybychom navštěvovali ho každý den, vždy nalezli bychom

na něm nových zase, dosud nepoznaných půvabů.

Vyjíždíme na statném parníku od nového mostu. Kolem nás velikolepá scenerie báchorkovitého města. Ale tentokráte hledíme na ni roztržitě. Vábí nás více pohled do poměrně úzké té vodní dráhy, za níž, na konci Černého moře, ruský pavouk pomaloučku ale bezpečně sprádá síť, do které jednou chytiti se musí exotický brouk, jenž ovládá dnes divukrásné pahorky cařihradské.

Běh lodi vyhovuje velice ochotně přáním výletníků. Vyjíždějí, loď drží se poblíž břehu evropského, a zastavuje v četných stanicích. Při návratu pak běře se podél břehu asijského.

Objeli jsme Galatu a sousedící s ní, stále nepatrnější předměstí *T o p h a n e a F y n d y k l y*, a minouce hezoučkou mešitu s dvěma minarety, matkou Abdula Medžida vystavěnou, plujeme volně podél nejskvostnějšího paláce, jaký kdy byla vytvořila orientální fantasie, podepřená neobmezenými prostředky, kolem paláce *D o l m a B a g d ž e*. Dlouhé, bělostné, z mramorových balvanů sestrojené nábřeží, ohrazené bohatou železnou a částečně zlacenou mříží, uzavírá proti moři budovu, jež připadá nám věru jako zámek z báchorky. Vysoký střed s táhlými, nižšími křídly, a vše obklopeno s obou stran a ve stoupajícím pozadí stejně báchorkovitými zahradami, a vytvořeno ze skvěle bílého mramoru a plno sloupoví a nádherných ozdob. Jest arci pravda, že fačada jest přeplněna, a že bojují v ní prvky nejrůznějších slohů východních, ale přes to nelze upříti, že dojem fantastické, běloskvoucí stavby v tom temně

zeleném rámci, s tou sytě modrou oblohou nahoře a s tím věčně nepokojným ultramarinem na úpatí skýtá obraz, hodný básnického péra.

A dvoje brány, které s dvou stran na pevné zemi vedou do paláce toho, v jehož nekonečných zahradách nalézají se četné jiné kiosky a letohrady, tvořící malé skvostné město, jsou neméně nádherné. Připomínají sice bohatostí ozdob svých nejskvostnější indické chrámy, ale přes to hledíme na ně s úžasem.

Arci, čím skvělejší zevnějšek paláce, který sultán Abdul Medžid r. 1853 v době, kdy ve válce krimské voje jeho největší bídou strádaly, nákladem hříšných peněz — mluví se o sedmdesáti milionech franků — byl vystavěl, tím smutnější jeho historie. Abdul Medžid dokonal tu sice v nejbujnějších radovánkách serajlových přirozenou cestou život svůj — panoval od r. 1839 až do r. 1861 — avšak zato skončil zde smutně vladařskou dráhu svou bratr a nástupce jeho, Abdul Aziz, jenž s tak skvělými úmysly vládu byl nastoupil. V noci ze dne 29. na 30. květen r. 1876 přinutili jej vlastní jeho rádcové, aby postoupil trůn bratrovi svému, Muradu V., synu Abdula Medžida, načež převezli jej i s harémem do Starého Serajlu, a odtud později do paláce Čiraganského, odkudž rozlétla se po 4. červnu r. 1876 světem zpráva, že skončil život svůj sám, otevřev si nůžkami žíly.

Rozumí se, že tak neučinil, nýbrž že byl po odvěkém, chvalném zvyku tureckém zcela prostě zavražděn. Avšak nástupci jeho, jenž provolán byl císařem „z boží milosti a z vůle národa“, ani

milost ona ani vůle tato dlouho nesvědčily. Již po čtyřech měsících, dne 31. srpna 1876 zbaven byl zase trůnu za záminkou, že jest duševně chorý, ano blbý, a internován do paláce Čiraganského, kdež dosud v přísném odloučení s harémem svým žije.

Následuje předměstí Beşik Taş, za nímž na západě údolí lip, údolí Chlamské s císařským kioskem, oblíbená to vycházka zejména cařihradských Turkyň, a před námi zase skvostný palác, zmíněný již Čiragan, po Dolma Bagdže nejkrásnější palác sultánský na Bosporu. Sultán Abdul Aziz vystavěl skvostnou tuto, proti vodě 750 metrů dlouhou stavbu mramorovou, netuše, že zde právě násilným způsobem rozloučí se se světem, a že palác ten stane se uchvatiteli trůnu jeho doživotním žalářem. Přčetné, vždy dvojnásobné a co nejpečlivěji volené, spolehlivé strážce, rozložené na všech stranách, neponechávají v pochybnostech o tom, jak záleží panujícímu sultánu, bratru a nástupci jeho Abdul Hamidovi na tom, aby nešťastný zajatec uzavřen byl úplně od celého světa, a aby v nikom nemohla ani vzniknouti myšlenka, chtítí snad pomoci Muradovi z vězení, jak jednou již blouznivec jakýs o to se byl pokusil.

Za palácem zdvíhá se rozsáhlý park, a na nejvyšším jeho temeni vypíná se Yildiz Kiosk, obrovské sídlo Hamidovo, obehnané převysokou, bílou zdí, jež uzavírá ho kolkolem. Zde žije, užívá a vládne nynější sultán, zde jeho harém, a neda-leko odtud mešita jím vystavěná, Hamidie, do kteréž každého pátku ubírá se v slavném prů-

vodu, a zde kolikolem rozloženy nejlepší a nejspolehlivější regimenty turecké armády.

Ubohý sultán! Nejvyšší světský i duchovní vládce více nežli 20 milionů lidí, velitel armády, jež v čas války dosahuje bezmála milion udatných, smrtí opovrhujících vojinů, samovládce, na jehož pokyn klesají hlavy a v jistou smrt spěchají statisíce lidí, uzavírá se tu v stálém strachu proti vlastním svým poddaným. Vždyť, jak se v Cařihradě vypravuje, mění každodenně i svou ložnici, takže do posledního okamžiku nikdo v paláci neví, kde sultán dnes ke spánku se uloží.

Vesnice *O r t a k j ö i*, Armény a Židy obydlená, kteřížto pěstují hlavně zeleninu pro trh cařihradský, objevuje se za Čiraganem, a za ní nyní na břehu nekonečná řada letohrádků a vil vynikajících Turků, jež střídají se sem tam s prostými vesničkami. Pozornost poutají dva veliké, dřevěné, jednoduché sice, ale elegantní paláce, stejně jako dvojčata, sídla to dvou synů slavného obhajce Plevna, Osmana Ghasi Paše, kterýmžto sultán v uznání zásluh otce jejich dal dvě dcery své za ženy.

A již tu před námi zmíněný již *R u m i l i H i s s a r*, pitoreskní ten starý hrad, v jehož omšených zdech skrývá se přívětivá vesnička, a nad nímž vypíná se obrovský americký *R o b e r t C o l l e g e*, v němž vychovává se dorost nejrůznějších národů jihoevropských.

Mineme nevelkou, v cypřiších a platánech se skrývajícím tureckou osadu *E m i r g h i o n s* letohrádkem bývalého egyptského místokrále Ismaila Paše, po té nevyrovnatelný záliv *S t e n i u*, kdež

Argonauti, v dík za pomoc okřídleného genia proti Aurykovi, králi Bebryků, geniovi tomu chrám byli postavili, kterýž proměnil pak Konstantin Veliký v klášter, předělav genia prostě v archanděla Gabriela; mineme dále hezoučku vesničku J e n i k j ö i, plnou letohrádků bohatých Turků, Řekův a Armenů, a již, pohlédnuvše ještě na rozkošné sídlo německého vyslanectví s obeliskem Moltkovým, na skalnatém výběžku nádherné zahrady pyšně se vypínajícím, staneme v T h e r a p i i, v řecké osadě, která vedle B ö j ü k d e r e, osady to řecko-armenské, jest letním sídlem nejpřednějších evropských kruhů cařihradských, poněvadž v celém Bosporu není koutu, který by nejen krásou, ale i neobyčejnou polohou svou nad ně vynikal.

Bosporus, zatáčeje se k Cařihradu směrem severozápadním, vniká zde totiž tak hluboko do pevniny evropské, že tvoří přímo ostrý trojúhelník, jehož čára základní opírá se o asijský břeh. Na straně severovýchodní leží B ö j ü k d e r e, na straně jihovýchodní T h e r a p i e, a polohou tou jest zároveň rozhodnuta doba návštěvy letních sídel těch. Therapie, obrácená proti severu, skytá ve vysokém létě pobyt, že nelze si příjemnějšího mysliti, neboť severní vítr, od Černého moře stále vanoucí, mírní co nejvíce palčivost vzduchu. B ö j ü k d e r e pak, kryté hornatým pozadím svým proti nepohodám severním a otevřené proti jihu, jest na jaře a na podzim sídlem věru závidění hodným.

Obě místa, do sebe téměř splývající, tvoří vlastně jen nekonečnou řadu roztomilých ano nádherných

ných vill, podél moře se táhnoucích. Břeh přetvořen v krásnou, rovnou, mocnými balvany v moři podepřenou silnici, již omývají skotačivé vlny skvostně modrého Bosporu, a za letohrádky, v hornatém, ano místy i skalnatém pozadí, nejbujnějším stromovým pokrytém, jemuž četné cypřiše a pinie dodávají určitého rázu, skrývají se původní, letními sídly tam skoro úplně zatlačené vesničky domorodců, za nimiž plno nej-skvostnějších procházek.

Mezi letohrádky vynikají vedle různých hotelů imponantní budovy jednotlivých vyslanců. Po většině rozsáhlý a velice cenný pozemek, jež zaujímají, byl jednotlivými sultány velikomyslně darován říším, jež vyslanci zastupují. Ale co je zvláštní. Řádné silnice k palácům svým vyslanci domoci se nemohli. Nechtěli-li věčně topiti se v bezedném bahně neb dusiti se v mučivém prachu, nezbylo jim, nežli spojit se s bohatými majiteli ostatních vil, kteří nedostatek řádné silnice stejně těžce nesli, a vystavěti si vlastními, spojenými silami širokou cestu podél mořského břehu, jež pod večer a za letních, báječným svitem měsíce ozářených nocí jest shromaždištěm všeho, co v Cařihradě rodem, bohatstvím, postavením a krásou vyniká.

A na silnici té spatřil jsem také první velocipedy. Cařihradský vlnitý, a lidmi a povozy stále přeplněný terén jim nesvědčí. Zato však okolí s četnými svými, dlouhými, rovnými a dobře upravenými cestami jest pro ně jako stvořeno. Rozumí se, že v Böjükdere byly to Angličanky, které nám v Turecku po prvé předvedli bicykl, a rozumí

se také dále, že byly to Angličanky vesměs nehezky.

Pravil jsem, že okolí jmenovaných dvou villegiatur oplývá rozkošnými procházkami. Nuže, vzhůru do okolí toho.

IX.

Bělehradský les.

Nežli vrátíme se podél asijského břehu do Cařihradu, musíme vylétnouti do čarovného toho kraje, jenž za Böjükdere tak líbezně a vábně na nás se usmívá.

Elegantní povozy čekají na všech stranách na výletníky, jichž zde stále plno. Za 20 franků provezou nás celým lesem bělehradským, jenž zaujímá plochu asi čtyř tisíc hektarů, a složí nás nakonec ve skvostné filiálce našeho cařihradského hotelu, kdež starají se o nás otcovsky.

Sotva opustili jsme vesnici, která letohradům kryje záda, již nalézáme se ve skvostném stromořadí nejkrásnějších platánů, mezi nimiž jeví se nám ob tu chvíli úchvatné pohledy do štavnatých lučin, do poetických hájů, do lesnatých úbočí. Avšak netrvá to dlouho a jsme v plném lese, jímž stoupáme stále vzhůru. Obrovské, jedlé kaštiny a mohutné fikovníky, okolo nichž vine se sem tam réva, plná zrajících hroznů, nebo břečtan, svírající peň jako v zelenavé brnění, vroubí s různým keřnatým podrostem cestu, a při každém záhybu

otvírají se nové rozhledy do nekonečných, vlnitých prostor, plných mohutných dubů, buků, topolů, cypřišů a pinií, jichž listí a jehličí barví celý obraz nejrůznějšími odstíny svěží zeleni.

Avšak celý ten, sem tam hezoučnými osadami a dvorci prostoupený, pahorkovitý kraj prozrazuje na první pohled, že těší se as častým návštěvám výletníků, neboť ob tu chvíli spatřujeme tu pod prastarým platánem, tu na stráni v stínu staletých stromů, tu pod lehounkou střechou dřevěného, prostého pavillonu kavárničky, jež za nepatrný peníz poslouží výbornou tureckou kávou a znamenitou vodou.

Co však přímo překvapuje: že veškeré lesy jsou ve stavu opravdu vzorném, že nikde nejeví se účinky vše ničící sekery, ba že všude patrna snaha po stálém zvelebování lesů těch. Jak jest to možné? — Vždyť jsme přece v Turecku!

Záhada tato vysvětluje se nám dosti záhy.

Po delší jízdě, jejíž požitky kalí nám pouze děsný prach, jímž silnice, ostatně velice dobrá, pokryta jest na několik centimetrů, a jenž halí nás ob tu chvíli v učiněná oblaka, jakož i některé hující mršiny pošlých koní, myriadami much pokryté, kteréž odstraniti nikomu nenapadá, objeví se pojednou před námi obrovské oblouky mohutného vodovodu, jenž napříč cesty běže se směrem jižním, a u něhož několik tureckých hochů nabízí nám krásné melouny a ještě krásnější broskve ke koupí. Záhada jest vysvětlena: nalézáme se v oblasti, která opatřuje celý Cařihrad potřebnou vodou, v oblasti, jejíž obyvatelé jsou osvobozeni ode všech daní a dávek veřejných

za to, že musí udržovati lesy stále v nejlepším stavu, že nesmějí kopati žádných studní, a že smějí používat jen takových studánek, které leží hloub nežli síť vodovodů, jimiž voda do hlavního města se bere, v oblasti, ve které zřízeny jsou po většině staré již vodojemy, různými sultány a matkami jejich vystavěné, v nichž v stínu odvěkého stromoví shromažďuje se voda, pro Cařihrad potřebná.

Krátce řečeno: les bělehradský jest životní otázkou turecké metropole. Ve výši sto a šedesáti až dvou set třiceti metrů nad hladinou mořskou nalézají se tu veškeré ty obrovské vodní nádržky, které Cařihrad, jehož nejvyšší bod šáhá jen as do sto a třiceti metrů, zásobují vodou, v čemž vypomáhají jen cisterny, na různých bodech města zřízené.

Nedlouhá ještě jízda lesem stále skvostnějším, a jsme u dřevěného zábradlí, kdež celá řada rukou natahuje se po bachšiši. Opustíme vůz a za nedlouho nalézáme se u vodojemů.

Jsou velice prosté, ale prakticky utvořené. Ohromný úvoz mezi dvěma šikmými, lesem porostlými stráněmi jest napříč uzavřen mohutnou, šest metrů silnou, z mramorových balvanů sestavenou, a dle hloubky úvozu náležitě vysokou hrází, jež upravena jest nahoře jako pohodlný most, a v úvoze tom shromažďuje se nejen pramenitá, ale i dešťová a po případě i sněhová voda, jež z jara s lesnatých strání sem se sbíhá. Na jaře nekonečné vodojemy tyto, jichž hloubka, od temene mostu počítaje, kolísá mezi 26 až 40 metry, přetékaají vodou, která pak celou sítí potrubí vede

se do všech čtvrtí města, kdežto voda přebytečná odpadá zvláštními otvory do různých potoků.

Vodojemů takových, turecky *bend* zvaných, nalézá se v bělehradském lese sedm. Jsou různé délky, od jednoho sta až do šesti set metrů, ale přes to, že v době zimní nahromadí se v nich obrovské zásoby vody, parné léto bez dešťů úplně je vysouší, což arci zejména pro chudinu cařihradskou jest rána veliká. Neboť kam stačí pak voda městských cisteren, jakož i voda, kterou sedláci z okolí v kožených vacích na prodej přivážejí?

Rozumí se, že veškeré vodovody jsou opatřeny bezčetnými vodoměry, kamennými to, dutými pyramidami s malinkým reservoírem na temeni, jenž má tentýž sklon jako vodovod sám. Voda z bendu, spodním potrubím se valící, vystoupí zde nahoru, zbaví se takto všeho zkaženého vzduchu, jenž v potrubí se byl nahromadil, osvěží se čerstvým, lesním ozonem, a berouc se zmíněným reservoírem, spadá zase dolů do potrubí, čímž další její běh vždy zase co nejvíce se urychlí.

Příčná hráz každého jednotlivého bendu nese uprostřed veliký mramorový památník, na němž zlatým písmem v zeleném poli vytesána jsou jména těch, kdož ji byli zřídili, provázena různými chválami a průpověďmi z koranu.

Následkem vodovodů zde umístěných jest les bělehradský pro nepřátelskou invasi takořka klíčem k Cařihradu. Neboť tento bez vody jest úplně malomocný.

Severně od Bøjükdere táhne se hluboké, lesnaté údolí, *Údolí růžové* zvané, v němž nalézá

se celá řada hledaných, výbornou vodu skýta-
jících pramenů. Nejlepší z pramenů těchto, p r a-
m e n y s u l t á n s k é, jsou pevně ohrazeny a
voda jejich vede se zvláštním potrubím pouze
do harému sultánova. Za mé návštěvy bylo v ben-
dech vody jen na dně. Od května do září ne-
sprchlo, a prameny bělehradské nestačily naplňo-
vati potrubí vodou. Proto hospodařilo se v Caři-
hradě s tímto darem božím v dobu tu co nejvíce,
a proto také viděti bylo tolik prodavačů vody,
kteří rozváželi a roznášeli ji v sudech, v lahvích
ledem chlazených a v kožených vacích.

Vracejíce se od vodovodů, běřeme se do Thera-
pie. Cesta stále stejně rozmilá, brzy pahorkovitým
lesem, brzy rozkošnými údolíčky, vysokými,
téměř kolmými stráněmi uzavřenými, brzy svě-
žimi lučinami, jež vyzývají takořka k odpo-
činku.

A největší a nejpůvabnější z lučin těch jest
veliká louka, která při konci údolí Bøjükderského
na cestě do Therapie se nalézá. Skoro ve středu
jejím vypíná se staletý platán, jehož kmen zub
času tak vyhlodal, že mohl v něm pohodlně se
uvelebiti s celou svou, arci prostou kuchyní ka-
várník, jenž v stínu jeho a v stínu šesti jiných
velikých platánů, kteří z kořenů praotce svého
byli vzešli, ochotně poslouží znamenitou tureckou
kávou.

Platánům těm říkají „sedm bratří“, a nejstar-
šímu z nich zvlášť ještě „strom Gotfrídův“, neboť
pověst vypráví, že Gottfried z Bouillonu rozložil
se zde s jádrem svých Křížáků, když v XI. století
táhl do Jerusalema.

Jsme v Therapii a zajíždíme do Summer Palace Hotel, filiálky to našeho hotelu čařihradského. Jest to sice, jako většina sousedních letohradů, jen dřevěná, bíle natřená, avšak obrovská budova, ale jak upravena, jak zařízena! O takových hotelech nemáme u nás v Čechách, ba v celém Rakousko-Uhersku ani zdání. Jaká elegance, jaká nádhera, a jak přece vše při tom jednoduché, pohodlné a vkusné! A to praktické zařízení! V hotelu čařihradském, v němž jsme se stravovali, obdrželi jsme poukázku, za kterou poskytl nám v Therapii naši druhou, velice bohatou snídani bez jakéhokoliv doplatku.

Ani by člověk nevěřil, že je v Turecku.

Projdeme se rozkošnou zahrádkou hotelu a spěcháme na loď, abychom vrátili se do Čařihradu. Před námi na asijské straně na vysoké skále *A n a d o l i K a v a k*, mizící takořka v celém háji vavříků a fíkovníků, a na úpatí skály turecká vesnička stejného jména, která čařihradský trh zásobí nejsladšími hrozny a fíky. Pak zase mohutná baterie, jejíž obrovská děla hrůzu budí, pak hora *J u š a D e g h*, t. j. hora Josuova s malou mešitou, kdež dle tureckého podání nalézá se hrob biblického hrdiny toho, a po té celá řada vesnic, z nichž jedna krásněji položena nežli druhá. Vidíme továrnu na sklo a porculán u vesnice *P a š a B a g d ž e*, kterou založila za pomoci státní jakási podnikavá, bystrá hlava, aby čelila a sice — s velikým úspěchem — dovozu českého skla, vidíme dále celý houf krásných letohradů bohatých Turků blíž vesnice *T š i b u k l i*, pak *K a n l i d ž e*, nejkrásnější snad osadu tureckou na asijs-

ském břehu Bosporu, plnou nádherných vill s terasovitými, výš a výše stoupajícími zahradami, zmíněné již zříceniny *A n a d o l i H i s s a r*, pak údolí *G ö k s u* neboli údolí sladkých vod asijských, kteréž každého pátku s oblibou vyhledávají turecké rodiny, *K a n d i l i*, vesnici rozkošně položenou, u níž nejprudší vždy proudy Bosporu, i za klidného moře velice nepříjemné, pak četné jiné osady, nádherný palác *Bejlerbeg Serai*, *Abdul Azizem* vystavěný, a již před námi *Skutari* s celým ostatním, nádherným obrazem evropských čtvrtí cařihradských.

Přímo omámeni krásou obrazů, jež plynuly okolo nás jako vyvolány čarodějnou mocí, staneme konečně u přístaviště nového mostu. Pomocí loktů svých prodíráme se hlučícím davem, jenž spěchá na loď, kterou jsme právě byli opustili, a dosáhnuvše konečně vratkých schodů, vzhůru vedoucích, stojíme zase na mostě, z něhož jsme byli vyšli. V nejbližším okamžiku dáváme se proudem lidstva volně unášeti do Pery.

X.

Stambul.

Čím v historickém ohledu naší Praze Malá strana, tím jest Cařihradu nejstarší jeho část, *S t a m b u l*, původní Byzantium.

Zde, na podlouhlém onom, kančímu rypáku ne podobeném výběžku, jenž mezi mořem Mar-

marským a Zlatým rohem proti asijskému břehu vybíhá, a vstup z Bosporu do Marmary ovládá, kolonisté z Megary r. 658 před Kristem založili osadu, která následkem své závidění hodné polohy záhy tak počala zkvétati, že postupem dob rvali se o ni Peršané, Spartané a Atheňané, až konečně ve IV. století po Kristu zmocnili se jí Římané. Konstantin Veliký učinil ji hlavním a sídelním městem, a nazval ji R o m a n o v a, kdežto doba pozdější pojmenovala ji po něm K o n s t a n t i n o p o l i s, neboť jemu jediné byla povinována za opětný, neobyčejný rozkvět svůj.

A zase přišli Peršané, pak Avarové, Arabové, Rusové, ano i Křižáci, kteří s různým štěstím útočili na Nový Řím, až r. 1261 zmocnili se ho zase Řekové a obnovili řecké císařství. Ale ne na dlouho. Neboť již roku 1422 objevili se po prvé před branami jeho Turci jako předzvěst neblahého roku 1453, kdy Mohamed II. učinil řeckému dědictví římských cesarů neslavný konec, prohlásiv dobyté město pode jménem I s t a m b o l za sídelné město nové říše osmanské.

A zde, v této nejstarší části města vzaly vznik svůj a odehrávaly se události, kteréž hýbaly celou Evropou, zde za nejrůznějších poměrů a okolností povstávaly, mizely a znovu se rodily nejvelikolepější výtvořiny stavitelské, zde nesčetné miliony lidí pracovaly od dob odvěkých, zanikaly jako mlha, ale zanechávaly přece jen stopy práce své, zde dnes dosud živý obraz toho, co kdysi bývalo, obraz, který však spolu již tušiti dává, co jednou asi bude.

Řeknu to ihned, jaký dojem nejen Stambul, ale i celý Cařihrad životem a zevnějškem svým na mne neúprosně učinil. Ve všem, co zříte kolem sebe, vidíte tichý, ale neustávající boj surového fanatického a sterilního násilí asijského východu s evropským, v ohledu kulturním veleplodným západem, boj, v němž východ, jak zcela přirozeno, zvolna sice, ale přece jen stále ustupuje, boj, jenž zabíhaje již i do rodinného života tureckého, dnes již rozhodnut jest na prospěch západu. Jest jen otázkou doby snad ne příliš daleké, kdy bude se říkati o Cařihradě, že býval u vnitřní podstatě své kdysi městem tureckým.

Nejlépe docházíme poznání toho, probíráme-li se popisy Cařihradu z různých dob. Jaký to na příklad rozdíl mezi popisy středověkých cestovatelů, velezajímavým líčením Nerudovým a životem dnešním! A ještě nápadnější jest rozdíl mezi dobou, kdy šťastný osud zanesl Nerudu na břehy Zlatého rohu, a dneškem. Doba to pro život národů až směšně krátká, a jak tureckým byl Cařihrad ještě tehdy a jak evropským je dnes. Hlavními tepnami cařihradského života koluje sice snad ještě bohatší krev nežli tehdy, ale krev ta jest již valně změněna. Poměrně čistá kdysi krev osmanská mísí se stále víc a více s chladnější krví evropskou, a sice tak, že není již tím, čím bývala. Nová krev podmiňuje nový život, a nový život ten dodává Cařihradu znenáhla jiný ráz. Rámec obrazu jest dosud tentýž, ale obraz sám mění se úžasně. Protož, kdo poznati chce turecký Cařihrad, pospěš sobě co nejvíce.

Z B a l u k b a z a r u vstupujeme do starého Stambulu, a z budov, jimiž jsme pojednou obklopeni, ovívá nás dech dob dávno minulých, promísený arci čerstvým vánkem života nového. Proti nám omšené, němé zdi imposantní mešity Sultány Validé neboli J e n i D ž á m i, s dvěma štíhlými minarety, zdobenými jako trojnásobnou korunou třemi balkony, do kola běžícími, jichž rozkošná práce kamenická podnes obdiv vzbuzuje. S úžasem hledí tito současníci druhé polovice XVII. století na bujný, ale stále nezvyklejší život, jenž od časného rána do pozdní noci panuje na zajímavém, arkádami obklopeném předdvoří mešity. Nejrozmanitější prodavači všeho možného a nemožného zboží, řemeslníci, všem potřebám lidstva hovící, holiči, s báječnou rychlostí si počínající, rytci, kteří za nepatrný peníz v několika minutách vyryjí vám v mosaz jméno vaše v tureckých značkách, prodavači smolné louče na podpal, kteří zboží své kupujícím z velikých polen štípají, lidé, kteří opatří vás vším, na cosí jen pomyslíte, řvou tu v stínu mocných platánů, jeden víc než druhý, a vábí vás k výkladům svým. Ale nezdržujeme se dlouho. Skutečně tureckých předmětů zde celkem pramálo, vše většinou jen jarmareční zboží, sehnané z odpadků evropských továren.

Kráčíme dále podél slušné kamenné budovy, která hostí ústřední poštu cařihradskou.

Rozumí se, že nám nesmí ani napadnouti, abychom svěřili jí nějakou zásilku. Chceme-li, aby najisto došla, musíme odevzdati jí buď rakouské, francouzské, anglické nebo německé poště, které

tu mají své úplně spolehlivě organisované úřadovny. Proto více nežli pošta sama zajímá nás celá řada brejlatých písařů, kteří sedí tu před budovou za prostými stoly, a za nepatrný poplatek lidem, psaní neznalým, zejména starým i mladým Turkyním dopisy sestavují, jež dle intencí objednavatelů adresátům buď slzy radosti neb žalu vylouditi mají.

A kráčíme dále okolo pěkné mramorové turby neboli hrobky Abdula Hamida I., v níž odpočívá několik sultánů a celá řada princů a princezen, více méně šťastných, až dojdeme dosti příkrou ulicí vysoké zdi, ohrazující starý harém, s mramorovým kioskem, odkudž za starších dob sultáni hledívali na veřejné slavnosti a průvody, jim ke cti pořádané.

A právě naproti němu vypíná se V y s o k á p o r t a, podle níž pojmenována vláda turecká, poněvadž zde ode vždy bývalo a jest doposud ústřední její sídlo.

Představoval jsem si dům, který hostí velikého vezíra, státní radu tureckou a ministerstva vnitra i zevnějších záležitostí, jako grandiosní budovu s velikolepým vchodem, jenž v přeneseném smyslu důstojně representuje vládu nad tolika miliony vyznavačů víry Mohamedovy. Ale ani jedno ani druhé. Prostou, nevelikou branou vejdete do dvora, ježž obklopuje jednoduchá, sešlá budova. — Toť vše.

Zato starý serail, S e r a j b u r n u, poutá tím více naši pozornost. Jest to soubor více méně temných a zamračených paláců, zámků, opevnění, kiosků, studnic a zahrad, který, tvoře proti sta

rému městu ostrý úhel, rozkládá se na návrší, jež na nejzazším výběžku Stambulu se vypínajíc, poskytuje rozkošný pohled s jedné strany na Bospor a Zlatý roh, s druhé pak na moře Marmarské a na protější břeh asijský. Mohutná zeď s četnými branami obklopuje obrovský soubor ten, jenž šíří se v místech, kde kdysi paláce byzantských a římských císařů a křesťanské chrámy se rozkládaly.

Starý serail založen byl částečně již Mohamedem II. ihned po dobytí Cařihradu, a rozšiřován a opevňován jeho nástupci. Avšak pozdějším sultánům temné budovy jeho stále méně se zamlouvaly, až konečně Mahmud II. počátkem tohoto století přesídlil na volnější a přívětivější břehy Bosporu. A od doby té starý serail víc a více upadá. Posílají sem do pense vysloužilé harémy zemřelých sultánů, a sultánové sami dostavují se tam velmi zřídka, jen při nejnevyhnutelnějších a nejslavnostnějších příležitostech, jako na př. k líbání pláště prorokova, jež děje se za nejskvělejších obřadů vždy 15. dne měsíce ramazánu, a k němuž nevěřící naprosto přístupu dosáhnouti nemohou.

Ale některé budovy jsou přece jen návštěvy hodné.

Tak zejména císařská klenotnice, která chová prý poklady ceny báječné. Avšak přístup do ní jest nejen velice obtížný, ale i velmi drahý. Prostřednictvím vyslance třeba vymoci si povolení k návštěvě v menších skupinách, a každá skupina zaplatiti musí bachšiš tak obrovský, že ne každý uzná poklady ty za návštěvy hodné. Však chová

Cařihrad jiných ještě, daleko cennějších pokladů, pokladů uměleckých, jež nahradí více nežli s dostatek návštěvu onu, tak velice ztíženou.

A za mého pobytu byla téměř nemožna. Celý Cařihrad konal zimní přípravy k důstojnému uvítání císaře Viléma II., a vše, co za hodné uznáno vznešené jeho návštěvy, upravováno s ohromnou nádhrou, ale také ohromným nákladem. Osmnáct milionů franků stály prý ubohého sultána přípravy tyto. A nechtěl bych tomu odporovati. Ulice hlavní, jichž snad od staletí nedotkla se ruka dělníkova, dlážděny narychlo znova, domy, jež přespříliš drze z řady vystupovaly a úzké ulice ještě více zužovaly, strhány do základu, posádka cařihradská opatřena novými stejnokroji, paláce zařizovány sorientálním vpravdě přepychem — zkrátka, vše nalíčeno s dovedností divadelních mistrů tak, aby německý císař poznal, jaké sídelní město tureckého jeho přítele za obyčejných poměrů — není.

Celkem jest starý serail se svými sešlými budovami a s pustými zahradami smutný pomník osmanské slávy. Skvěle započal, byl svědkem nejmohutnějšího rozmachu osmanské síly, ale znenáhla počal upadati, až konečně opustili jej tvůrcové jeho, kteří po staletí z něho byli naplňovali Evropu hrůzou. Odešli arci ne daleko odtud. Zdaž není však doba snad příliš vzdálena, kdy odejdou ještě dále? —

V ohledu uměleckém chová starý serail dvě budovy, jež dílem zevnějškem, dílem obsahem svým i pověstné poklady sultánovy daleko za sebou zanechávají, totiž Činili kiosk neboli

Kiosk fayançový a nové museum starožitností. Obě musea stojí v obvodu starého serailu proti sobě, a jsou oddělena širokou cestou.

Činili kiosk nechová tak vzácných pokladů uměleckých jako museum nové, ačkoliv i k němu Cařihrad s pýchou hleděti může. Ale zato budova sama, v maurském slohu v XV. století vystavěná, jest vpravdě rozkošná, a nejrozkošnější vyvýšená její kolonáda, již nese řada štíhlých sloupů. A celá hlavní stěna kolem vchodu v kolonádě té vyložena jest deskami fayançovými nejskvostnějších vzorů a barev, jež tvoří tak unášející celek, že sama návštěvy hodna by byla, i kdyby nebylo těch vzácných starožitností uvnitř.

Ach, ty staré turecké fayançe! Staletí přešla přes ně bez jakéhokoliv účinku, hamižné ruce vyloupaly jich množství ze zdi, ale ty, které zůstaly, září, svítí a uchvacují, hlásajíce, že vyšly z rukou nepřekonatelných mistrů. Jaký to rozdíl mezi deskami starými a novými, jimiž místa vyloupaná byla později vyplněna! Kde jest ta smělá elegance kresby, kde to jemné sladění barev, kde ten nevyrovnatelný lesk desek původních! Na sto honů poznáte novější padělky, přes to, že jsou to celkem znamenité napodobeniny.

Starožitnosti, zde chované, jsou velice zajímavé, ale daleko nevyrovnají se těm, jež chová museum nové. Budova tohoto jest nová, v řeckém slohu vystavěná, a nemůže ani zdaleka rovnati se budově Činili kiosku. Ale za to obsah její jest převzácný. Skvostné sarkofágy Sidonské, Hamidem Bejem objevené, tvoří hlavní její obsah,

a ty uměleckou výzdobou svou staví nové museum po bok téměř britskému museu v Londýně. A nejskvostnější z nich jest sarkofág, Alexandru Velikému připisovaný, jenž náležel však spíše některému z jeho vojevůdců. Pochází ze IV. století před Kristem, a jest ozdoben nádhernými reliefy, jež na jedné straně představují bitvu mezi Persany a Makedony, na druhé pak výjevy honební. Ale jak velikolepě reliefy ty jsou pracovány, jak vše seskupeno, a jak životné! Jako by co nejjemněji řezány byly ve slonovině, vystupují veškeré postavy, veškeré tváře, veškeré podrobnosti těl, šatů i zbraní s takou pravdivostí, že v němém úžasu stojíme před nedostižným výtvozem umělce, jenž po více nežli dvou tisíciletích stále ještě uchvacuje, unáší. A jak as reliefy ty působily, když pokryty byly barvami, jež dle zbylých ještě stop činily z velikolepého reliéfu spolu také nevyrovnatelný obraz! Před sarkofágem tím nabudete teprve pojmu o tom, jaké musí býti umění, aby bylo nesmrtelné. — —

A o sarkofág tento třásly se umělecké kruhy cařihradské za příležitosti návštěvy Vilémovy. Obávaly se, že zalíbí-li se mu, ochotný sultán pošle jej ihned vzácnému a mocnému příteli svému darem. Nevím sice, navštívil-li vůbec císař museum, ale faktum jest, že sarkofág stojí dosud na svém místě. Buď tedy nepůsobil na císaře jako na jiné smrtelníky, aneb Viléma do musea vůbec nevedli, aby snad — nepřišel do pokušení.

XI.

Atmeidan a Etmeidan.

Opustili jsme obě musea stambulská, uchvá-
ceni poklady, jimiž jsou přeplněna, a vcházíme
do nádvoří Janičárů s proslaveným platánem.

Obrovský strom, jež sotva obejdete dvacíti
pěti kroky, na ohrazeném, podélném, zašlém
prostranství, z něhož severní brána, *O r t a K a p u*,
vede do Serajlu, jižní pak, *B a b i H u m a j u n*,
z obvodu Starého serajlu, k *A j i S o f i i* — nic více.
Ale jakých upomínek vyvolává obě.

Platán stál tu již osudného onoho dne, kdy
po hrdinném, padesátidenním odporu turecké voje,
s janičárskými sbory v prvních řadách, vedraly
se průlomem v hradbě městské nedaleko *A j i*
S o f i e od *M a r m a r y* do města, toto ihned za vítěz-
ného ryku zaplavily a statečným obhájcem do
zad vpadly. A němě hleděl na hrůzné ono vraždění
a loupení, jež trvalo tři dny a noci, při němž
potoky krve tekly ulicemi, barvice Zlatý roh a
M a r m a r u daleko ode břehu do ruda, a za něhož
umělecké poklady ceny nezměrné vzaly za své.
A byl svědkem, jak vítězný *M o h a m e d I I.* usa-
zuje se v paláci císařů byzantských, jak z ubohého,
dobytého města činí ne méně skvělé sídlo své,
jak mění božskou *A j u S o f i i* a veškeré ostatní před-
ní chrámy křesťanské v mešity, a jak rozšiřuje
odtud dál a dál panství půlměsíce, budě hrůzu
v celé Evropě, on i jeho nástupcové.

A byl dále svědkem, jak elitní voj turecký,
J a n i č á ř i, jako kdysi římsí „praetoriané“ a

později ruští „střelci“, na nové půdě se rozvíjí, jak mohutní, jak počíná si toho býti vědom, jak zasahuje bezohledně do osudů říše a jednotlivých sultánů, a jak po staletích nejbujnějších vrtochů rázem nalézá hrůzný konec od těch, kteří sami jej kdysi a hlavně na ochranu svou byli zřídili.

Sultán Urchan, vida, že nelze mu domoci se čistě tureckého, pravidelného sboru vojenského, založil r. 1328. sbor Janičárů, s počátku jen z válečných zajatců, ale později hlavně z křesťanských hochů, kteřížto rodinám svým násilně byli odnímáni. Nejsmutnější „desátek“, který kdy podrobení národové odváděti musili. Po pěti letech vždy objevili se v osadách křesťanských, Turky podmaněných zemí, oddíly vojnů, kteří, svolavše obyvatele a syny jejich, z těchto nejsilnější, nejčilejší a nejnadanější vybrali a jako otroky padišahovy daleko odtud odvedli. Vybraní hoši odevzdáni hluboko v Malé Asii v čistě tureckém ovzduší spolehlivým dozorcům, kteří od nejútlejšího mládí zvykali je těžkým cvičením tělesným a zejména pohledu na prolévanou krev lidskou. Nejnadanější z nich vzdělávání, aby rozmnožovali řady úředníků, ostatní pak zařadění z menší části do jízdného sboru tělesné stráže sultánovy — spahi — z největší pak mezi Janičáry.

Ubohá ráje křesťanská! Vše jí pobrali a na konec i její krev, její nejlepší syny, aby, přivedše v nich v úplné zapomenutí původ jejich, a přetvořivše je na nejzuřivější nepřátele vlastních otců, osvěžovali jimi síly Osmanstva. A takto uloupení křesťané, hlavně pak Slované, od malička všem svízelným uvyklí, fanatismem isla-

mu proniknutí a silou a odvahou kypící, rozmnožovali stále řady sboru vojnů, kteří, opovrhující smrtí, strach a hrůzu v nepříteli budili, kdykoliv zuřivé své útoky podnikali. Kde bylo nebezpečí největší, kde anděl smrti mával křídlem svým a v krvi brodil se bez milosti, tam Janičáři vrhali se slepě vpřed a vítězili zpravidla neodolatelnými útoky svými nad každým nepřítelem.

A sultáni dovedli jich oceniti. Nejen že odměňovali je bohatě, ale propůjčovali jim také různá práva a různé výsady, které arci živily jich sebevědomí, a do řad jejich znenáhla i četné mladé Turky vábily. A počet jich rostl tou měrou, že čítali konečně více nežli 100 tisíc hlav, tak že nezbyvalo, nežli rozdělití je, abych tak řekl, na linii a zálohu. Čtyřicet tisíc mužů tvořilo sbor pravidelný, jenž máje jediného, nejvyššího velitele, Agu, dělil se na orty, oddíly to, čítající po několika stech mužů. Kterýsi sultán dal prvním čtyřem důstojníkům každé orty jména, kuchyň připomínající, jakož i zvláštní kuchyňské odznaky, Agovi pak velikou sběračku. A čím u jiných sborů byl prapor, tím stal se od doby té Janičárům kotel kuchyňský. Při něm přísahali nováčkové, a ztráta jeho značila pohanu, již nebylo lze ničím odčiniti.

Čety v Stambulu rozložené, jež měly hlavní kasárny své za Ajou Sofii na náměstí E t m e j d a n u, opodál se nalézajícím, přicházivaly si střídavě s kotly svými každého pátku sem, na nádvoří Janičárů pro pokrmy, jež dostávaly ze sultánské kuchyně. Zlé znamení, kdykoliv kotly

převrhly. Značilo to, že jsou nespokojeni, a takovéto ohlášení nespokojenosti bylo ultimatem, jemuž sultáni vyhověti musili, nechtěli-li, aby hněv Janičárů obrátil se proti nim samým. V takovém případě rázem klesaly hlavy vezírů a ministrů, kteřížto se byli Janičárům znelíbili.

Orta Kapu jest brána s dlouhým, s obou stran uzavřeným podjezdem. A do podjezdu tohoto, „katovna“ zvaného, uvedeni nešťastní hodnostáři takoví, a v nejbližších okamžicích již vynášeny zkrvavěné hlavy jejich podél jásajícího šiku janičářského ku protější bráně B a b i H u m a j u n, kdež naraženy na tyče. Pak teprv uklidnily se krvelačné sbory, vztyčily zase slavnostně kotly své, a naplnivše je, vracely se za bouřlivých projevů uspokojeny do kasáren.

A běda sultánovi, jenž mluvě obrácených kotlů jejich neporozuměl. Nejednoho, tak zejména Selima III., stálo neporozumění takové dokonce ještě na počátku nynějšího století nejen trůn, ale i život.

A proto dlouho toužili sultáni po tom, aby zbavili se konečně sboru, jenž tak neomaladě a bezohledně a jen dle choutek vlastních odvažoval se plésti do práv nejvyšších vládců svých. Petr Veliký poskytl jim poučný příklad, jak třeba zatočiti s podobnou čeládkou. Sultán Mahmud II. vstoupil pln odvahy do jeho šlépějí. Chopil se rázně reorganisace tureckého vojska po příkladě evropském, a pořídil si zejména spolehlivé dělostřelectvo. A když pak takto připraven vydal rozkaz, že z každé orty 50 mužů vstoupiti má do nově utvořených sborů vojenských, vzbouřili se

Janičáři, hluboce dotčení nařízením, v němž zcela správně vystihli počátek svého konce. Pobořili dům svého nejvyššího velitele, za hrůzných výhrůžek valili se ulicemi města a táhli přímo na Serajl. Ale Mahmud se nezalekl. K radě energického Husseina Paše rozvinul prapor prorokův, připravené již voje, které beztoho ode vždy žárlivě hleděly na výlučné postavení Janičárů, podporovány lidem cařihradským, následkem rozvinutí praporu prorokova zfanatisovaným, vrhly se na ně plny zuřivosti, zatlačily je ponehledu za stálého vraždění zpět do kasáren jejich v Etmuidanu, obratně rozestavené dělostřelectvo počalo do nich páliť, a v několika hodinách nejslavnější sbor říše osmanské vzal důstojný sebe konec. V hořících kasárnách, v nichž kartáče dělostřelců hrůzně řádily, našlo hrob asi 8000 mužů, kteří se byli v nich opevnili, a stejný asi počet pobit v otevřeném boji. Četní zajatci dílem odpraveni, dílem pak, počtem asi 20.000 vypovězeni do Asie, sbor prohlášen slavnostně za zrušený, a na jméno jeho padišahovými ústy uvržena kletba.

Na jižním konci Etmuidanu, neboli „masném plácku“, jenž proto tak se nazýval, že vydáváno tu Janičárům každodenně maso, vypínalo se kdysi museum Janičárů, kdež chovány veškeré památky na sbor tento. Avšak když zemětřesení zničilo budovu tuto, přeneseno vše do prozatímních místností, jež nalézají se dnes v kterémsi ulici stambulské.

Podlouhlá, nevalně široká místnost, prostě vybílená, a v ní čtyři řady figurin v životní velikosti, jimiž procházíte se jako historickým, vo-

jenským špalírem. Hlavy figurin jsou sice velice neumělé, ano zhusta přímo komické, ale staré, pravé kroje, zachované od nepamětných dob, opravdu zajímavé, ačkoliv vše, co kdysi zlatem nebo stříbrem bylo, svědomitě nahrazeno jest nyní bezcennými cetkami.

Naleznete tu veškeré kroje a odznaky všech hodnostářů od nejvyššího vezíra až k nejnižšímu eunuchovi, a od prvního velitele Janičárů až do prostého vojína, a vše v pěkných exemplářích a vše dosud dobře zachováno. Zbraně jsou sice tu i tam nahrazeny více méně zdařilými padělkami, ale zato jsou původní veškeré kroje i jednotlivé části jejich, zejména pak velezajímavé sice, ale většinou praošklivé, ba odporné turbany, obrovské někdy tak, že jest téměř nepochopitelné, jak bylo možno v horkém podnebí na hlavách je udržeti. Škoda, že tváře figurin nejsou provedeny lépe a charakterističtější, a že figuriny samy nejsou seskupeny podle doby a podle významu jednotlivců ve způsobě národopisných oddělení Hazeliova musea ve Štokcholmě aneb našeho Národopisného musea. Takhle vypadá celé museum jako veliký vetešnický krám, jenž nikterak k delšímu pobytu nevábí.

Vyšli jsme branou *B a b i H u m a j u n*, kterouž sultán za vzácných příležitostí vjíždí slavnostně do starého serajlu, minuli jsme prastarý chrám sv. Ireny, jenž slouží dnes za skladiště zbraní, a v jehož zpustlé zahrádce válí se několik porfyrových sarkofágů a obrovská hlava Medusina, plní obdivu obešli jsme překrásnou studnici Ahmedovu, pokrytou nejskvostnější tesanou i ko-

vanou prací, poklonili jsme se Aji Sofii, o níž blíže jindy promluvíme, a očiili jsme se konečně na obrovském prostranství, dosti slušně upraveném, na *A t m e i d a n u* neboli náměstí „koňském“, jež jest částí někdejšího hippodromu.

Hippodrom ten zasluhuje zmínky.

Byl to kdysi obrovský amfiteater, ježž za účelem veřejných her a závodů stavěti započal císař Septimius Severus, a dokončil teprv po 124 letech Konstantin Veliký. Na třech stranách kolem vlastního závodiště vybíhalo do výše čtyřicet řad obrovských, mramorových, stoupajících schodů, na nichž nalezlo místo sto tisíc účastníků plebejských, a nejvýše obíhaly nádherné galerie, vyhrazené vznešenému panstvu. Na úpatí schodů objímal závodiště kolkořem široký a hluboký příkop, vodou naplněný aby jednak divoké šelmy, rozeštvané co nejhrůzněji, nemohly rozběhnouti se po cirku, jednak pak, aby obecnstvo, někdy z jakéhokoliv důvodu rozezlené, nemohlo vniknouti na dráhu závodní.

A celá obrovská stavba tato vyzdobena byla co nejnádherněji přečetnými sloupy, reliefsy a drahocennými uměleckými, kovovými i mramorovými sochami a skupinami, k nimž družily se v době her bezčetné prapory, koberce a květiny. Tak na př. vypínali se nad císařskou loží slavní čtyři bronzoví ořové korintští, kteréžto Konstantin Veliký z Říma sem byl převezl, a jež devadesátiletý, slepý dože Enrico Dandolo, když Benátčané tak obratným způsobem byli použili čtvrté křižácké výpravy, z Francie přišedší, ku vlastním svým účelům, totiž ku dobytí Byzancie,

mimo jiné bezčtetné poklady umělecké do Benátek byl odvezl, a nade hlavním vchodem chrámu sv. Marka umístil, kdež dodnes obdiv vzbuzují.

A v amfiteatru tomto odehrávaly se po staletí vedle nezbytných her, divokých závodů a barbarských zápasů nejděsnější výjevy. Obyvatelstvo, pocházející ze všech konců světa, a z nejrůznějších národů, bylo beze všeho vlastního národního sebevědomí, a jen oddáno nejnižším vášním a choutkám svým. Hry, závody a zápasy ty milovalo přímo vášnivě, a rozdělilo se znenáhla dle barev závodníků na dvě strany, na modré a zelené, kteréž často beze všech politických příčin bojovaly proti sobě se zuřivostí přímo zvířecí. Zuřivost tato dosáhla vrcholu za velikého onoho vzbouření, Nika zvaného, jež obě strany, spojivše se následkem ukrutností a vydírání despotického Justiniána I., ve dnech od 13. do 20. ledna r. 532 byly vyvolaly. Bezčtetní tisícové rozplameněné chátvy valili se ulicemi a, řvouce své heslo „nika“ — „vítěziž“ —, pálili a drancovali město. Nadarmo povoloval a sliboval císař, jenž již již na útěk dát se chtěl, a jen následkem naléhání manželky své, pověstné Theodory, vytrval, a nadarmo sám slavný Belisar se svými žoldnéři usiloval zatarasiti jim cestu. Teprve když zdařilo se po dlouhém vyjednávání získati zase sliby i zlatem stranu „modrých“, kterým Justinian ode vždy přízniv byl, věc vzala náhle obrat. Těmito zesílen, Belisar přepadl „zelené“, v hippodromu shromážděné, a utopil celé vzbouření v krvi třiceti tisíců lidí.

Věru, důstojná to předehra vraždění Janičárů, jež stalo se o několik věků později na nedalekém odtud Etmejdanu.

Ačkoliv hry pro přílišný náklad, jež vyžadovaly, byly postupem doby víc a více obmezovány, trvala slavná doba hippodromu přece až do čtvrtého, již zmíněného křižáckého tažení. Avšak Křižáci, zejména pak Benátčané, vyloupili ho tak důkladně, že zbyla z něho pouhá zřícenina, pozdější doba turecká rvala z něho kámen na stavby své, a dnes prostranství celé, valně již zmenšené, nejeví ni nejmenší stopy někdejšího svého určení. Ze všeho šťastná náhoda zachovala pouze tři, více méně porouchané pamětníky, v ose celého hippodromu stojící, kteří arci byli kdysi svědky událostí velezajímavých. Žulový, asi třicet metrů vysoký obelisk Theodosia Velikého, tímto z Egypta přivezený, a na oslavu vítězství jeho nad Maximem vztyčený, jest dosud pokryt dobře zachovalými hieroglyfy, jež hlásají jasně egyptský jeho původ; bronzový, asi šestimetrový sloup, jež tvoří tři obrovští hadi, do výše vzájemně se proplétající, velice poškozená sice, ale vynikající práce řecká z Delphi, sloužil, jak se zdá, jako obal vodotrysku; a konečně kámenný obelisk císaře Konstantina, do výše 30 metrů vyběhající, jenž kdysi pokryt byl zlatými, reliefovými deskami které, rozumí se, dávno již zmizely, chová dnes jen na mohutném podstavci svém pěkně tesařné, ale již valně sešlé reliefsy, z nichž jeden a sice nejzajímavější z nich představuje Konstantina s celým dvorem, hledícího na závody v hippodromu.

Toť vše, co zbylo z celé té někdejší slávy a nádhery, a co jediné označuje místo, kdež po staletí soustřeďoval se veškerý zevnější život prohnilé Byzance.

XII.

Aja Sofia a jiné mešity.

Nejskvělejší někdy chrám křesťanstva a nejskvělejší nyní mešita turecká, chrám, při jehož vysvěcení Justinián pyšně zvolal: „Šalamoune, překonal jsem tě“, a při jehož spatření po dobytí Cařihradu Mohamed II., unesen velikolepostí vnitřku a jeho úpravy, nebyl schopen slova — toť božská Aja Sofia.

Zevnějšek nepřipomíná ničím a nikterak někdejší chrám křesťanský. Čtyři štíhlé minarety se zlatými půlměsíci na temenech, a mezi nimi stavba, následkem značné výše minaretů a různých přístavků a podpor zdánlivě nízká, s velikou, plochou kopulí uprostřed a s menšími kopulemi po stranách, žlutě a rudě směrem vodorovným pruhovaná a na nejvyšším bodu prostřední kopule obrovským, zdaleka se lesknoucím půlměsícem opatřená, v tomže místě, odkudž kdysi zářil kříž!

Ale jakmile, zaplativše předepsaný bachšiš a obléknuvše připravené trepky velice značných rozměrů, vstoupili jsme hlavním vchodem, tu chápeme pyšná slova Justianova i němý obdiv Mohamedův. Celý grandiosní vnitřek rozkládá se do nejmenších podrobností rázem před námi, a

obrazu, jež skýtá, jest málo rovných. Vpravdě velikolepé rozměry, jež co do vzdušnosti závoditi mohou s nejskvělejšími stavbami světa, překrásná obrovská kopule, vedle níž není druhé, která smělostí svou rovnati by se jí mohla, a skvostný soulad všech jednotlivostí, doplněný jemnou architektonickou úpravou a nejušlechtlejší výzdobou, až na některé turecké nevkusné přímětky, jichž účel, zakrytí příznaky křesťanství, jest zřejmý — která jiná svatyně může se honositi tolika a takovými přednostmi?

Jak velebný to dojem, a jak nábožnou náladu budí pohled ten přes to, že patříme na chrám nyní mohamedánský! Věru, že nikterak nepřipadá směšnou legenda o vzniku a provedení chrámu. Anděl zjevil se Justiniánovi, odevzdal mu plán chrámu, jenž věnován býti měl „boží moudrosti“, a nařídil mu, aby jal se ihned stavěti. A když se tak stalo, bděl nad provedením, a seslal dokonce kdysi, když bylo již prostředků na mále, císaři osmdesát centnýřů zlata, jež naloženy byly pojednou na mezcích, při stavbě zaměstnaných, aniž kdo byl viděl kým. Nejslavnější stavitelský umělec své doby, *Anthemius z Trallu v Lydii* povolán k řízení stavby, po celém Řecku, v Římě ano i po Egyptě sháněny nejdrahocennější hmoty ke stavbě, sto stavitelů, z nichž každý měl sto zedníků k ruce, prováděli co nejsvědomitěji rozkazy Anthemiovy, pět tisíc dělníků bylo zaměstnáno na pravé a pět tisíc na levé straně, vápno k vůli pevnosti rozděláváno ječmennou vodou, na vzdušnou klenbu přivezeny bělostné, duté cihly z Rhodu, jež byly tak lehké, že jich dvanácte

vyvážilo jedinou cihlu obyčejnou, celá říše a všichni velmožové přispívati musili na stavbu, a císař sám každodenně dohlížel ku práci, nejpilnější z pilných odměňuje bohatými dary. A když stavba po osmi letech dokonána, vyzdoben vnitřek nejvelikolepějším a nejbohatším způsobem. Vše lesklo se zlatem, stříbrem a drahokamy, a počet zlatých a stříbrných křížů, nádob kostelních, paramentů a chrámových potřeb podobných, co nejnádherněji upravených, šel do tisíců.

A když o štědrém dnu r. 538 císař v slavnostním průvodu po prvé jel do ukončeného chrámu, dal zabít 1000 volů, 1400 ovcí, 1000 vepřů, 10.000 kuřat a 600 jelenů, a rozdati spolu s 35.000 korci obilí a později s 300 centy zlata mezi jásající lid. A následujícího dne otevřen chrám lidu tomu, a čtrnácte dnů trvaly slavnosti na oslavu dokonání díla.

Od té doby chrám utrpěl arci mnoho pohrom. Již po dvaadvaceti letech sřítla se následkem zemětřesení východní polovice kopule a zničila nádherný oltář se vším, co na straně té se nalézalo. Isidor Miletský zřídil ji znova, vyvýšiv ji o 25 stop. Ale v IX. století sesula se opět část, při dobytí Cařihradu Křižáky r. 1204 chrám utrpěl od křesťanských dobyvatelů co nejvíce, zato však ušetřen byl po dobytí města Turky, arci však jen proto, poněvadž zachovati ho chtěli pro sebe. Přes to byl svědkem hrůzného krveprolití, když turecká, krví opojená soldateska do něho se vedrala a jej naplněný nalezla uprchlíky, kteří hledali tu záchranu v patronu chrámu, v „Moudrosti boží“.

A řecká legenda vypráví, že když Turci, vypáčivše zatarasené vchody, vnikli za divokého jásootu do svatyně, kněz, právě mši sloužící, tuto náhle přerušil a s kalichem odkvapil. A zeď za ním ihned se zavřela, tak že nebylo stopy po nějakém východu. A až chrám vrácen zase bude křesťanům, zeď ta se zase otevře, tentýž kněz vejde opět s tímtež kalichem a doslouží mši, tehdy nevěřícími pohany tak hrůzně přerušenu.

A po onom nešťastném dni nastala následkem mocného slova Mohameda II. ona přeměna, která opatřila Turkům nejskvostnější mešitu, jaké se kdy těšili. Oltáře a obrazy vyházeny, skvostné mosaiky v zlaté půdě, pokud představovaly podoby světců, buď zakryty obrovskými, kulatými tabulemi s citáty z koranu, zlatem psanými, se zlatým jménem prorokovým a se zlatými t u g r a m i, t. j. jmény různých sultánů v zeleném poli, jež arci mešitě krásy nedodávají, aneb zabíleny, ale tak, že obrysy vápnem dosti znatelně prosvítají; kříže, kdekoliv se naskytly, ať v mramorových zábradlích, ať ve zdech, ať v podlaze, násilně až na několik patrně zapomenutých vysekány; z obrovských Serafinů, jichž podoby vyplňovaly čtyři kouty pod hlavní kopulí, staly se odejmutím těl a připojením několika prapodivných křídel nestvůry, sůvám ne nepodobné, jež představovati mají anděly islamu; místo oltáře, jenž stával k východu, avšak ne na jeho dřívějším místě, postaven m i h r a b, turecké nejsvětější místo, výklenek, jenž musí obrácen býti ke Kaabě, a do něhož kněz modlitby své koná; na místě dřívější kazatelny vztyčen m i m b e r,

jakýsi druh kazatelny turecké se špičatou stříškou, k níž vede vysoké, rovné a úzké schodiště, a odkud kněz každého pátku za sultána se modlí; naproti zřízena na vysokých sloupích, uzavřená a zamřížovaná, nádherně upravená galerie sultánova, a opodál tu i tam rozsáhlé, otevřené tribuny pro předčitatele a vykladače koranu; na všech stranách zavěšeno plno prostých, obručovitých, placatých lustrů s malými skleněnými lampičkami, jaké rozsvěcují se u nás před obrazy svatých; kolem kopule, podél všech galerií a všude, kde jen možno dosáhnouti, umístěna sta a sta stejných lampiček, a podlaha pokryta dlouhými rohožemi, jež roztaženy jsou tak, že po šířce ponechávají kamennou dlažbu vždy as na čtvrt metru volnou. A stranou, pod galeriemi uloženy celé sklady skvostných i prostých koberců, jimiž pokrývá se podlaha v zimě.

A v postním měsíci *r a m a z a n u* rozžehnou se ty bezpočetné lampičky vždy po slunce západu, a skvělé světlo jejich ozařuje tisícíhlavý dav věřících, který koná tu za omamujícího hukotu modlitby své, což skýtá prý pohled přímo báchorkovitý.

R. 1847 až 1849 dal sultán Abdul Medžid mešitu vlašským architektem Foscarim opravit, čímž arci valně přispěl k zachování nádherné památky stavitelského umění. Od té doby však nevěnuje se jí náležitá pozornost. Zejména pak mosaiky utrpěly místy až příliš mnoho. Nevědomí sluhové chrámoví vylamovali jednotlivé kaménky z mosaikových obrazů a prodávali je za nepatrný bachšiš cizincům, kteří byli nesvědčiti dosti,

aby odnášeli takovéto památky na návštěvu svou, jež ostatně samy o sobě nebyly k ničemu a doma záhy zajisté pohozeny byly. Teprve novější doba ujala se mosaik těch, a uložila citelné tresty na stejně barbarské lámání jako kupování jich.

Ale i jiné škody budova vzala v době novější. Hlavně zemětřesením. Následkem jednoho z nich zeď v prostranní lodi rozstoupila se ze zdola až nahoru, a strážcové chrámu hledí na několika-centimetrovou trhlinu tuto co nejkliidněji, aniž by je napadlo, aby ji vyplnili a omítkou zahladili.

Naproti tomu naplňuje podivem, že Turci, jak již zmíněno, počínali a počínají si vůči freskám Aji Sofie tak ohleduplně, nezničivše jich, nýbrž jen zakrývajíce je tím neb oným způsobem. Či učinili snad tak v tom vědomí, že zmocní se Aji Sofie jenom na čas? Tím větší byla by pak jejich zásluha.

A ještě malé vysvětlení o shora uvedených tugarách sultánů. Tugry tyto mají vesměs ustálenou formu, jež, máme-li dostatečnou fantasi, připomíná nám obrisy ruky, jako když prostřední tři prsty jsou pohromadě vztyčeny a palec a malíček od nich co nejdále nataženy. Původ formy té jest tento: Sultán Murad I., syn Urchanův, jenž ve XIV. století přeplavil se se svými zástupy do Evropy, usídlením se v Drinopoli panství Osmanské v Evropě vlastně založil a roku 1389 srbskému carství na nešťastném Kosově poli konec učinil, sám však spolu, proklán srbskou dýkou, konec ten nepřežil, neuměl psát, a přitiskl tudíž na důležitou jakousi listinu roztaženou ruku svou, namočiv ji dříve v černidlo. Od doby té podpisy

sultánů dějí se písmem sice co nejzdobnějším, avšak se zachováním hlavních obrysů těch, a přicházejí v téže formě také na mince turecké. Tugra vládnoucího sultána zní: „Padišah, Abdul Hamid, syn Abdula Medžida, povždy vítězného.“

A jak velká je Aja Sofia? Stojí na čtvrtém místě mezi evropskými chrámy. Chrám sv. Petra v Římě pojme 54.000 lidí, chrám sv. Pavla v Londýně 38.000, Kolínský dom 30.000 a Aja Sofia 23.000. —

Skoro celou jihovýchodní stranu *A t m e i d a n u* vyplňuje slavná *m e š i t a A h m e d o v a*, kteroužto vystavěl sultán *A h m e d I.* v letech 1609 až 1614 na základech velikolepého byzantského císařského paláce, na němž bylo pracovalo několik císařů, a jenž považován za pravý div světa. Zevnějšek *Ahmedie* činí mnohem mohutnější a ladnější dojem nežli zevnějšek *Aji Sofie*, což konečně zcela přirozeno, poněvadž se všemi rozsáhlými vedlejšími místnostmi a budovami byla již původně stavěna jako mešita reprezentativní. A mimo to zdobí ji šest minaretů, což jest počet neobvyčejný, neboť zpravidla bývá jich u velikých mešit čtyři, nejvýše pět. Však měl z toho *Ahmed* také mrzutost s vysokou hierarchií islamskou, neboť tato viděla v tom nevážnost ke *Kaabě* v Mekce, kteráž jediná dosud těšila se šesti minaretům. Ale turečtí velební pánové našli velice jednoduchý prostředek, aby se mohli zas udobřit. Uložili *Ahmedovi*, že musí napravit provinění své tím, že postaví u *Kaaby* minaret sedmý, což on také ochotně učinil. A důstojnost prvního chrámu islamu byla zachráněna.

Předdvoří, do něhož vcházíme skvostnými, kdysi vyzlacenými vraty vzácné arabské práce, tvoří, jako u jiných vynikajících mešit, překrásné, vysoké a vzdušné, kopulkami opatřené arkády v maurském slohu, jež se sbíhají v obrovský, pravidelný čtverhran. Předdvoří to jest dlážděno mramorovými deskami, uprostřed vypíná se roztomilá, k arkádám výborně hodící se studna s četnými výtoky, a před každým výtokem upraven jest kámen, na nějž usedají věřící, aby vykonali před vstoupením do chrámu obvyklá svá omývání.

Vnitřek mešity činí dojem uchvacující. Celý chrám s rozkošnou hlavní kopulí, čtyřmi polo-
vičními podle ní a čtyřmi menšími celými v rozích spočívá na čtyřech obrovských, arci trochu příliš mocných, kanellovaných, mramorových sloupech o pětimetrovém průměru, kolkolem táhnou se as do třetiny celé výše rozkošné arkády s maurskými oblouky, nahoře otevřené galerie tvořící, zdi jsou až do poloviny celé výše vyloženy překrásnými fayançemi, a ostatek tak jako hlavice sloupů vymalován, drobným sice a trochu křiklavým, ale velice přívětivým, jasněmodrým a červeným vzorem, jenž blíží se vzoru spodních fayançových desk. A malba ta, ačkoliv pořízena byla před 18 lety, jest dosud tak svěží, jako by byli malíři mešitu teprv včera opustili.

Okenice, jimiž dolní okna jsou opatřena, oplývají krásnou perskou vykládanou prací, a na železných, do zdi zapuštěných tyčích visí zase přecetné lustry tébož prostého tvaru jako v Aji Sofii s nesčetnými malými lampičkami skleněnými.

Mešita Ahmedova jest jaksi dvorní, oficiální mešitou. Značné náměstí, jež prostírá se před ní, poskytuje dosti místa, aby slavnostní průvody co nejlépe rozvinouti se mohly, a to přispívá také k tomu, že veškeré náboženské slavnosti, při nichž objeviti se musí sultán s nejvyššími hodnostáři říše a kdy rozvinuje nádheru vpravdě orientální, odbývají se zde. V Ahmedii slaví se úředně bajram, asi tolik jako náš masopust, a kurban bajram, svátky našim velikonocím ne nepodobné, kdy zabíjejí se tisíce ovcí a koz, jichž maso rozdává se chudým, zde slaví se narozeniny prorokovy, mulidennebbi, odtud vychází každoročně poutnická karavana do Mekky, a sem se zase vrací, přinášejíc pokaždé poslední pokrývku s největší svátosti islamské, v Kaabě umístěné, s černého onoho kamene, ježž sám archanděl Gabriel Abrahamovi byl přinesl, a na němž sedával praotec Adam ve svém staně. Arci posvátnou pokrývku tu vyměnění musila za novou, sultánem vždy darovanou. A přinesená pokrývka ta, jejíž pouhý dotek působí již zázračně, zavěsí se za všeobecného jásotu fanatických davů v mešitě.

Však také nečiní vnitřek dojem chrámu, nýbrž spíše obrovské, velice přívětivé slavnostní síně.

A proto také zcela přirozeno, že Ahmedie jest z nejbohatších mešit. Nejen od jejího zakladatele, ale i od velmožů tureckých dostalo a dostává se jí královských vpravdě darů, jež uschovávány jsou v truhlách, ve výklencích umístěných. Mramorový mimber jest co nejskvostněji tesán dle kabského vzoru, a nad ním vznáší se zlatá koruna se zlatým půlměsícem; mihrab vykládán jest

drahými kameny, a s obou stran stojí nevidané bronzové svícny, na nichž trčí obrovské, aspoň stopu v průměru mající, ozdobné voskovice, sloupům podobné; sultánova galerie vypravena jest s nádherou neslýchanou; nejdrahocennější exempláře koranu spočívají na neméně drahocenných podstavcích; nádob zlatých a stříbrných jest tu množství úžasné — zkrátka, neschází nic, co poskytnouti může přízeň velikých tohoto světa.

A třetí z nejkrásnějších mešit cařihradských jest mešita Sulajmana. Nezůstává v ničem za dřívějšími, jest stavěna nejčistším slohem saracénským podle Aji Sofie, držána v žlutohnědém, elegantním tónu, oplývá všemi možnými poklady, a činí zase jako Aja Sofia dojem opravdového chrámu.

Navštívili jsme ji právě včas. Nastávala bohoslužba. Poodstoupili jsme do pozadí a očekávali, co se bude dít.

Zvolna scházeli se pobožní a stavěli se na rohože čelem k mihrabu. Pak vešel kněz, postavil se těsně k tomuto a modlil se zpívavým hlasem. Za nedlouho srazili se všichni přítomní v řady a za monotonního zpěvu jednoho, jenž stál v popředí, a později za zpěvu sborového, jehož účastnili se všichni věřící, klonili se až na zem, vzpřimovali se zase, padali na kolena, a zase vstávali, konajíce veškeré pohyby tak přesně a stejnoměrně jako řady vojáků na exercíci.

Pojednou vše umlklo, věřící modlili se patrně potichu, a počali se znenáhla rozcházeti.

Jen několik jich zůstalo. Na otevřenou galerii vešel i m a m a počal huhňavým hlasem předcítati a vykládati místa z koránu.

Věřící byli vesměs jen mužové. Ženy musí držeti se v pozadí a nesmějí zejména žádnému vcházejícímu muži přejíti přes cestu. Stane-li se tak, muž musí se vrátiti ke studnám a omýti se znova.

Zde také poznali jsme, proč mezi rohožemi zůstávají prázdné pruhy podlahy. Každý věřící i sebe vznešenější sejme přede vchodem střívice s nohou, nese je v ruce, a ocitnuv se na místě zvoleném, klade je zároveň s holí, s deštníkem atd. na prázdný pruh tento. Patrně by se věcmi těmi rohože znesvětily.

Zmínky zasluhuje ještě velikolepá, ale bohužel uvnitř nevkusnými ozdobami znešvařená mešita Mohameda II. dobyvatele, která, vystavěna byvši záhy po dobytí Cařihradu, s dvěma svými, arkádami obehnanými dvory, s turbou svého zakladatele, v zahradě umístěnou, se svými školami, s byty pro studující, s nemocnicí, s noclehárnou, s kuchyní pro chudé a s láznemi tvoří ohromný komplex, jenž obdiv budí nejen svou rozsáhlostí, ale i péčí, s jakou na potřeby studujících a chudiny pamatováno jest; dále H a m i d i e, elegantní, vzdušná, žlutě natřená mešita, kterou panující sultán Abdul Hamid r. 1886 nedaleko svého sídla, Yildiz Kiosku, byl vystavěl, a do níž za velké slávy ubírá se každého pátku na povinnou pobožnost, s e l a m l i k zvanou; a konečně M e š i t a B a j e z i d o v a poblíž seraskeriátu se skvostnými arkádami, v nichž plno krámk

s různými maličkostmi, zejména s nejrozmanitějšími různenci, bez nichž žádný Turek obejít se nemůže. Mešitu tuto lid nazývá mešitou holubí, a to proto, poněvadž arkády její hostí ohromné houfy holubů, které zde sám Bajezid byl usadil, a jež krmí se pravidelně ze základu jím složeného. Jest to sice hezký pohled, když sluha mešity za odměnu několika krejcarů rozhodí dvě tři hrsti zrní a přivolá tím sta a sta holubů, kteří, jako na náměstí sv. Marka v Benátkách, usadí se jemu i vám na ramenou, ba i na hlavách, a tak vás obklopí, že ani vykročiti nemůžete, ale jak velice tím trpí ty skvostné arkády a zevnějšek mešity! Vše jest jimi znečištěno, a nikoho nesmí ani napadnouti, aby pozdvihl proti nepřešle této svého hlasu. Holubi jsou přímo posvátní, a lid nedovolil by, aby se jim ublížilo. Vždyť, touží-li kdo po něčem aneb onemocní-li kdo, spěchají příbuzní do mešity a krmí holuby v přesvědčení, že dojdou takto vyplnění touhy a uzdravení nemocného.

Jsou jiné ještě mešity v Cařihradě, jež buď k vůli architektuře své hodny jsou návštěvy, aneb prazvláštními jmény svými, mnoho slibujícími, ale málo plnicími, pozornost budí. Avšak žádná z nich neposkytuje ani zdaleka tolik zajímavého jako mešity shora vyličené, ačkoliv nejedna z nich jest velice pěkná, ano roztomilá. To však jest všem společné, že v každé vždy několik mladoučkových hochů, kteří, sedíce se skříženými nohama před stojanem s koranem, učí se mu zcela hlasitě zpaměti, neohlížejíce se ani po bohoslužbě ani po příchozích, a tak jsou za-

brání v práci svou, že jsou slepi a hluši pro vše, co se děje kolem nich.

A ještě něco. V předních mešitách, které se těší knížecím příjmům, jsou truhly a skříně, do kterých boháči, mešitám těm přízniví, uschovávají své poklady, kdykoliv odjíždějí z města. A prosté truhly ty jsou proti krádežím tak bezpečné, jako pancéřové sklepy našich peněžních ústavů.

Mešity dělí se na dva druhy: veliké mešity, *d ž a m i*, t. j. shromaždiště, a malé, *m e s d ž i d y*, modlitebny, z kteréhož posledního slova povstalo označení mešita. Cařihrad čítá nyní 227 džamií a 664 mesdžidií, počet to zajisté imposantní. Minaretů jest u každé velké mešity několik, kdežto menší mívají jenom po jednom, někdy zcela prostém, dřevěném. Každý minaret má nejméně jednu pavláčku, některý až i tři, a s této volá muezzin pětkrát za den věřící k modlitbě. Jest to zvláštní dojem, když do vřavy pouličního života počnou s výše zaléhati huhňavé a zpívavé hlasy muezzinů, z nichž každý namáhá plíce seč jen jest, aby překřičel muezzina sousedního. Avšak, jaký to rozdíl proti velebnému hlaholu zvonů chrámů křesťanských!

XIII.

Bazáry. Chany.

Když chystal jsem se na cestu do Orientu, a hlavou mou honily se nejvábnější představy všeho toho, co doufal jsem tam poznati, hleděl

jsem s nemalým napětím vstříc také velikému bazáru cařihradskému. To město výkladů a krámů s obrovskými spoustami nejskvostnějších výrobků orientálního umění a řemesla, o němž mluvil s nadšením každý, komu popřáno bylo je poznati, vábilo mne kouzlem neodolatelným. A proto také, sotva že rozhlédli jsme se jen trochu po velezajímavém sídle padišahově, spěchali jsme do vyhlášeného tohoto střediska cařihradského obchodu.

Na značné výšině, do níž vybíhá střed východního konce starého Stambulu, šíří se obrovský soubor budov a klenutých podélných síní, jenž tvoří nejdůležitější tržnici města. Již otevřené ulice, k velikému bazáru vedoucí, jsou plně obsazeny bezčetnými obchody. Avšak ve vysokých, překlenutých a horním světlem opatřených ulicích bazáru velikého umístěno jest tolik set, ba tisíc výkladů, krámů a krámečků se vším možným zbožím, a ulic těch jest tolik, že bez vůdce nelze se v nich vyznati, a že zablouditi tam, jest zcela snadno možno.

Bazár založen byl samotným Mohamedem II. záhy po dobytí Cařihradu. Byla to však původně, jako většina domů cařihradských, jen budova dřevěná, která po dvakráte se všemi zásobami zboží až do základů vyhořela. Proto ve století XVIII. započato se stavbou budov kamenných. Nejprve vystavěny mohutné, čtyřhranné sruby o čtyřech vratech s rozsáhlými dvory a s arkádami kolem dvorů těch, kdež jednotlivá řemesla uvelebila se se svými dílnami a výrobky. A poblíž srubů těchto usazovaly se znenáhla dál a dále jiné obchody a dílny, až povstaly z nich konečně

celé dlouhé ulice, jimž sruby ony byly, abych tak řekl, krystalisačními body. A aby pak čeleno bylo nepohodě a aby dosaženo bylo větší bezpečnosti, překlenuty postupně jednotlivé ulice, celek takto vzrostlý obehnán pevnou zdí, jež stala se zase oporou novým krámům, zeď opatřena četnými velikými i menšími vraty, a bazár byl v nynější své podobě do jisté míry ustálen, nehledíme-li k veliké té dřívější části jeho, která zemětřesením r. 1894 úplně zničena, a následkem toho z obvodu bazáru vyloučena byla.

Veliký bazár tvoří nyní nepravidelný čtyřhran, a rozkládá se na prostoru o několika tisících čtverečních sáhů. Dříve rozlišovaly se v něm jednotlivá řemesla a obchody co nejpřesněji. Byl tu bazár zlatníků, zbrojírů, knihkupců, obuvníků, krejčů, čepičářů, kožešníků, kobercářů, antikvářů a tak dále, ano i bazár vetešníků, velice negustiosné sice, ale dosti trefně „všivý“ bazár zvaný. Avšak rozdělení toto běře znenáhla úplně za své. Vetřelci z jiných oborů zmocnili se s počátku tu i tam uprázdněných krámů, a počali prorážeti sevřené dříve šiky řemeslníků a obcl odníků těch. A zejména od dob hrůzného zemětřesení, jež dne 10. července r. 1894 celé ulice bazáru pobořilo a sta a sta lidí ve zříceninách jejich pohřbilo, dřívější sourodnost jednotlivých ulic až nápadně se tratí. Neboť zemětřesení ono postrašilo četné kupce tak, že horempádem vystěhovali se nejen do sousedních ulic otevřených, ale i daleko odsud do Galaty, ano i do Pery. A proto také mimo to tolik mezer v jednotlivých ulicích, tolik prázdných, uzavřených krámů.

Pobožené části, když nikdo neměl se k tomu, aby postavil je znova, vyloučeny, jak již řečeno, zcela jednoduše z bazáru, jenž proti nim pak zase uzavřen.

Jediný jen z bazárů, jenž však nalézá se daleko mimo obvod bazáru velikého, zachoval dřívější celistvost svou, již netroufal si dotknouti se žádný příslušník jiného oboru. A sice z příčin na snadě jsoucích. Jest to velezajímavý bazár egyptský, *Misr Čarši*, kterýžto za mešitou Jeni Džami na cestě k velikému bazáru zaujímá dlouhou, klenutou, přitemnělou místnost, tunelu ne nepodobnou, v níž od dávných časů usazeni jsou výhradně orientální drogisté. A věru, nedivno, že nikomu z jiného cechu se k nim nechce. Ty spousty více méně drahého koření, jež středověk platil orientu těžkými penězi, veškerá ta vzácná dřeva, jimž daří se jen na horkém východě, drogy a medikamenty, přírodou neb uměle vyrobené, ty bezčetné oleje, barvy, kořínky, a zejména slavné voňavky orientální, jež těší se takové oblibě žen tureckých, vydávají vůně a zápachy přímo omamující. A z voňavek všem ostatním vévodí olej růžový, jenž proniká i cínové a křišťálové láhvice, v nichž jest uschován, a hlavně nejvydatnější druh jeho, *attargul* zvaný, jehož jediná kapka stačí, aby na léta pronikla látka, již se byla dotkla. A proto také v bazáru egyptském panuje ovzduší, jež nervy každého člověka nesnesou. Veškeré ty pronikavé vůně a zápachy spojují se v dusných, nevětraných místnostech v celek, jemuž dovede odolati jenom nos zvláště vyškolený. K tomu to dušené světlo, jež zaprá-

šepými, po staletí snad již nečištěnými, tlustými okénky v klenbě do přitemnělé místnosti vniká, pak ti výhradně orientální, klidní, brejlatí prodavači v dlouhých řízách a s dlouhými vousy, kteří před svými výklady se zkříženýma nohama sedí a chvílemi černou kávu srkají, a konečně ty zvláštní odznaky nade krámy, jež na místě nápisů jednotlivé obchody označují: tu obrovské pštrosí vejce, tam objemná želva, jinde loď dopodrobna provedená, nebo vycpaný krokodýl atd. — věru, že nebylo by divu, kdyby připadlo návštěvovateli, že ocitl se náhle v shromáždění středověkých alchymistů, kteří sešli se tu s výrobky svého umění, aby uspořádali po chvalném zvyku moderním odbornou svou výstavku.

A když, vystoupivše opačnou branou, oddechli jsme si na volném vzduchu klikatiny ulic a uliček, které vedou odtud do velikého bazáru, procházíme účinným špalírem řezníků, zelinářů a ovocnářů, pak okolo celých spoust čibuků, vykládaných špiček na doutníky, narghilé, kovového a hliněného nádobí, růženců a květin, až dostoupíme řady antikvářů, kteří vedle starých a nových, pravých i padělaných orientálních prací kovových, porculánů, fayancí, zbraní, reliéfů atd. prodávají překrásné výšivky jihoevropské a asijské, a skvostné koberce dalekého východu.

Sotva že ocitli jsme se v obvodu jejich, již chopil se nás mladý muž vyřčené orientální tváře, jenž s příšernou přímo výmluvností zkoušel na nás jeden evropský jazyk po druhém, nabízeje se nám za průvodčího. Nejprve spustil jakous německou hatmatilku, na niž, jak se samo sebou rozumí,

jsme nereagovali. Pak španělsky, anglicky a konečně francouzsky, a mluvil tak líbezně a zval tak roztomile ku návštěvě antikvářů, kteří stejně roztomile nás ke vstoupení pobízeli, že nebylo možno odolati.

„Ach, prosím, vejděte. Nemusíte ničeho koupiti. Račte si jen vše prohlédnouti, a budeme šťastni, uznáte-li jen, že zboží naše jest opravdu krásné a laciné“ — šveholili nejsladšími tóny, a přinášeli a rozkládali neúnavně, co zdálo se jim pro nás nejvhodnější. Ztrávili jsme v jednotlivých krámech třeba hodinu, prohlízejíce za účelem orientování se věci, jež nás zajímaly. A když opouštěli jsme výklady, nekoupivše praničeho, a odkázavše obchodníka na dobu odjezdu, kdy rozhlédnuvše se na všech stranách, rozhodneme se teprv o svých nákupech, vyprovázeli nás stejně zdvořile a stejně roztomile, prosíce jen, abychom pak na ně nezapomněli.

A tak dařilo se nám v Cařihradě všude, kamkoliv jsme vešli. Vzpomněl jsem tak maně některých domácích našich obchodníků. Vstoupil jsem kdysi do skvostného krámu v jedné z nej přednějších ulic pražských, v němž nebylo právě žádných koupěchtivých, a pravil jsem hned při svém příchodu, že maje vyhlédnouti pro přítele z venkova k žádosti jeho nějaký dárek, jež potřeboval pro ženícího se soudruha, chci se dnes jen orientovati. Obklopilo mne ihned několik elegantů, kteří přinášeli bezpočetné věci, z nichž však žádná nezdála se mi dost vhodnou. Poznámenal jsem si některé a prohlásil jsem konečně, že dopíšu svému příteli a že po případě přijdu zase.

A tu počali mi do mlouvati, abych jen zakoupil na jejich zodpovědnost to neb ono, ujišťující mne, že přítel můj bude volbou mou zajisté nadšen. Avšak když trval jsem na svém rozhodnutí, elegantové se rázem změnili. Jeden s potlačovaným vztekem odšoupl předmět, jež byl na pokraj pultu postavil, a pravil úsečně: „jak se líbí“. Druhý obrátil se ke mně zády, třetí usmál se impertinentně, čtvrtý počal polohlasně pískati, a ostatní četný personál utvořil nepravidelný špalír, plný němých posměšků, jímž bral jsem se jako za onoho času odsouzený voják, „ulici“. Všechna dřívější zdvořilost byla tatam, a já ubíhal ze dveří ven, v duchu slyše veškeré ty jedovaté poznámky, jimiž „elegantní“ personál odchod můj asi provázel, přisahaje, že nebudu nikdy více dary pro přítele „vyhlížeti“. A co jsem se jich navyhlížel v tom poloasijském Cařihradě, a jak roztomile propouštěli a vyprovázeli mně všude. Však cítil jsem pak morální povinnost, abych v každém z oněch krámů zakoupil nějakou památku.

A u nás? Za nic na světě nevstoupil bych již do onoho skvostného krámu pražského, jemuž vyhlýbám se vždy s posvátnou hrůzou na sto honů.

Avšak vraťme se zase ke svůdným obchodníkům cařihradským.

Přečetné ty vábné krámy a výklady, jež třeba minouti, nežli vejdemo do velikého bazáru, jsou toho příčinou, že s napětím stále větším hledíme mu vstříc, ale že také, vstoupivše konečně do něho, nemůžeme se ubrániti jistému — zklamání. Očekávali jsme veletrh nejzajímavějšího a nejskvostnějšího orientálského zboží, ale nalézáme zboží

toto v množství poměrně dosti nevalném, jež trátí se téměř v tuctových výrobcích evropských, hlavně německých továren; očekávali jsme omamující ruch proudících davů, ze všech konců světa pocházejících, a shledali jsme při opětovných návštěvách svých síně poloprázdné, klidné, ba ospalé; očekávali jsme krámy, kupujícími stále přeplněné, a minuli jsme celé řady obchodů, v nichž majitelé a jejich personál sladce podřimovali.

A k tomu bazar třeba navštívit jen od pondělka do čtvrtka. V pátek neotvírají krámů svých Moslemové, v sobotu Židé a v neděli Křesťané a Arménové. V tyto tři dni život v bazáru jest tudíž tím ochabljší. V ostatní pak jeví zvláštnost ostatně zcela přirozenou. Před evropskými krámy kupí se východozemci, zejména všelijak zahalené Turkyně, jež francouzské, anglické a německé tovary uvádějí v extázi, kdežto výkladům orientálním věnují pozornost svou hlavně Evropané.

A další zvláštnost. Obchodník turecký a i perský sedí klidně před krámem svým, nevšímá si kolemjdoucích, a ujímá se s největším klidem prodávání, když koupěchtiví se dostaví. Ale Řek, Armén a Žid vybíhají stále z krámů svých, a s nejlíbeznějšími úsměvy s nejlahodnějšími slovy vábí kolemjdoucí k návštěvě. Turek jmenuje cenu předmětu, na nějž se tážete, v piastrech, přepočítá klidně nabídku, ve francích učiněnou, na piastry třeba pomocí prstů, a odpoví pak krátce: „ne“, trvaje na ceně, již patrně příliš do výše nevyhnal, aneb sleví jen nepatrný obnos. Řek, Armén a Žid

vyřknou cenu patrně daleko přehnanou, ohražují se co nejroztomileji, když nabídnete jim třetinu, ale přijmou za nedlouho polovici ano i méně, omlouvajíce povolnost svou tím, že činí tak, poněvadž jde o první obchod s vámi. A když přijdete po druhé, poněvadž jste koupili u nich již dříve.

Co jest opravdu nad jiné vábné, a co zaujme ihned každého, jsou hedvábné látky, hlavně z Brussy, neobyčejně jemného a měkkého tkaniva, a zejména pak asijské lidové vyšívky všeho druhu. Ty nezvyklé a přece vkusné kresby, ty nádherné, neobyčejně živé, zlatem a stříbrem promíchané a přece co nejlépe sladěné barvy, a to pilné provedení vylákají tak mnohý napoleon z kapsy. Ale nejskvostnější jsou přece jen sklady koberců a antikvářů. Koberce ze všech konců Asie, koberce perské z Ferrachánu, Chorazánu, Daghestánu, Chirasu, Buchary, Senny atd., koberce maloasijské ze Smyrny, Ušaku, Gördesu, Byrkylymu, Kasaku, Marašu a z jiných zřidel průmyslu toho, jichž neslyšeli jste dosud nikdy jmenovati, uchvacují vás krásou svou. Jsou hedvábné neb vlněné, nové neb staré, poškozené neb nedotknuté, ale všechny mají nevyrovnatelný lesk, jímž zejména kusy starší se vyznamenávají, a živost, ale spolu i soulad barev a kresby, že plní obdivu nemůžete se od nich odloučiti. A konečně: ceny nejsou příliš přemrštěné. Porovnáte-li je s cenami, které se za ně u nás požadují, užasnete někdy přímo. Arci, kdyby nebylo jen toho transportu a těch cel.

A což ty výklady antikvářů! Perletí, drahými dřevy, kameny a kovy co nejemněji vykládané

kusy nábytku, skvostné, uměle ryté a zlatem a stříbrem proložené staré zbraně, velikolepé vyřezávaniny v dřevě i v slonovině, obdivuhodně provedené, překrásně pracované arabské a indické nádoby, ample a lustry bronzové, mosazné a stříbrné, uměle ryté a emailované, staré orientální porculány a fayance, kusy tak mistrovské, že prohlížejíce je, z obdivu nevycházíte, stará skla a bezčetné jiné předměty uměleckého průmyslu, jež každému museu sloužily by ke cti, zaujímají vás tak, že ani nepozorujete, jak kvapně ten čas ubíhá. Věru, že zde mnohý as v duchu lituje, že není milionářem. Já aspoň jsem litoval.

Ale ostrého oka a veliké zkušenosti arci nesměl by takový milionář postrádati, sice mohl by snadno za drahé peníze nakoupiti bezcenných padělků. —

Veliký bazar otvírá se každodenně o 9. hodině ranní a zavírá již o 5. hodině odpolední. Hlídku konají v něm zvláštní hlídači, bekčisové zvaní, kteří tvoří celý, značný sbor, a podléhají rozkazům hlídače vrchního, bekčis-baši. Hlídači tito procházejí veškeré ulice bazáru od západu slunce do východu, opatření jsouce svítilnami, a nikdo mimo ně nesmí tam za noci zůstat. Zejména pak nesmí žádný obchodník ve svém výkladu přenocovati, neb světlo rozdělati. Bekčisbaša jest za bezpečnost bazáru zodpověden, a vybírá od obchodníků určité poplatky, z nichž sbor hlídačů se vydržuje. A bezpečnost jest prý v bazáru naprostá. Přes to, že mnohé krámy hrubě ani se nezavírají, náleží krádeže za noci k událostem neslýchaným.

Bazáry cařihradské jsou dvojího druhu. Kryté, jež nazývají se *b e s e t â n* od slova *b e s*, plátno, jež původně tvořilo jejich kryt, a nekryté, *č a r š i* zvané, jež nalézají se nejen kolem velikého bazáru ale i na jiných různých stranách města.

Blížíme-li se velikému bazáru, pozorujeme tu i tam více méně mocné, co nejpevněji stavěné, pevnůstkám podobné, starobylé budovy, zpravidla čtyřhranné a na všechny strany volné, v nichž panuje stále život přímo mravenčí. A zejména přicházíme-li od nového mostu ulicemi *š u n - č a r š i* a *m e r č a n - č a r š i*, mineme jich celé řady. Jsou to známé *k a r a v a n s e r a* je neboli *h a n y*, správně *c h a n y*, kteréžto sloužily a slouží doposud k ubytování cizích kupců a ku přechovávání jejich zboží, ačkoliv dnes hlavně kontory a stálými skladišti vyplněny jsou. Hany tyto jsou stavěny skoro vesměs stejným způsobem. Zevně malá, ne příliš četná zamřížovaná okénka v metrových zdech, uvnitř pak veliký dvůr, obehnaný podloubími a arkádami, jež probíhají všemi patry. V přízemí jsou obrovské místnosti na zboží, a v jednotlivých poschodích celé řady malých pokojíků, celám podobných, jejichž dvěře vycházejí do arkád. A zde usazují se na nedlouhou dobu kupci, z celé Asie přicházející, se svým často velice drahocenným zbožím, aby prodavše je hlavně překupníkům, vrátili se s výtěžkem zase do dalekého domova. Každý obdrží takový více méně čistý pokojík, prázdný všeho nábytku, v němž musí se uvelebiti, jak nejlépe mu možno. Ale asijská kupci mnoho pohodlí nepožadují. Hamalové přinesou zboží jejich do

pokojíka, za dne kupec zdrží se doma jen v určité hodiny, a v noci vyspí se na některém koberci. Studna ve dvoře poskytne mu vody k umytí, a skromným potřebám těla vyhoví bezčtetné turecké kuchyně, kolkolem všude roztroušené, a nevyhnutelné kavárničky, v nichž káva vždy čerstvá a výborná.

Poplatky z pokojíků těch jsou mírné, a to jedině, co kupec dostane návdavkám, jest nevyhnutelný v Orientu hmyz. Staré budovy ty jsou prolezlé vším možným, starousedlým hmyzem, jenž nastěhuje se vždy také ihned do budov nových. Ale Turky a asijské jich hosty, jak se zdá, moc neženýruje. V kavárnách a v hospůdkách aspoň viděl jsem často za plného dne velice otulé šváby a rusy procházeti se i po stolech hodujících, aniž tito si jich valně povšimli. Nejvýše že v plném klidu shodili příliš dotíravého pána takového se stolu.

Největší a nejzajímavější ze všech hanů jest obrovský V a l i d é - h a n v rohu mezi ulicí ü s u n č a r š i a č a k m a k č i l a r j o k u š u umístěný, kterýž vystavěla v 17. století matka jednoho z nejbídnějších vladařů tureckých, sultána I b r a h i m a, jenž za vzbouření janičarů s trůnu svržen a ve vězení zardousen byl, K ö s s e m zvaná. Ve velice rozsáhlém dvoře nalézají se dvě pěkné studnice, stromy obklopené, a modlitebna, a všechny čtyři strany jsou vyplněny arkádami, v nichž hemží se stále kupci zdaleka přišedší. Zde jsou mimo jiné také největší sklady nejkrásnějších perských koberců, které však cizinci nejsou tak přístupny jako ve velikém bazáru.

Prodávát se zde jen ve velkém. Ale přes to jest han návštěvy hoden, neboť život, od časného rána do noci v něm panující, poskytuje jak nezvyklými zjevy kupců, tak i zvláštností zboží zde nahromaděného podívanou, již není tak hned jinde rovno.

XIV.

Selamlík.

Náleží k nevyhmatelným povinnostem sultánovým, aby každého pátku odebral se slavnostně do mešity ku vykonávání modlitby. Ode vždy sultánové konali povinnost tuto tím způsobem, že u skvělém průvodu brali se ze sídla svého do některé vynikající, a často dosti vzdálené mešity cařihradské. Panující nyní sultán *Abdul Hamid II.* zavedl ve věci této jiný pořádek. Nešťastný konec bezprostředních předchůdců jeho, *Abdula Azize* a *Murada*, naplnil jej, jak se zdá, závažnými obavami před možnými atentáty, a proto, zvoliv *Yildiz Kiosk* neb vlastně *Kiöšk*, to jest palác hvězdový, skvělou to budovu, *Abdul Azizem* vystavěnou, za sídlo, jež opouští jen za řídkých příležitostí, vystavěl v letech 1885—86 jen několik set kroků pod palácem tím nevelkou, ale elegantní mešitu o jednom minaretu, již dříve zmíněnou *Hamidiji*, ve které této své povinnosti dostává.

Yildiz Kiosk vypíná se na rozkošném návrší, od hladiny Bosporu do výše 150 metrů

vybíhajícím, jež ovládá celý okolní kraj. Palác obklopen jest parkem, kterýž sbíhá až skoro k paláci Čiraganskému, do něhož vede odtud přes silnici, je dělicí, mramorový, krytý most.

Yildiz Kiosk, prostému turistovi arci nepřístupný, jest nevelká, pěkná, ale zase okrasami skoro přeplněná stavba, na níž bojují různé slohy, a obsahuje v přízemí čtyři nádherné přijímací síně pro různé třídy osob, k audienci připuštěných, a v prvním poschodí skvostnou ložnici sultánovu, několik neméně skvostných salonů, a veliký, bohatě vyzdobený sál, v němž za předsednictví sultánova konají se občas důležitější sezení ministerské rady. A za palácem roztroušen v parku celý houf velikých i menších budov, jež hostí více nežli objemný harém sultánův, obklopený nejskvostnějšími, přímo báhorkovitými zahradami, a spojený s malým nádherným divadélkem, v němž také náš Ondříček již před sultánem, hudby velice milovným, k největší jeho spokojenosti opětně byl koncertoval, pak různé jiné paláce, jízďárnu, museum zbraní, byty dvorních úředníků, konírny atd., což vše kolkolem obehnáno jest převysokou zdí. A vše to sklání se po mírném svahu k Bosporu i k městu, a poskytuje nevyrovnatelný pohled na celý, odtud jako zaměřený Cařihrad, na lesknoucí se Bospor, na modravý kontinent asijský a na nekonečnou plochu Marmary, v jejímž pozadí nejistě rýsují se obrysy Ostrovů princů.

Pečlivě upravená silnice vede od hlavního, železného portálu, pěkné kované práce, okolo Hamidije do města, a mine po pravici právě proti

vchodu Hamidije nevelký, jednopatrový domek, jenž jest sultánovým vlastnictvím. A v domku tomto obcují Selamliku veškerí cizinci, kteří opatřili si povolení k tomu, jsouce zde na nějakou tu hodinu hosty sultánovými.

Povolení to opatřiti třeba prostřednictvím příslušného vyslanectva. Rakouské jest výjimečně ve věci této velice liberální. Odevzdal jsem prostě pas, jenž arci musí býti podle všech předpisů stvrzen a vidován, s předepsaným poplatkem pěti franků za osobu ve prospěch chudiny, do „širší“ naší vlasti příslušné, našemu průvodci, a ten beze všech dalších okolků přinesl mně elegantní, francouzské pozvání, abych zúčastnil se s chotí a slečnou tou a tou ceremonie Selamliku, která bude se odbývati v Hamidiji příštího pátku o 12. hodině polední.

Zato vyslanectví německé jest velice rigorosní. Sblížili jsme se v Cařihradě náhodou s velice vzdělaným a roztomilým medicínálním radou z Drážďan, jenž pak s chotí svou probíhal s námi residenci sultánovu, divě se tu ob tu chvíli, že setkal se s Čechy, kteří jsou zcela jiní, nežli jak líčí je německé jeho listy. A ten musil odíti se od hlavy k patě černě, nastrčiti do knoflíkově dírky salonního kabátu řetízek s celou řadou miniaturních řádů, usednouti na loď, zajeti do Therapie do letního sídla německého vyslance a představití se co nejuctivěji, načež, když shledáno, že jest schopen, aby důstojně representoval německou velmoc před tváří sultánovou, obdržel po složení předepsaného obolu pozvání stejného s našim znění. A nám ani nevzkázáno, že třeba se dosta-

viti v salonním úboru. Proto také, spoléhaje se, že budeme uzavřeni v domku s nevelkými okny, tak že bude sultánu popřáno, pokochati se pohledem leda jen na nadšené naše tváře, odebral jsem se tam v toaletě cestovní, která arci valně odlišovala se od uniforem a černých kabátů a fraků, tam znenáhla se shromáždívších. Ale na štěstí nebyl jsem sám. Vévoda Borghese, tedy muž z lože nepoměrně ušlechtilějšího nežli já, jenž, nalézaje se na svatební cestě, byl se ubytoval v tomtéž s námi hotelu, arci v prvním, neslýchaně drahém poschodí, kdežto my, nevévodové, obývali nepoměrně lacinější, ale ne o mnoho méně elegantní pokojíky v poschodí třetím, dostavil se v toaletě ještě světlejší, nežli byla moje, což patrně jest důkazem, že liberálních vyslanectví jest v Cařihradě více. —

Daleká jest cesta z Pery k Yildiz Kiosku, ale velice zajímavá. Projedeme několika ulicemi, a z nejevropštější čtvrti cařihradské jsme pojednou ve světě zase čistě tureckém, v předměstí Fy ndy kly. Hlavní ulicí, jež táhne se paralelně s břehem Bosporu, vede tramway od nového mostu galatského až daleko za palác Čiraganský, do vesničky Ortakjői, obydlené Armény a Židy, kteří v pečlivě vedených zahradách pěstují zeleninu a ovoce pro trh hlavního města; zde těsně na břehu vypíná se nevelká sice, ale rozkošná mramorová mešita Ortakjöiská, matkou Abdul Azizovou vystavěná, pravý to skvost tureckého stavitelského umění.

Fyndykly stoupá po dosti příkrém svahu do výše, a oplývá úzkými, klikatými uličkami, plnými

nejzajímavějších tureckých, více méně sešlých domečků a domů. A jak poutavý poskytují pohled! Jeden vystupuje z řady, jiný ustupuje nazad, a ve všech plno prapodivných, obvykle zahrazených a nad sebou vystupujících arkýřů, pavlánů a oken, a v nejednom, v přízemí, dřevěná podloubí, tu i tam plátnem zahrazená. A v uličkách těch jen čistě turecké postavy v krátkých spodkách se známým pytleš vzadu, se široce převázaným pasem, s vestou, rukávy opatřenou a s turbanem na hlavě, strašidelně zahalené ženy a celé houfy stejně jako u nás rozpustilých dětí.

Pak zahýbáme do hlavní ulice, obdivujeme se zadním, nádherným portálům paláce Dolma Bagdže, a již nalézáme se v dalším předměstí, B e ž i k t a š i, od Fyndykly nikterak se nelišícím. Zde prý Mohamed II., když konal poslední přípravy ku dobytí Cařihradu, dal vystavěti osmdesát plochých galér, a dopraviti je ohromnou oklikou po pevné zemi do nejzazšího konce Zlatého rohu, aby i s této strany voje své na Stambul hnáti mohl, a zde také hrob tureckého národního hrdiny, korsára Chaireddina Paši, který v XVI. století celé Středozemní moře hrůzou a postrašením naplňoval.

Ulice, tou dobou všecka rozkopaná tak, že přivolala mi rázem na paměť drahou naši matičku Prahu, vede až k paláci Čiragánu, a vybíhá pak odtud podél nádherného císařského parku Yıldızského Kiosku s pravé, a sešlého parku veřejného s levé strany nahoru k sídlu Hamidovu.

A dnes ulice ta hemžila se povozy i pěšími, kteří špeli k Selamliku. Povozy, od nejelegantnějšího

landauru pařížského až po nejmizernější fiakr z přístavu galatského, předjížděly se vesele, a zastavovaly opodál Hamidije, přivázejíce přečetné účastníky. Policie uzavřela celý prostor od paláce císařského až daleko za Hamidiji, a propouštěla jen kněžstvo, úřednictvo, důstojnictvo a cizince, jež poznati bylo lze již zdaleka dle toho, že na kozlíku vedle vozky seděl kavas z některého vyslanectví. Kavasové ti zapůjčují se totiž na požádání hostům z domova, aby příjezd jejich byl tím slavnější.

Zato však lid cařihradský byl tak daleko zatlačen, že nebylo ani možné, aby něco z průvodu sultánova spatřiti mohl. Musil spokojiti se jen pohledem na cizí hosti a na vojsko, a posloucháním hudby vojenské.

Zajeli jsme přímo k domku shora již zmíněnému a vešli jsme. Několik pokojů v prvním poschodí za sebou běžících, s okny k Hamidiji obrácenými, vyhrazeny jsou cizincům, kteří jsou tu po několik hodin hosty sultánovými. Ale i zde se hosté ti zase roztřídí. Do dvou předních pokojů mají přístup jen diplomaté a hosté krve modré, třetí velká síň pak slouží ostatním účastníkům krve sprostší. A hosté z prvních dvou pokojů se nekontrolují. Jako by měli na čele šlechtický neb diplomatický punc, vedou je hned od přízemku přímo do pokojů těch. Zato hosté z pokoje třetího, z formanky abych tak řekl, musí prokázati právo své ku vstoupení.

V pozadí, nedaleko dveří, stál u stolu, různými papíry pokrytého, elegantní, od shora dolů cínobrový a zlatem ošňúrovaný adjutant sultánův,

jenž co nejdvorněji sice, ale také co nejbystřeji prohlédl každého příchozího od hlavy k patě, jako by pátral, nechová-li v kapsách nějakou zkázonosnou zbraň, a není-li opatřen fotografickým aparátem, jež přinésti dovoleno není snad proto, poněvadž nevinný zevnějšek jeho mohl by ukrývatí nějaký pekelný stroj. Odejmul nám pozvání, zapsal nás do nějaké knihy a poukázal k oknům.

Jak již praveno, byl elegantní a mladý, ale tváře skoro nehezké. Zato však důstojník, jenž v předních pokojích hosty přijímal, a chvílemi k našemu na návštěvu přicházel, byl neobyčejně krásný. Atletická postava vězela ve skvostné, světlemodré a stříbrem pokryté uniformě, sametové oči jeho zářily jako dva démanty, jemná pleť s růžovým nádechem, že každá dáma mu ji záviděti mohla, prozrazovala patrně, že vojenské námahy na něj asi valně nedoléhají, a koketní, černý vous zpola zakrýval usměvavá, svůdná ústa, z nichž při každém úsměvu zasvítily překrásné zuby, jako ze slonoviny řezané. Věru, tak hned neviděl jsem muže sličnějšího. Však také přítomné dámy věnovaly mu více pozornosti nežli celému Selamlíku. Každé jeho vstoupení působilo na ně jako elektrická jiskra.

Byli jsme o půl desáté již na místě, a zdařilo se nám tudíž, obsaditi pohodlně jedno z pěti oken, odkudž celý ten prostor od Yildiz Kiosku až za protější park přehlédnouti jsme mohli. A to bylo naše štěstí. Neboť přípravy, jež děly se před a okolo Hamidije, ukrátkily nám aspoň trochu nekonečné to čekání, nežli dočkali jsme se padišaha.

Rozhled odsud byl úchvatný. Po levici, opodál ve výši nádherný palác, obehnaný vysokou zdí, před námi elegantní mešita Hamidova, ohrazena železným zábradlím, jež uzavírá pěkné, stromy vroubené předdvorí, a vpravo za ní rozkošný rozhled přes Bospor s velezajímavým Stambulem v pozadí.

Nedlouho po našem příchodu dostavila se kavalérie, huláni s dlouhými píkami na překrásných, vesměs bílých koních, a obsadila zmíněný již veřejný park, jenž proto snad nazývá se parkem, poněvadž jeví veliký nedostatek stromů. Huláni rozestavili se ve dvou řadách na nejparnějším slunci, a nehnuli se až po ukončení ceremonie okolo jedné hodiny. Uzavírali a chránili patrně celý prostor proti městu.

A nyní přicházely jeden sbor vojska za druhým, každý s hudbou svou, a obsadily veškeré ostatní strany až po ohradní zeď paláce. Nejprve infanterie, statné, vysoké to postavy v stejnokroji, jenž připomínal naše bosňáky, s fezy na hlavách. Ti stanuli ve čtyřech řadách pod námi. Pak dostavili se zuavové, drobnější to sice hoši, ale neobyčejně švižní. Měli zelené turbany, modré krátké kazajky, a červené turecké spodky s vysokými kamašemi. Brali se kvapným krokem k paláci, a obsadili celou protější stranu až k Hamidiji. A naposled přišli mariňáci ve světlejších modrých úborech a vyplnili prostor po naší straně až ke kiosku.

Ale co působilo přímo komicky! Před každým oddílem šla za hudbou četa trubačů, kteří drželi trubky stále asi na dva centimetry vodorovně

od úst tak, aby je každým okamžikem ke rtům přitisknouti mohli.

A každý oddíl měl čtyři zelené, prosté praporečky se zlatým půlměsícem uprostřed, jež však ani zdaleka rovnati se nemohou praporům našich pluků.

Nyní byl celý, nepříliš veliký ten prostor, jímž sultán přijeti měl, na všech stranách obsazen čtyřmi řadami vojínů.

A jakmile tito ocitli se na vykázaných místech, nastal mezi nimi docela nenucený život. Důstojníci sestupovali se uvnitř uzavřeného prostoru, a vojáci počali páliť cigaretu za cigaretou. A poněvadž bylo velice horko, obcházelí řady jejich soudruhové s velkými měchy na zádech, jež dole při levé straně opatřeny byly kohoutky, a naplňující přinesené koflíky vodou, napájeli žíznící.

Řady vojska ponechaly neširokou cestu, k městu otevřenou, a tou sjížděli se neustále účastníci. Nejdříve důstojníci, vysocí i nižší, se zlatými epaulettami a s bezčetnými řady, kteří vcházeli do předdvoří mešity, a v hloučky se tam sráželi. Pojednou však otevřely se řady ty na straně k parku a jako do cirku vjelo v největším trysku asi 20 pískem naplněných vozíků se zapřaženými mezky, rozjely se po celé cestě až k paláci, a vysypavše v největší rychlosti obsah svůj, zmizely se stejným kvapem. A za nimi zavřely se zase řady vojáků jako neprostupná zeď.

S vozíky byla vběhla malá armáda dělníků, kteří v několika okamžicích písek stejnoměrně po celé silnici rozhodili. A sotva že tak se bylo stalo, objevilo se několik mužů s krátkými hadicemi,

kteří, připevnivše tyto k hydrantům, zase co nejrychleji postříkali rozhozený písek, aby vyvarováno bylo prachu.

A když celá cesta byla takto upravena, počalo sjížděti se kněžstvo. Staří i mladí, většinou otylí pánové v bílých, hnědých, žlutých i světle modrých rízách. Každý měl sluhu na kozlíku, mnohdy nemálo křiklavě oděného, a každý sluha držel pod ramenem kobereček svého pána, na němž tento v mešitě se usazuje. A tak bylo i u oněch hodnostářů, kteří tak jako kněží, vcházelí do mešity. Za každým sluha nesl koberec jeho.

Znenáhla naplnila se takto mešita a její předdvorí.

Pojednou přivedeno deset nádherných, arabských ořů, které postavili po pravici naší na přič cesty tak, že tvořili špalír ke vchodu do mešity, v zápětí za nimi objevilo se deset mladých důstojníků v různých stejnokrojích a s náležitým průvodem, kteří tvořili učiněné stupánky od vysokého, as 22tiletého mladého muže až po hošíka as 10tiletého. Prsa jejich pokryta byla řády, a okolí jejich prokazovalo jim zvláštní úctu. Byli to princové z krve císařské.

Dlouho dal sultán na sebe čekati, a nezvyklé to divadlo pod námi bylo by nám dosti zkrátilo čekání, kdyby nebylo nám slunce nemilosrdně páliło do okna. A když stáhli jsme záclonu, remonstrovalo publikum, jež se bylo zatím za námi nahromadilo. Arci, sultánský náš hostitel snažil se dle možnosti, aby ukrátil nám dlouhou chvíli. Livrování sluhové černé i bílé pleti roznášeli výborný

čaj a velejemné zákusky. Ale co to všechno platno, když čekání trvalo plné tři hodiny.

Konečně však Allah přece nad námi nevěřícími se slitoval.

Bylo právě půl jedné, když zavzněl od Yildiz Kiosku zvuk rohu. Princové vyšvihli se rázem na své oře, a do vojska jako by vjel nový život. Hudby počaly chystati své nástroje, důstojníci spěchali na svá místa, na všech stranách ozývaly se vojenské povely, vojáci srazili se v těsné řady a řady ty rozstoupily se tak, že jsouce vždy nějaký metr od sebe vzdáleny, utvořily čtyřnásobnou neproniknutelnou zeď.

Nyní otevřela se vrata paláce, a vyjely dva ploché vozy, plné koberců a velikých plechových nádob s vodou na předepsané umývání pro sultána a jeho dvůr. Zajely k mešitě, koberce a nádoby s největší rychlostí odnešeny dovnitř, a vozy zmizely v pozadí.

A po druhé otevřela se vrata, a vojsko vzdávalo zbraní čest. Volným krokem blížilo se několik elegantních, uzavřených landaurů s několika ženami sultánovými, jimž zvláštní milostí jeho dostává se povolení k účasti na Selamlíku, kteréž asi celý harém nemálo pobuřuje, a s dvěma malými jeho dcerkami, po pařížsku ustrojenými. Dcerky, roztomilá děvčátka vyhlížela zvědavě ven. Ale dámy z harému, ačkoliv činily také tak, byly jemnými, světle našedivělými a neprůhlednými závoji tak zahaleny, že bylo lze jen spatřiti překrásné veliké černé oči, nad nimiž klenula se nádherná, ale patrně malovaná obočí. Každý povoz provázen byl dvěma, ebenově čer-

nými eunuchy, a všechny vjely do nádvoří, kdež odpřáhli koně a odvedli do chládku, kdežto povozy s dámami ponechali na nejparnějším slunci.

A po třetí otevřela se vrata a volně přijížděl za opětných pozdravů vojenských elegantní povoz. Seděl v něm malý, asi šestiletý hošík v důstojnické uniformě, malá prsa plná velkých řádů, nejmilejší to synáček sultánův. Podle vozu kráčeli s obou stran soudruzi jeho, synové pašů v stejných důstojnických uniformách, ale s méně a s menšími řády na prsou, a za nimi obrovský černý eunuch v černém salonním obleku. Vůz zajel do předdvorí, ale tentokráte do chládku, eunuch vzal prince na ruku a odnesl jej na vyvýšené místo, kterým vchází sultán do lože své, a malí soudruzi jeho postavili se na úpatí místa toho podle schodů nahoru vedoucích.

A konečně otevřela se vrata po čtvrté. Hudby spustily jedna po druhé, nové povely, vojsko vzdávalo zase čest a co nejvolněji přijížděl sultán. Po třikráte zařvalo vojsko úsečně a tak jasně, že patrné na tom byly dlouhé studie, pozdrav, jenž zní: „Padišahim čok jaša“, a znamená: dlouho živ buď padišah, a již blížil se průvod, jenž arci nevalně odměnil dlouhé naše čekání. V čele kráčelo několik tělesných sluhů sultánských v nádherných, zlatem co nejbohatěji vyšívaných, fantastických krojích, pak následoval přeskvoštěný, polokrytý, zlatem zdobený kočár, tažený rozkošnými hnědkami, v němž seděl sultán v prostém, černém šatě a v prostém fezu bez jakéhokoliv odznaku, maje proti sobě bělovousého Turka, stejně oděného, ale bohatými řády ověšeného,

Osmana Ghasi Pašu, za ním vedeno několik bohatě osedlaných a neobyčejně krásných běloušů, nejmilejší to jízdecké koně sultánovy pro případ, kdyby j j napadlo, že chtěl by vrátiti se po odbyté pobožnosti koňmo do paláce, pak bral se prázdný, nanejvýš skvostný, úplně otevřený vůz bez kozlíku, tažený nádhernými bělouši, a po té obrovský zástup oživených stejnokrojů, jež valily se za pánem svým jako temný oblak.

Sultán, kynu sotva znatelně vojsku, zajel k mešitě, před níž důstojnictvo tam shromážděné tvořilo mnohonásobný špalír, a vstoupil po vyzdobených schodech do mešity. Eunuch uchopil malé princátka opět do náruče a odnesl je za sultánem, kdežto část průvodu s princí taktéž do mešity vešli.

A v nejbližším okamžiku slyšeti bylo jednotvárný, mnohohlasý zpěv, jenž potrval asi po 20 minut. Vojsko strhlo k noze zbraň, a počalo zase páliť cigarety a zapíjeti je vodou. Ale již stavělo se opět v řady. Nejprvé trousili se jednotlivci z mešity, pak vyrazil z ní celý proud, a v tom již sultán objevil se u východu ze své lože. Otevřený vůz s bělouši předjel, on sestoupil po schodech, usadil se v něm, chopil se opratí a vyjžděl zvolna salutujícím špalírem, za zvuků hudby a za opětného volání vojska z předdvorí mešity. A za ním to princátka a princezny a ženy, a pak celý ten obrovský houf uniforem.

Sultán Hamid, jež teprve nyní mohli jsme si prohlédnouti co nejpohodlněji, poněvadž byl plně k nám obrácen, vypadá sešle. Pleť jest nažloutlá, černý, silný, ale krátce přistřižený vous vroubí

zemdenou, nehybnou tvář, a oko hledí tak apaticky vpřed, jako by celá ta chladná sláva se ho netýkala. Celý průvod dal se volně na silnici, vzhůru k paláci vedoucí, a toho použily dvě dámy v jednom z povozů, aby, vyhlížejíce ven, co nejopatrněji a jako náhodou odhalily na dosti dlouhý okamžik závoj, tvář jejich zakrývající. Ale jaké pohnutí vzbudil okamžik ten v evropském obecnstvu. Zahlédli jsme sice tváře jejich jen letmo, ale tolik poznali jsme přece, že byly krásné, jako princezny z pohádky. Aspoň se nám tak zdály na distanci.

Šťastný sultán!

Avšak nyní nastala scéna, která zůstane mi nezapomenutelnou.

Když celý průvod, obklopený několika sty pěších, dvorních hodnostářů a vyšších důstojníků, starých i mladých, tlustých i suchých, ocitl se na zmíněné cestě, švihl pojednou sultán do všlechtilého svého spřežení a počal jeti tryskem. A za ním následovaly nejen ostatní povozy, ale i celý ten ohromný průvod hnal se pojednou poklusem za nejvyšším svým pánem, jako by závoditi s ním chtěl v rychlosti. A poklus ten neustal až u hlavní brány paláce, kamž dorazil pěší průvod se sultánem zároveň, a kdež utvořil špalír, jímž povozy projely, vrhnuv se pak za nimi dovnitř.

Jak asi velebí ubozí hodnostáři zvyk sultánův, že odbývá selamlík v mešitě tak blízké!

Celý výjev působil neodolatelnou komikou, a m méně se ho kdo z nás nadál. Jest to vtíp, který opakuje prý sultán při každém skoro návratu z mešity. Ale také prý jediný,

který za celou dobu dlouhého svého panování učinil.

Zajímavá kavalkáda zmizela, vojsko srazilo se v těsnější řady, a defilujíc okolo vrchního velitele, jenž obklopen četným štábem, kynutím ruky kvitoval pozdravy jednotlivých oddílů, rozcházelo se do svých kasáren.

A po lidu cařihradském nikde ani slechu, neboť pro něj není při slavnosti místa. Proto také bylo uvítání sultána tak mrazivé.

Ale jemu patrně stačí, poněvadž jinéh nikdy as nepoznal.

XV.

Skutari.

Chceme-li poznati kus nefalšovaného, ryze tureckého světa, bez jakéhokoliv, i nejmenšího náteru evropského, musíme vybrati se do — Asie, a sice do největšího a nejzajímavějšího předměstí cařihradského, do *Š k u t a r i*. Spousta čistě tureckých, různobarevných domů, na sebe se tlačících, prostoupená bohatou zelení, vybíhá amfiteatrálně do výše po volném svahu ostrého výběžku asijského kontinentu, jenž jako by vchod do Zlatého rohu uzavřítí chtěl, a táhne se skoro až k vesničce *B u l g u r l u k ö i*, kteráž pod nedalekým temenem velebeného vrchu *Bulgurlu* v hustém stromoví se skrývá. A pohled na tuto divokou disharmonii barev s modravým tříhranem temene hory *Bulgurlu* nade vším, a s celým

temným řetězem vrcholů jiných asijských výšin v pozadí, byl by ještě rozkošnější, kdyby nerušila ho co nejnepříjemněji obrovská, i zde stejně jako u nás střízlivá kasárna císařské gardy, která po pravici s vyvýšeného místa na líbeznou Marmaru se mračí.

Předměstí toto, někdejší *Chrysopolis*, nazývá se turecky *Üsküdar*, z čehož povstala zkomolenina *Skutari*, a má velikou historickou minulost. Založeno v dávných oněch dobách, kdy v Peršanech probudily se touhy světovládné, podrželo do dnes původní perské jméno své *Üsküdar*, jež značí rychlého posla. Neboť zde bývala kdysi první asijská stanice oněch poslů, jež královské rozkazy donášeli od stanice ke stanici, a kteráž v dobách pozdějších stala se východištěm všech, kdož cestovali z Evropy do nitra Asie. V místech těchto stanul kdysi Xenofon se svými deseti tisíci, aby přeplavil se k domovu, a zde mnohé kruté zápasy vybojovány, jichž následky nemalé byly důležitosti pro osadu na protějším břehu evropském, pro pozdější Cařihrad. —

Lod' obejela u velikém polokruhu nebezpečné písčiny, před nimiž varuje věž Leandrova, a zahýbá zvolna ku přístavišti skutarskému. Ale jaký hned tu rozdíl proti přístavištím cařihradským! Nevelká, dřevěná, vpředu otevřená a po stranách nízkou barierou ohražená plošina, jen zřízení paroplavební společnosti obsazená. A v pozadí čekárny, namačkané Turky a Turkyněmi, kteří hodlali lodi naší použití k jízdě do Cařihradu, avšak čekárny dříve opustit nesměli, dokud neodešli jsme úzkým, postranním můstkem,

od přístaviště přes nížící se břeh do města vedoucím.

A za můstkem krámkem za krámkem s nejrozmanitějšími tureckými trety, a za nimi malé náměstíčko s několika povozy, jízdeckými koni a mezky.

A po jedné straně v staré, masivní budově pravá turecká, nefalšovaná pošta.

Vstoupili jsme po prvé na asijskou půdu, a nutkalo nás, abychom odsud vyslali pozdravy své do dalekého domova. Proto zaměřili jsme rovnou cestou do pošty té.

Malá špinavá místnost, dřevěnou stěnou přepažená, v níž malé okénko. A tím hledíme do stejně špinavé, ale o něco větší síně, kdež dva uniformovaní Turci pořádají dopisy. A vzduch v ní dusný, ukysaným aromatem tabáku těhotný, a šlehy v něm chvílemi jako od čerstvé plesniviny. A nábytek, vzbuzující opravdovou úctu nepochybným stářím svým, jež neponechalo na něm ani stopy někdejšího nátěru, zato však opatřilo jej spoustami bizarně se rozkládajících kaněk, místy v učiněné reliefy se kupících.

Až nápadná podoba s některými našimi, zejména venkovskými poštovními úřady.

Žádáme korrespondenční lístky, a ochotně podává nám jeden z uniformovaných tří, lituje v lámané frančině, že jich více poskytnouti nemůže, poněvadž právě — došly.

Nestačily nám. Ale co platno, když jsme v Turecku.

Požádali jsme o péro, a zdvořile zve nás zřízenec, abychom vešli do druhé místnosti, kdež

nabízí stejně zdvořile sedadlo a náčiní ku psaní. Usedl jsem na rozviklanou židli, a namočil péro, které patrně pamatovalo otevření suezského průplavu. Ale inkoust byl tak hustý, že nebylo lze psátí. Zřízenec ochotně přistoupil, nalil do kalamáře trochu vody, zamíchal sirkou, a pobízel s líbezným úsměvem znova ku psaní.

Zase se mi zdálo, že jsem doma.

Péro nyní psalo, ale písmo vypadalo, jako bych je byl skrápěl slzami touhy po daleké vlasti.

Než jaká pomoc. Skončili jsme práci, poděkovali pěkně, a stisknuvše opatrně pravice, nám nabídnuté, brali jsme se ven. Tam čekali již vozkové, ucházející se o naši přízeň. Bronzové tváře, uhločerný řídký vous a hustý vlas, jiskrné oči a usmívavá ústa, z nichž hleděly slonovinové zuby, to vše v rámci velice opotřebovaných hadrů, z nichž nejlépe ještě pohromadě držel usmolený fez bez štrápece. Ale ucházeli se velice slušně. Žádné vtírání se, žádné tahání, žádné domlouvání. Jen vábné úsměvy a poukazování na jednotlivé povozy. Tázali jsme se, kolik piastrů do Bulgurlu, a ukázali nám oběma rukama, že padesát. Přijali jsme, a poněvadž bylo nás více, usedli jsme do dvou nejlepších fiakrů, červeným plyšem polštářovaných, do nichž zapřažení byli dosti slušní koně. A již ujížděli jsme čistě tureckou klikatinou uliček a hustými davy zjevů, z nichž každý mohl býti modelem malíři, a svědomitě přispíval k šumu a ryku, že až sluch přecházel.

Za nedlouho však byli jsme v ulicích širších a klidnějších. Zajímavé domy okolo nás, skoro výhradně dřevěné, různých barev, ale sešlé a

špinavé, a zeleň mezi nimi od prachu šedá. A všude ta zahrazená okna, za nimiž ani stopy života, tak že domy vypadají jako vymřelé.

Kočové naši nutí se, aby nás bavili. Jsou velice dobrosrdeční, ve všem plni ochoty, a usmívají se neustále. Toužit po cigaretách a po zpropitném. Upozorňují na vše, co zdá se jim zajímavým, a když ničeho již nenalézají, vypravují o sobě. Arci, smí-li vypravováním nazývatí se hovor, sestrojený z několika slov francouzských, anglických a německých, a doplňovaný v největší nouzi arabštinou, která arci na nás velikých účinků nejevila.

Ale kousek životopisu ubohých vypravovatelů přece jsme pochytili.

Jsou původem Arabové, a jmenují se jeden Mehmed a druhý Arif.

V Arabii, plné pustin a hor s nesnesitelným parnem, jest život pro chudáka velice těžký. Proto jako hoši již vybrali se do bohatého Cařihradu, kde jest lépe a krásněji nežli u nich doma. Arci, musili s počátku protloukati se všelijak. Ale nyní domohli se konečně lepšího postavení. Okolo koní byli od malička, a jsou tudíž pro kozlík jako stvoření. Jenže v Cařihradě je veliká konkurence. Proto přepluli Bospor a usadili se ve Skutari, kdež fiakrů mnohem méně. Arci ale žijí jen od cizinců a od slavného Bulgurlu. Nebýti těch, musili by se snad vrátiti zpět, do Arabie. Jeť v Cařihradě příliš mnoho lidí, kteří chtějí všichni žítí — dodávají s povzdechem.

A když vše to vypověděli, vykládají, či ten neb onen dům, že od května již nepršelo, a že nebude

dlouho ještě přseti, smějí se, když my se smějeme, aniž by věděli proč, a ujišťují ob tu chvíli, že budeme již brzy v Bulgurluköi. A jak zajiskřily se jim vždy oči, když podáno jim cigaret!

Jeli jsme stále do vrchu, a proto pustili znenáhla otěže, ponechávající koňům plnou vůli a obrátivše se celým tělem k nám.

Pojednou koně poblíž kamenné, nevysoké budovy, z níž ozýval se nekřesťanský hluk, zahrnuli vpravo k malé kamenné kašně, a zastavivše rázem, hasili hltavě žízeň svou. Mehmed, ani se neobrátil, upozorňoval, že jest to pravidelná stanice, u které koně vždy sami zastavují, a kterouž minouti žádný vozka na světě by je nepřiměl. A ona velice oživená budova že jest — turecká škola.

Zase tedy jako u nás.

Koně pili dlouho. Pak odfrkovali chvíli, a po té bez dalšího pobízení zahrnuli zase na silnici a táhli nás dále.

Zatím byli jsme znenáhla opustili hustou směsí velezajímavých domů městských, kteréž radostně hlásati se zdály, že skutarský magistrát nemá o činnosti pražského magistrátu ani potuchy, minuli jsme hřbitov arménský, daleko střízlivější pohřebiště tureckých, a ocitli se na silnici, již vroubily letohrádky, pěkné i méně pěkné se zahradami plnými skvostných, hrozny osypaných révových keřů, jež však vesměs volaly toužebně po vláze. A to na silnici dosti oživené jezdci na koních, oslech a mezcích, a vozy čistě asijskými. Jezdci výhradně v tureckém kroji, a vozy dlouhé, úzké s plátěnou dlouhou, přes obruče napjatou

střechou. A v každém voze úzký, dlouhý slámeník, a na něm se skříženými nohama vždy celá řada mužů, žen a dětí, jeden za druhým.

Bulgurluköy leží asi na konci druhé třetiny cesty. Několik větších stavení tu roztroušeno, mezi nimi skupina vysokých stromů, skýtající vítaný stín, nedaleko odtud malá dřevěná hospůdka, jež našim Arabům se zdála patrně nejdůležitější budovou, poněvadž radostně ihned na ni upozorňovali, a opodál houfec rozhozených chaloupek a chat.

Odtud třeba bráti se na temeno Bulgurlu pěšky, poněvadž sklon jeho jest pro povozy příliš srázný.

Stoupáme zvolna vzhůru. Čím výše, tím obšáhlejší jeví se nám rozhled na všechny strany. Ale nepoužíváme ho, aby překvapil nás tím více rozhled s temene samého.

Kráčíme vysušenou travou a polospáleným vřesem vzhůru, všimneme si po levici rozsáhlého, slušně upraveného letohrádku syna zavražděného sultána Abdul-Azize, s četnými vedlejšími budovami, a jsme za nedlouho na nejvyšším bodu temene, kdež vítá nás primitivní dřevěná bouda a několik bídných stolů a lavic v stínu dvou, tří zakrnělých stromů.

Ochotný kavárník táže se po našich rozkazech. Objednáme na rychlo černou kávu a nějakou limonádu. Ale káva dávno vystydlá a limonáda dávno zteplela, nežli jsme na ně vzpomněli. Stojíme na dosti rozsáhlé plošině, která skýtá tak úchvatný pohled do dvou kontinentů, že zapomněli bychom i jiných, daleko vábnějších požitků. Před námi, u našich nohou celý, opojný

Cařihrad se skvostným Zlatým rohem, po pravici klikatý Bospor oživený bezčetnými loďmi, a po levici nekonečná Marmara s Ostrovy princů, jež jedině odsud lze spatřiti mořem rozdělené, a za nimi vysoké hory Bithynské.

A po levici pod námi na břehu asijském H a y d a r P a š a a K a d i k ö i, kdež Němci následkem orientální cesty Vilémovy nabyli tak spolehlivého východiště pro obchodní a snad i jinou politiku svou do celé Asie, že užasnou snad za málo let nad tím ti, kteří dnes lhostejně na to hleděti se zdají; po pravici líbezná asijská břehy Bosporu, a za námi hluboký rozhled do Asie, plné amfiteatrálních návrší, za sebou výš a výše vystupujících, mezi nimiž zcela zřetelný začátek staré silnice, jež vedla odsud do nitra Asie.

Před 25 lety na místě tomto stál Neruda, ztápěl opojené zraky v nevyrovnatelný obraz, před ním se rozkládající, a napsal o něm nadšenou báseň v prose. A tam, kde Neruda básnil, netroufám si chopiti se péra. Jen hledím stále kolem sebe, zapomínám na vše, a nejsem dlouho schopen slova. Celý ten vznešený obraz vrývá se mi nemsazatelnými rysy do duše, oči i duše jej hltají, jsou jím jako omámeny, a ústy dere se po dlouhé, dlouhé době mimovolně vzdech: jaká to krása, jaká to krása! — — —

A s téhož místa Moltke kreslil kdysi plán Bosporu a Cařihradu. Jest možné, kresliti vůči tolika kráse střízlivé linie břehů mořských? Jak ledového, všem dojmům krásy nepřístupného srdce musil býti muž, jenž po dlouhých letech po té na šachovnici francouzsko-německé války i s kli-

dem ještě chladnějším pošinoval své kameny, ni v nejmenším dotknut tím, že každé vztáhnutí jeho ruky znamenalo zkázu a smrt stům a tisícům ubohých lidí! — —

Ponenáhlu chystáme se k odchodu. Ještě jednou zraky naše bloudí po čarovném tom divadle, jež, ozářeno plným sluncem, za našimi zády do výše spějícím, leží tu před námi, jako by vyzývalo, aby mistrovský štětec zachytil je pro ty, jimž osud nedopřál, aby v něm zlížeti se mohli, a pak zvolna vracíme se po svahu, ke svým povozům. Nikdo není schopen slova. Velebné ticho, do něhož nemůže zalehnouti ani jediný zvuk ruchu a šumu světového toho města pod námi, a jež neruší ani zpěv ptactva, ani bzukot létavého hmyzu, ba ani cvrlikání cvrčků, jako by neodolatelnou silou svíralo ústa. Sestupujeme mlčky. Jsme šťastni, že spatřili jsme kus světského ráje, a cítíme, že nikdy více nespatriíme něco krásnějšího. — —

Naši arabští vozkové vítají nás co nejradostněji. Oči jim svítí a ústa rozvírají se v stálém smíchu. Patrně byli hledali a také našli požitky v dřevěné hospůdce. Ale byli skromni. Až směšně nepatrný obnos platili jsme za tolik patrného blaha.

Opouštíme vesničku a sjíždíme zase k arménskému hřbitovu. Ale odtud zahýbáme směrem jihozápadním. Strašně zanedbaná silnice jest vroubena zase letohrádky více méně sešlými, z nichž některé mizejí v zahradách, a dosti zase oživena asijskými vozy, někdy velice ozdobnými, a četnými pěšími a jezdci. A co tu tureckých žebráků, hlavně cikánů, kteří budí více odpor nežli soustrast. Odpor svou špínou, které není rovno.

Za nedlouho máme před sebou veliký les nebetýchých cypřiší, jenž sklání se daleko ke břehu, a Mehmed upozorňuje, že blížíme se slavnému hřbitovu skutarskému.

A věru, že hřbitov ten aspoň rozsahem svým zasluhuje své pověsti. Jest, rozumí se, neohrazen, táhne se na hodinu délky a půl hodiny šířky, a probíhají jím křížem křížem cesty veřejné. A veškerá oddělení takto utvořená přeplněna jsou hroby a pomníky, jež tvoří chaos, ve kterém nikdo as vyznati se nemůže. A kde cesty ze hřbitova vybíhají, tu podle nich táhnou se všude zase hroby nové s počátku arci jen jednotlivě, předním strážím podobné. Ale za nimi rostou již řady nové, a hřbitov šíří se do nekonečna, jako by zmocniti se chtěl celého, obrovského toho svahu, jenž sklání se na severozápadní straně k Haydar Paša. Do milionů jdou mrtvoly zde pochované, a do milionů náhrobní kameny a pomníky zde nahromaděné. Ale jak jest vše zanedbané, jak opuštěné! Celý hřbitov vypadá jako skladiště starých i nových pomníků, v lese náhodně rozhozených. Jedině ty obrovské cypřiše, jichž prý tu na sto tisíc, a četné ty kamenické dílny, jež roztroušeny jsou na všech stranách, dodávají mu zajímavějšího rázu. Ale nečiní jej nikterak přívětivým. Cypřiše jsou velice staré, postrádají naprosto spodních větví, a kmeny jejich jsou dole většinou vši kůry zbaveny. Temena jejich pak jeví se sluncem a prachem tak sedrána, že činí je ještě zádumčivějšími, nežli ve skutečnosti jsou. Právě to hřbitovní stromy. Arci sídlí v nich ohromná hejna divokých hrdliček, ale ty cukrováním

svým ruší jen klid tohoto místa posledního odčinku. Jako by smály se nám tlumeně, že vážili jsme sem tak dalekou cestu.

A ty jednotvárné pravidelné údery dláta kameníků, jako by připomínati chtěly tikání hodin, jež chladně měří čas, tak kvapně ubíhající, čas, jež nelze zastaviti.

Jak jest to možné, že Turci cařihradští dávají se pochovávat s takovou zálibou na místech tak zanedbaných? Ba skoro se zdá, že opravdu tomu tak, že cítí se na půdě asijské bezpečněji. — Chvíli procházíme se bezčetnými těmi ulicemi a uličkami, hroby tvořenými, a zahýbáme několikrát do husté té směsice kamenů, z nichž mnohé přeskakovati musíme, nevědouce někdy věru, kudy kam. Ale záhy to omrzí. Mluví sice i zde němé ty turecké kameny náhrobní k nám co nejvýmluvněji, ale co platno, když mluví pořáde jen toutéž řečí. Stále ty turbany a fezy, rovné i šikmé, stále ty květinové a vinné keře, ty lastury a listy. Jenom to nás zajímá, jak dle výkladů nahodilého průvodčího omlouvají náhrobní nápisy násilnou smrt svého pána. „Na sklonku jeho žití uhasl mu zářivý paprsek milosti sultánovy“, hlásají co nejopatrněji, aneb praví, že „mocná ruka náhle přerušila pouť jeho života, a kázala mu, aby odebral se ihned před tvář věčného, milostivého soudce“.

Ale jak nemile dotýká se nás opuštěnost hrobů těch, nás, kteří jsme uvykli, tvořiti ze hřbitovů zahrady, někdy přímo poetické! A zde nevidět truchlících přes to, že nádherných pomníků zde více nežli dosti.

Ale u jednoho staneme, jenž zdaleka již jest nám nápadný, a vysoko nade všechny svého okolí vyniká. Uprostřed celé spousty nízkých, rovných i křivých náhrobních kamenů vypíná se na šesti mramorových, vysokých sloupech pěkná kopale. Arci klenby mezi jednotlivými sloupy jsou již zvětřalé, a na střeše kopule a zejména na pokraji jejím zakořenily se již různé traviny a mechoviny, ale celek vypadá dosud velice ušlechtilé. Vyniká daleko nad převážnou většinu veškerých pomníků, a kryje zajisté popel vynikajícího nějakého tureckého maže.

Tážeme se svého průvodčího. Ale v ustrnutí pohlédneme na sebe. Mausoleum toto vypíná se nad tělesnou schránkou zamilovaného — koně Mahmuda II., na němž tento byl vykonal pouť do Mekky. Mahmud vládl od r. 1808 do r. 1839. A nikdo v Turecku se nad tím nepozastavuje. Snad proto, že kůň vykonal onu pouť, jež otvírá brány nebeské. Ostatně ale, když turecký ráj není zvířatům uzavřen, proč neměl by jim býti přístupem také hřbitov turecký?

Objíždíme celý hřbitov, a vracíme se cestami stále hrůznějšími ku přístavu. A po dlouhé jízdě lesem mrtvých ocitujeme se zase v plném ruchu živých. Zase ta klikatina nelibě páchnoucích uliček, zase ty prapodivné domy s okny, jež, pokud nejsou zakryta, nebyla či-těna snad od prvního svého zasazení, zase ty bezčetné krámy a krámečky, do ulice úplně otevřené, zase ty proudy čisté tureckých tváří a postav, a zase ten řev a hluk, v tureckých ulicích nevyhnutelný.

Za nedlouho jsme opět na malém náměstí u zmíněné již turecké pošty. Opouštíme povozy, a arabští naši vozkové loučí se s námi jako se starými přáteli. Provázejí nás až k můstku přístavnímu. Pak ale, pokynuvše nám naposledy, radostně ukazují si vzájemně zpropitné, jež byli obdrželi, a šoupající je o zbytky svých kalhot, opíjejí se jeho leskem.

Vstupujeme do nevelké čekárny, jež naplněna jest zpola nejrozmanitějšími postavami a otravným vzduchem, odpornými výpary tolika potících se orientálních těl prosyceným. Na štěstí za nedlouho přistala loď, vychrlila rychle proud přichozích, a již spěcháme na palubu její, a plnými ústy dýcháme svěží, mořský vzduch, od Marmary vanoucí.

XVI.

Cařihradští psi.

Jest třeba, abych zmínil se konečně také o živočichu, jenž prazvláštním způsobem doplňuje život cařihradských ulic, totiž o cařihradském psu, kterýž, abych tak řekl, vydobyl si měšťanské právo v ulicích těch.

Nechť se ocitnete v Cařihradě kdekoliv, všude ho spatříte. V evropské čtvrti jich sice již poskrovnu, ale za to ve všech ostatních náležejí takřka k uličnímu inventáři, lez něhož ulice nebyla by pravou ulicí cařihradskou.

A v těch tráví pes život přímo závidění hodný.

Svůj dnešní psí národ Turci zdělili po svých řeckých a římských předchůdcích, jimž prý nejdnou prokázal platné služby bdělostí svou, připomínaje v ohledu tom přímo kapitolské husy. A tradici této dnešní psů oněch potomci zůstali věrni, osvědčující se aspoň při hrozících nočních požárech, v Čařihradě velmi častých, na něž upozorňují zuřivým štěkotem. Tak za mého pobytu rušil můj spravedlivý spánek kdysi k nevelkému mému potěšení neutuchající psí štěkot, a druhého dne v hotelu s velikým uspokojením vyprávěli, že štěkotem tím bylo upozorněno na požár, v nejbližším sousedství vzniknuvší, jenž přivolanou ihned pomocí v zárodku byl uhašen. —

Čařihradští psi nemohou si přátí lepších pánů nežli jsou Turci, kteří snad následkem náboženských předpisů a vrozené dobroty své chovají se k nim téměř otcovsky.

A tuto stránku povahy turecké psi záhy prohlédli. Hřeší na ni přímo, a poněvadž Turek za sebe nemůže, daří se psům Čařihradským, jak nedaří se žádným jiným na světě.

Čařihradský pes je neobmezeným pánem v obvodu svém. Pravím: v obvodu, neboť každá ulice má své psy, a běda usedlíkovi z některé ulice sousední, který by se odvážil zavítati mezi ně.

Kdyby zaměstnání byli při hostině sebe vzácnější, rázem opustí vše, vrhnu se se zuřivým štěkotem na vetřelce, a zaženu jej pokousaného a zkrvaveného zpět do ulice jeho. Pak teprve vrátí se zase k hostině, již zřídka kdy osmělí

se dotknouti některý čiperný soudruh z ulice druhé, jehož pozornost honba ona byla vzbudila.

Obyvatelé Cařihradu chovají psy domácí jen poskrovnu. A z toho žije pouliční pes. Všechny odpadky jídel dostane se jemu, neboť vyhazují se prostě na ulici. A poněvadž děje se tak vždy v určitou dobu, kdy obyvatelé skončili hody své, vyvinul se v cařihradském psu poněnáhu vzácný smysl pro hodiny. Co nejpohodlněji roztažen leží uprostřed ulice nebo napříč úzkého chodníku, a podřimuje tak sladce, jako by spal v nejbezpečnější boudě. Ale jakmile se přiblíží ona hodina, zdvihne se, zamíří k místu, kde jest „předplacen“, a čeká trpělivě, až se otevrou dveře, a obloukem vyletí směsice nejrozmanitějších psích lahůdek.

A lahůdek těch jest patrně dostatek, neboť cařihradští psi vypadají celkem dosti dobře. Vždyť Turci pamatují i na žízeň jejich. Ve čtvrtích mimoevropských naleznete podél domu velmi často misky s vodou, jež dobré duše tam pro ně staví.

Psi jsou druhu šakalovitého, barvy většinou žlutavé, a vídal jsem mezi nimi zvířata zcela pěkná, statná, ačkoliv nelze zatajiti, že tam také mnoho starců, prašivinou, četnými jizvami, ano i otevřenými ranami stížených, kteřísky tají pohled více než odporný.

A jak jsou chytří a historickým svým právem prodchnuti! Jak již praveno, rozloží se po celé ulici. A kdyby šlo tudy sebe více lidí, a kdyby co chvíle objevil se povoz, pes zůstane roztažen, a ani sebou nepohne.

Každý chodec se mu vyhne, osel, mezek, kůň opatrně jej překročí, ano i vůz zahne stranou,

aby mu neublížil. A když je ulice tak úzká, že zahrnouti nemůže, vyskytne se vždy nějaký dobrák, který psa odstrčí stranou.

V každé ulici, nebo — když je zvláště dlouhá — v každé určité části její válí se deset, dvacet psů. Tvořívají zpravidla jedinou velikou rodinu, a tulí se k sobě na chodnicích i ve středu ulice způsobem, jenž jasně praví: ulice tato náleží nám, zde jsme pány my.

A jak veselý bývá jejich dorost. Tu odpočívá šťastná máť, a kojí, mžourajíc spokojeně očima, klubko hezoučkových potomků, kteří při tom chvílemi se kočkují, a v matčině ohonu velice příhodnou hračku nalezají. Tam rvou se odrostlejší dva mladíci o nějaký hadr, nebo škádlí některého z usedlejších otců a strýců — zkrátka, rodinný život jeví se tu způsobem, jenž nejskvělejší vydává svědectví o dobrém srdci celé společnosti.

Hezký tedy pohled, ale jaký tu puch, jaká nečistota. Pes vylíhne se a ztráví celý život na bídné dlažbě, o nějaké koupeli mimo vláhu nebeskou nevěda, i přirozeno tudíž, že ovzduší jej obklopující jest evropskému nosu mukou, což arci valně ochlazuje sympatie, jež psi na první pohled v dobrých evropských duších budí.

Cařihrad jest tedy eldorádem pouličních psů, ale také eldorádem oněch drobných zvířátek, kterýmž daří se stejně znamenitě v horkém jako v chladném pásmu, při lidech nejružnější pleti, jako při zvířatech nejrozličnějším chlupem krytých, a jimž dle zkušeností, bohužel arci dosud nevalně rozšířených, nepřístupny jsou jediné koňské hou-

ně, totiž blech. Jaké to skvostné semeníště pro ně v hustých těch psích kožiších, jichž nikdy nedotkne se kartáč nebo hřeben, jaké vítané rejdiště pro nekonečné potomstvo, jaká to pastva!

A jako by ulice také trochu i jim patřila, poskakují vesele po dlažbě, s níž arci snadno ocitnou se na různých, třeba i hedvábných spodničkách mimojdoucích dam. Turkyně jich mnoho asi nednese. Nedosahuje roucho její až k zemi. Zato však toalety dam evropských jsou pro ně výborným útulkem. Běda Evropance, která, minouc takovou psí kolonii, nevyzdvihne sukňe dosti vysoko. Opatří si rázem zábavu, která pozdrží ji mnohdy hodnou chvíli před spaním.

Hlavním rejdištěm psů jsou ulice postranní, jimiž nejezdí mnoho povozů. Ale i v ulicích hlavních, ano i na mostech je naleznete. Leč tam jest jim hůře, a nejhůře v oněch třídách, jimiž projíždí tramway. Ta vyhnouti se jim nemůže, a proto zde spatříte mnoho psích mrzáků, kterým byl přejet ohon nebo noha, a kteří, kulhajíce a vrčíce, hněvivě hledí za nemilosrdným dopravním prostředkem, ježž Allah zajisté jen v okamžiku zvlátního hněvu na ně byl seslal.

Ztenčují se tu, jak zcela přirozeno, znenáhla počtem svým, jako v ulicích čtvrti evropské, jež vypověděly jim boj na život a na smrt.

Povahy je cařihradský pes velice dobrácké. Neublíží nikomu, a jen si bolestně zaštekne neb zavýje, ušlápne-li ho kdo náhodou, neb udeří-li jej z jakékoliv příčiny. Nejvýše že vycení zuby a hněvivě zavrčí. Zato však přilne k vám velmi snadno, zavoláte-li na něj přívětivě.

Prošli jsme určitou ulicí v Pěře denně několikrát, a zavolali jsme v první den náhodou na jednoho z psů. Pohlédl na nás udiven, což třeba klásti snad na vrub okolnosti, že česky nebyl dosud nikdy osloven.

Po druhé, spatřiv nás, počal vrtěti ohonem, a'e po třetí již připojil se k nám, a doprovázel nás radostně až na hranice svého království.

Ale kdy stávají se cařihradští psi velmi nepřijemnými: v noci. Odstavený neb dokonce opuštěný nějaký psi sirotek volívá se zvláštní zálibou noční licho k neumdlévajícím výlevům zoufalého srdce. A že zpěv takový nedochází v nemilosrdné lidské duši žádného sympatického ohlasu, toho důkazem, že při něm počínají se znenáhla otvírati okna domů sousedních, z nichž za nekřesťanského spílání lítají různé skvosty, jako prázdné láhve, polínka, roztrhané střevíce atd. nevítanému zpěváku na hlavu.

Psů tedy v Cařihradě dosti. Ale co jest zvláštní: o nějakých nemocech mimo prašivinu, neb dokonce o vzteklině není tu ani potuchy.

Ale jednu dobrou stránku mají přece psi cařihradští: zastupují podobně jako mrchožraví supové v západoindických, mexických a afrických městech zdravotní policii. V Cařihradě totiž, jako všude jinde, jest zakázáno, házeti odpadky na ulici, avšak rozumí se také samo sebou, že nikdo zákazu toho nešetří. Co v domě překáží, vyhodí se podvečer prostě ven, kdež válí se to tak dlouho, až se někdo nad tím smiluje. První přijde pes. Prohrabe vše a sežere, co není papírové, dřevěné, kamenné nebo železné. Pak přijde za tmy hadrník

s lucernou v ruce a s nůši na zádech, a vybere si ony poklady, které se hodí účelům jeho, neostýchaje se nikterak, hrabati se i v nejdopornějších hromádkách holou rukou. A co ani pes, ani hadrník nemůže potřebovati, ponechá se větru a dešti na pospas, neboť nepamatuji se, že za celého pobytu v Cařihradě byl bych spatřil i jediný jen vůz na sbírání smetí, ačkoliv prý tam skutečně jsou.

Ale přes to vše již několikráte ubozí psi začali v Cařihradě překážeti, a učiněny pokusy, odkliditi je z města. Tak kdysi schytali jich několik set, a vyvezli na jeden z pěti ostrovů princů, na holou skalní výspu O x i a. Hrozný nápad! Psi byli tam vydáni pozvolné smrti hladem, a vrhajíce se zuřivě jeden na druhého, počínali si tak hrozně, že vzrušili celou veřejnost, následkem čehož psi, kteří katastrofu přežili, ve slávě zase přivezeni zpět.

A jindy opět, když kterýsi sultán rozkázal, aby byli z města odstraněni, kněží, jimž se jich zželelo, vycvičili jednoho z nich, a přivázavše mu na záda poníženou petici psů cařihradských, aby sultán vzhledem k posavadním jejich zásluhám a dobrému chování milost jim uděliti ráčil, vehnali jej v příhodné době do paláce. A sultán, jemuž od palácových přátel jejich petice ihned dodána, s úsměvem prý jí vyhověl.

A ještě malou zmínku. Na cizí, domácí psy vrhají se se zuřivým štěkotem, ačkoliv záhy i se zjevem jejich se smiřují, poznají-li, že nehrozí jim konkurence při tabuli.

Isya hotelu našem bydlel italský šlechtic staro-

Vného jména, jenž vybledlý erb svůj si byl podle

chvalného moderního zvyku postříbřil bezpočetnými dolary jakés americké milionové dědičky. Byl s ní právě na svatební cestě, a v průvodu jeho nalézal se mimo jinou četnou čeládku také obrovský, překrásný bernardýn, k jehož službě přikázán byl švarný, mladý černoš v úboru křiklavě červeném. Hrozný přímo byl to shon, když pes ten objevil se poprvé na ulici. V nevídaném vzteku vrhali se pouliční kollegové proti němu, držíce se arci v uctivé vzdálenosti, imponantním zjevem jeho plně oprávněné. Avšak vévodský bernardým kráčel svou cestou klidně dále, nevšímaje si ani v nejmenším jejich útoku. V každé ulici divadlo toto se opakovalo, ale — ne dlouho. Za dva, tři dni domorodci mu zvykli, a pana vévody si již ani nevšímli.

Arci však vypuzení psů z ulic cařihradských jest přece jen otázkou času přes všechny sympatie, jimž těší se v domácím obyvatelstvu. Evropská čtvrť s vyklízením jich již započala. A až jednou s mešit, na pravoslavné chrámy přetvořených zavzní poprvé zase vítězný hlahol zvonů křesťanských, vmísí se ve zvuky jejich také smutné údery umíráčku, jenž oznamovati bude konec pouličních psů stambulských.

BUKUREŠT.

(1901.)

I.

Na hranici rumunské. — Verciorova. — Železná vrata. — Turn Severin. — Na dunajském parníku.

Poslední ještě pohled vrhli jsme na rozkošné Herkulovy lázně, které závidění hodná energie Maďarů vyčarovala v divoké, a nad pomyšlení romantické úžlabině nebetyčných, transylvan-
ských Alp, a již unášel nás vlak stejně divokým s počátku, později víc a více se sklánějícím ale
pěkným krajem do přívětivé Ršavy, která ležíc při ústí řeky Černé do Dunaje, po levici má Rumunsko, a proti sobě Srbsko. Půl hodiny zdržují nás tu těsně před hranicí rumunskou, ač nevíme proč. Konečně opouštíme území uherské, kyneme z daleka pozdrav svůj tureckému ostrovu Adakaleh uprostřed Dunaje, kdež byli jsme nedávno před odjezdem svým do Herkulových lázní, ztrávili tak příjemný den, a za málo okamžiků staneme v první stanici rumunské, ve Verciorově.

Ale první naše dojmy rumunské nejsou právě příliš příjemné.

Vjeli jsme do velikého a slušného nádraží. Dvířka vagonů se prudce otevírají, všichni cestující musí vystoupiti, a hranatí nosičové chápají se našich zavazadel.

Jsme ve velké, podélné síni. Všude plno policejních strážníků, a u každých dveří rumunský, statný četník.

Nejprve odebrali nám pasy, jež co nejpečlivěji prohlíželi, a zaznamenávali do velikých lejster. Při tom zkoumali nás pichlavýma očima, a vyptávali se, co a kam. A proč že jedeme do Bukurešti? Za jakými účely? A proč ne přímo? Proč tak velikou oklikou přes Giurgiu? A co tam hodláme dělati? A že jen pro zábavu? A vrtěli povážlivě hlavou. Ale konečně vrátili přece pas, opatřený visem. Pak zotvírali všechny tlumoky, a dokud vše nebylo nalezeno v nejlepším pořádku, nepustili nás ven.

A ke všemu bychom byli málem zmeškali vlak.

Majíce dle jízdního řádu dvě hodiny času, vyšli jsme po odbytých oněch formálnostech z nádraží ven, abychom rozhlédli se po okolní krajině. Do městečka bylo na štěstí daleko. Obcházeli jsme tedy jenom kolem nádraží, obdivující se prvním, roztomilým rumunským krojům ženským, které jsme tu spatřili. Bílý šat, a celý od shora dolů něžným vzorkem vyšíván. A v šatě tom takové svižné, plné, černooké a černovlasé postavičky, že bychom byli málem záviděli rozkošnému tomu kroji, že je tak těsně objímati smí.

Ale pojednou zvláštní ruch v nádraží vzbudil naši pozornost. Měli jsme sice podle hodinek svých ještě více nežli plnou hodinu času, ale pro jistotu vrátili jsme se přece, abychom se přesvědčili, oč jde. A vrátili jsme se právě v čas. Ve Verciorové počíná totiž na drahách čas východoevropský, jenž předchází času západo-evropskému o plnou

hodinu. Vše hrnulo se již do vlaku, a my měli co dělati, abychom si opatřili pohodlná místa.

Dráhy rumunské jsou velice slušné a čisté, ale také velice frekventovány. Aspoň v letě. Usedli jsme v kupé, jež sdílelo s námi několik mladíků, a mladá, pikantní panička, Polka, v Bukurešti za plnokrevného Rumuna provdaná, která jela s námi již z Herkulových lázní, vybraně francouzsky hovořila, a ze všech sil se snažila, aby stala se nám, zejména na domácí půdě, co nejvíce užitečnou.

A sotva že jsme usedli, objevil se ve dveřích policejní komisař, prohlédl si nás, vstoupil, a za ním zatarasil dvě obrovské strážníky.

Komisař tázal se rumunsky, a když nerozuměl, jsme neodpovídali, také francouzsky, máme-li pasy. Podali jsme mu je po řadě, jen jediný z mladíků se nehýbal.

„Kde je váš pas?“ zahřměl netrpělivě velmožný pán.

Mladík podal mu ho loudavě.

„Jak jste stár?“ tázal se komisař.

„Třicet roků.“

„Zde stojí 32, jak to?“

„To je snad mýlka.“

„Mýlka! Mýlka v úřední listině!“ durdil se úředník. „To je podezřelé! Máte nějaké doklady, že jste to vy?“

„Nemám.“

„Nemám,“ opakoval komisař hněvivě. „Což jste-li někdo jiný?“

„Dejte mi pokoj a můj pas.“

Úředník byl na rozpacích. „Měl bych chuť —“ pravil zdlouhavě, probodávaje takřka očima mladíka, jehož báječný klid jej rozčiloval.

„Možná, že by vás to mrzelo.“

V tom ozvalo se zvonění, které v Rumunsku dosud odstraněno není, úředník mrštil mu pas do klína, a bruče něco, odkvapil. Mladík se usmál a ochotně vykládala nám naše polská Rumunka celou rozmluvu tak, jak jsem ji byl vylíčil.

Zdá se věru, že Rumuni nesousedí nadarmo s ruským našim strýčkem, a že jsou také velice učeliví. Ostatně celý balkánský poloostrov jde aspoň ve věci této svědomitě za Rusy. Stejně tak děje se v Srbsku, v Bulharsku a v Turecku, při čemž však Bulhaři jsou poměrně přece ještě nejliberálnější.

Jedeme podél Dunaje, jenž čeří se víc a více, a znenáhla hukot svůj s rachocením vagonů v přelíbeznou pojí harmonii. Blížíme se pověstným *Žel e z n ý m v r a t ů m*, a s napnutím hledíme jim vstříc. Ale jsme zklamáni. S obou stran sice vyvýšené břehy, mezi nimiž zužuje se Dunaj z posavadních tisíc metrů na šest set. Ale představovali jsme si vodní dráhu v místech těchto plnou příkrých, vysoko čnicích skalísek a útesů, jež zbyly z oněch skalních stěn, s nimiž dunajský veletok po nekonečné věky zuřivě bojovati musil, nežli vynutil si volného průchodu.

Nic z toho. Na několik tisíc metrů, v terénu silně se sklánějícím, rozhozeny jsou bezčetné balvany a skály, které znenáhla přecházejí uprostřed řeky v plochý, vodami omývaný a tudíž

vyhlazený, několik set metrů dlouhý hřbet. S příšernou rychlostí valí se špinavé vody Dunaje mezi skalisky, rozbíjejí se v bělavou pěnu, a zahýbajíce pak plným proudem k levému břehu, prolétnou taková neširokou uličkou, již postupem dob si byly vymlely. Bylo-li vody málo, každá loď zastaviti musila ve Ršavě, a vrátiti se odtud zase. Bylo-li však vody dosti, pak i pro statnou a výborně vedenou loď bylo velikým úkolem, aby bez pohromy dostala se uličkou. Však celá řada lodí větších i menších, ba i dokonce turecký jeden válečný koráb ztroskotaly se v nebezpečných místech těchto.

Měli jsme za to, že regulací, berlínským kongresem r. 1878 ustanovenou, celá tato nebezpečná oblast vzala za své. Nestalo se tak, a nebylo toho také třeba. Podél srbského břehu vylámali během šesti roků nákladem třiceti milionů zlatých průplav asi 2000 metrů dlouhý, 80 metrů široký a as tři metry hluboký, zabezpečili ho s obou stran velkolepými, kamennými hrázemi, a odevzdali ho s velkou slávou, tuším před třemi roky, všeobecnému užívání. Ale páni Maďaři se přepočítali. Ukázalo se, že dílo jejich, pověstnou maďarskou reklamou do nebe vynášené, není k ničemu. Spád byl totiž tak prudký, že za velké vody žádná loď proud v něm panující nezmohla, kdežto za malé vody žádná do něj se vůbec nedostala. Nezbylo tudíž, nežli pustiti se znovu do práce, a obětovati ještě několik milionů na opravy. Dnes se jím sice již jezdí, arci za poplatek do nebe volající, ale když my chtěli na tomto svém výletu ho použiti, řeklo se nám, že to není možné, poně-

vadž je málo vody. A skutečně, loď naše vrátila se ze Ršavy proti proudu zase do Pešti.

Jak patrně, nejsou Maďaři přece jen ve všem tak šťastni, jako v politice.

Za půl hodiny staneme v Turn-Severinu, odkud hodláme bráti se dále po lodi. Loučíme se s roztočilou svou rumunskou Polkou, a sedáme na slušný povoz, který má nás zavézt do přístavu, od nádraží dosti vzdáleného.

Hezoučké na pohled, velice pěkně po stoupajícím břehu položené městečko s čilým obchodem a se slušným přístavem, v němž každá loď, jež Železnými vraty šťastně již projela, vroucně za to Bohu neb Allahu děkuje, kdežto ta, která se do nich chystá, do mocné ochrany jejich se poroučí. A jest to městečko, velezajímavé také pro svou minulost. Odtud klenul se kdysi na dvaceti a třech mohutných pilířích na protější, nyní srbský břeh, do dnešní Kladovy, obrovský kamenný most Trajanův, Řekem Apollodorem z Damašku přes řeku, 1000 metrů širokou a šest metrů hlubokou, vystavěný. Nepatrné zbytky pilířů na obou březích ukazují dosud zřetelně, odkud most vycházel, a padne-li voda v Dunaji za parného leta na míru nejnížší, objeví se v řečišti i zbytky pilířů ostatních, víc a více rozrývané dravými vlnami. Ale jakým obdivem musí naplniti dílo, provedené během krátkých tří roků v dobách, kdy vše vykonati musily jen pouhé ruce lidské, dílo, jež bylo by přetrvalo věky, kdyby je nebyl zničil již nástupce Trajanův, Hadrián, snad z obavy před blížícími se proudy národů, na jih se valících!

A jak důležitá a pevná zároveň byla to asi osada, která chránila tak důležitý přechod na protější břeh. Tu i tam ve městě, zejména pak ve vyprahlém parku veřejném dosud, arci celkem již nepatrné zříceniny obsáhlých někdy staveb a opevnění, římské pomníky a sarkofagy, a v zemi plno památek na někdejší dobyvatele. Jako vůbec v krajích podunajských, v nichž legie římské kdysi uplatňovaly panství císařů, zejména také v Turn-Severinu, zanesli by cestujícího měděnými a i zlatými mincemi římskými, krásně zachovanými, ale zhusta také padělanými.

Dnes ze vši slávy tedy zbylo nemnoho. Ale život tu velice čilý. Arci jen zásluhou mocné té řeky, jež jest nyní splavná skoro od svých počátků až do Černého moře. A jak k tomu patrně přispívá element židovský, jenž v Rumunsku, jak se zdá, má obchod v rukou svých. Všude plno tváří, jež původ svůj zapříti nechtějí, ale také nemohou.

Dlouho bylo nám čekati na loď, a proto času dosti, ohlédnouti se po střízlivých ulicích města, na jehož nejvyšším temeni vypíná se nevalný řecký kostel o dvou rovných a dvou menších, vývrtkovitě stočených věžích, a projíti se parkem, jehož nejznamenitější výzdobou jest řada sarkofágů a pomníků římských, jež při různých stavbách byly vykopány. Ale záhy nabažili jsme se půvabů města, jež zdá se nám v tom sálavém slunci tak fádním, že děkujíce Bohu, že neučinil nás obyvateli jeho, spěcháme zase do přístavu.

Tam očekává nás již pohodlný a čistý parník, a za chvíli ukládáme zavazadla svá do kabiny.

Pěkná a vzdušná, jen co je pravda, a dvě lože v ní, a plyšová pohovka. Ale trochu drahá. Za noc a den do příštího večera kromě poplatku jízdního 27 franků.

Loď jest hojně obsazena. Rumunské, srbské a bulharské uniformy prostupují četné civilní obyčienstvo, v němž převládá zase živel židovský, pak dva popové, se svými vysokými čepicemi, celí červeně podšití, a něco dětí. A na zádi lodi učiněné ležení valašských a srbských sedláků s několika vážnými Turky.

Nastává skvostný večer. Ochotný kapitán zve nás na můstek svůj, a vykládá půvaby obou břehů. Ale brzy je po výkladech. Břehy níží se znenáhla, a s obou stran nekonečné, chudé pláně, až zoufale nudné. Na štěstí volají nás záhy k večeři. Kuchyň je dobrá, a když vracíme se po delší době na palubu, jest rozhled již mnohem zajímavější. Mílosrdný měsíc pokrývá fádni ty břehy bělavým závojem, a odráží se v rozčeřených vodách Dunaje tak mnohonásobně, že zdá se nám, jako bychom pluli tekutým stříbrem, vlny doléhají pravidelnými nárazy na boky našeho parníku, a ze zádi lodi zaznívá do tiché, klidné noci zadumčivý zpěv několika pěkných hlasů, v jichž sboru dominují příjemné hlasy ženské. Halíme se pevněji v pláště své, poněvadž čerstvý větřík vane nám přímo do tváře, ale do drahé své kabiny nespěcháme. Upadáme v sladké snění, v němž jest nám nevýslovně volno — — —

II.

Corabia. – Nikopoli. – Turn-Magurelle. – Sístov. – Ruščuk. – Giurgiu a jeho celníci. – Ve vlaku bukureštském.

Skvostné ráno vívalo nás na palubě. Na nebi ani obláčku, a vzduch čerstvý a svěží. Loď jest skoro prázdná. Patrně převážná většina obecnstva za noci vystoupila. Ale dunajské břehy s obou stran ploché, holé a zoufale nezajímavé.

Konečně odpočinek pro oko.

Blížíme se městečku na břehu rumunském s krásnou řeckou katedrálou, z daleka již viditelnou, již korunuje pět věžiček, kopulemi krytých. V přístavu plno plachetních lodí, mezi nimiž mnoho tureckých, po půlměsíci znatelných.

Jest to Corabia, odkudž vede dráha do Piatry na hlavní cestě z Turn-Severinu do Bukurešti.

A zase dlouho nic, až objevuje se nám v dáli bulharské Nikopoli, z bojů s Turky velebná.

Několik návrší, příkře k Dunaji spadajících, něco budov a chat, mezi nimi sem tam roztroušených, a nahoře, na temeni návrší větší, roztočile položené městečko s několika mešitami, po svahu návrší těch sbíhajících, a ve spoustě stromů se tratících.

A na nejvyšším bodu nejvyššího návrší homolovitý, ne právě příliš pěkný, ruský pomník, postavený na paměť dobytí města r. 1877, jakož i onoho dne, kdy v rusko-turecké válce Rumuni položili zde přes Dunaj most, a spěchali na pomoc Rusům, kteří u Plevna, odtud několik hodin vzdá-

leného, dlouho marně útočili na hrdinného Osmana pašu, až konečně přinutili jej ke kapitulaci.

Ale ta neslýchaná marnivost Rumunů! Nespokojí se vědomím, že dle sil svých přispěli Rusům zejména při obléhání Plevna, dobyté při tom reduty Grivické, nýbrž prohlašují — a žádnému Rumunovi to nevymluvíte — že vedení ruských vojsk bylo ve válce roku 1877 naprosto nedostačné, a že vojsko samo počínalo si tak chabě, že kdyby Rumuni nebyli postavili se mu po bok, celá válka by byla dopadla pro Rusy náramně smutně.

Ale i v dobách dávno minulých Nikopoli bývalo svědkem hrozných zápasů. Roku 1396 Bajazid I., jenž rychlými svými pohyby získal si příjmení „Ilderim“ — blesk —, a kterýž r. 1402 poražen a zajat byl u Angory Tamerlanem, a jím do klece uzavřen, v níž r. 1404 zármutkem a hořem zemřel, porazil zde ohromnou armádu Zikmunda Uherského, a zmocnil se celého Podunají, a zde také porazili Rusové Turky roku 1810 a 1829, arci tehda bez pomoci Rumunů.

S opravdovým zájmem hleděli jsme na jeviště bojů těch, jež pro celé národy měly účinky nejpronikavější. Přístav jest neobyčejně zajímavý, a hlavně činí jej zajímavým směsice krojů a typů, jimiž se hemží. Bulhaři a Turci, Bulharky a Turkyně podávají si tu mírumilovně ruce, a kamkoliv pohlédnete, všude vidíte jen fezy, turbany, široké pasy a pytlivé krátké spodky, jako bychom nebyli již v Evropě.

Proti Nikopoli, na břehu rumunském, jest nevelké městečko Turn-Magurelle s velikým pří-

stavištěm a s nádražím, v jehož končinách valašský vévoda Michal Vítězný, rumunsky Mihalul Viteazul, roku 1598 za Mohameda III. Turky porazil, a kdež viděti dosud nepatrné zříceniny turecké pevnůstky. Přístaviště jest plno plachetních lodí, a nádraží jako obleženo bezčetnými povozy a obklopeno celými barikádami pytlů. Vysvětlení podává okolnost, že městečko jest důležitým bodem pro vývoz rumunského obilí.

Ale kamkoliv se ohlédneme, odevšad hledí na nás Orient. Až úžasně mnoho Turků na všech stranách — postavy tváří bronzových a nehybných, jako z kovu litých.

A za nedlouho zase na bulharské straně větší město, kdež r. 1877 Rusové přešli přes Dunaj.

U přístavu několik bídných, špinavých stavení na úpatí dosti vysokého vrchu, z nichž každé nese veliký nápis „Hotel“. Hrůza nás pojímá při pomýšlení na noc v takovém brlohu. Opodál, na temeni návrší městečko přívětivé s domky o střechách skoro plochých, na písčitém břehu několik bud, v pozadí pěkný kostelík, v levo ve stráni několik domečků, a u přístaviště něco málo lodí.

Po pravici, na návrší druhém, zřícenina, a za návrším tím, na úpatí jeho veliké město, vyplňující hluboké sedlo, jež dělí návrší ta. Jest to Sistov, město o 20.000 obyvatelích.

A zase plujeme dlouho mezi břehy opuštěnými, smutnými. Úzko je člověku, hledícímu na ploché ty břehy, prosté všeho porostu, na nichž po celé hodiny ani stopa života. Ubozí lidé, kteří jsou odsouzeni, aby žili v těchto končinách.

Po třech dlouhých hodinách jízdy takové blížíme se Rusčuku. Veliké a důležité město bulharské asi se 40.000 obyvateli, mezi nimiž čtvrtina Turků, krásně položené na vyprahlém, horském hřbetu, se silhouetou plnou ostrých obrysů štíhlých věžiček, minaretů a komínů. Vlastní město šíří se opodál na táhlé plošině hřbetu, a jest prostoupeno četným stromovím. Avšak na svahu, k řece obráceném, není stromu žádného. V pravo na temeni pevnůstka, již sice berlínský kongres z řady pevností vyškrtl, která však přes to zachovala doposud nejdůležitější bašty své, a celému okolí a celé řece vévodí. V přístavě hojný počet lodí, a cesta, do města šikmým směrem vzhůru vedoucí, poseta vozy a lidmi. A nejvíce mezi nimi malých vozíků, každý s velikým sudem, v nichž zapřažen slabý koník. V sudy ty nabírají v přístavišti tu rozčeřenou, špinavou vodu, a uhánějí s ní do města. Patrně to surogat rusčukského vodovodu.

Konečně blížíme se konci své plavby. Za půl hodiny loď opouští břeh bulharský, a spěchá do protějšího přístavu rumunského města Giurgiu (čti Džurdžu) neboli Giurgewo, do Smárdanu, jenž spojen jest s městem, tři kilometry dále ležícím, pomocí průplavu, kterýmž však lodí jen velice zřídka jezditi mohou.

Smárdanu, jako každý jiný přístav dunajský, neposkytuje nic zvláštního. Při plochem břehu, na nějž vede primitivní, dřevěný můstek, asi patnáct plachetních lodí, na něm několik sešlých budov, a pak dlouho, dlouho nic. Jen v dalekém pozadí něco, co vypadá jako město.

Vystoupili jsme na břeh, a již zmocnily se nás zase ruce starostlivě policie. Nejdříve bylo nám odevzdati pas, jež vrátili nám po nekonečném prohlížení a vyptávání, opatřivše ho předepsaným visem.

Oddechli jsme si, ale trochu předčasně. Neboť pojednou několik rukou, supím drápům podobných, chopilo se našich zavazadel, a my byli nuceni otvírati na holé blátivé zemi jedno po druhém.

Procestoval jsem již pěkný kus světa, ale tak neomalených, tak neslušných a tak nezdvořilých celníků jako v celnicích rumunských, a zejména v celnici giurgiuské, nenalezl jsem nikde jinde. Cestoval jsem s dvěma dámami, z nichž jedna byla mou ženou, a majíce delší výlet před sebou, opatřili jsme se vším, čeho bylo k tomu třeba. Vše bylo krásně srovnáno, tak, že jediným sáhnutím našli jsme vždy ihned, co jsme hledali. A poněvadž uspořádaly to ruce ženské, vypadalo to, zejména v hlavním našem tlumoku, velice pěkně. A proto také hltavé oči našeho celníka radostně zasvítily.

Nejprvé chopil se svazečku bělostných kapesních šátků.

„Co je to?“ tázal se lámanou frančinou.

„Kapesní šátky.“

„To je zbytečnost.“

„Pro nás ne.“

„Jsou nové — musíte z nich platit! — A nač tento nový pár bot?“

„Ty jsou rezervní.“

Zasmál se jedovatě. „To by mohl každý říci. Platit! A co je tohle?“

„Prádlo této dámy.“

„A ta ho potřebuje tolik? Tak? — Platit!“

A vše to a jiné věci vyhazoval stále z tlumoku ven, na holou, blátivou zem, a lál neustále, že tolik a takových věcí pořádný člověk v Rumunsku nepotřebuje.

Že kapesních šátků opravdu zde nepotřebují, pozorovali jsme ob tu chvíli na všech, kteří tu stáli kolem nás.

A když proházel všechny tlumoky, začal se pánovitě vypyťovati:

„Máte doutníky?“

„Ne.“

„Máte skvosty?“

„Můj největší skvost stojí tuhle,“ odvětil jsem v šibeničním humoru, ukázav na ženu.

Zabručel něco, sebral vše, co byl vyházal, do náruče, a vlekl nás do dřevěné celnice.

A nyní počal v různých knihách shledávati, co jest nám platiti, zkoumaje vždy pečlivě jednotlivé předměty.

Bůh ví, kdy bychom se byli dostali z nezapomenutelné této celnice, kdyby se nebyl pojednou objevil mladý, slušný muž, ježž přivábil patrně náš živý rozhovor. Tázal se správnou frančinou oč jde, a když vylíčil jsme mu, že jsme turisté, kteří cestují za svou zábavou, čímž zajisté jsou odůvodněny naše, arci ne příliš značné zásoby, ale že přes to jsme ochotni zaplatiti predepsané clo, jehož vyměření však nemůžeme se nikterak dočkati, podíval se na vše, prohlédl zkoumavým zrakem také nás, a spustil ráznou rumunskou řeč, které však onen první stále odpíral. Pojednou

shrnul rozhněván veškeré naše věci, podal mi je do náruče, a omlouvaje neomalenost svého souduha, vyprovodil nás zdvořile ze dveří.

Naházeli jsme vše do tlumoků, vsedli do čekacího, již dříve objednaného povozu, a děkující Bohu, že poslal nám v nejhorším okamžiku pomoc tak vydatnou, jeli jsme do města, na jehož prahu dostalo se nám uvítání tak líbezného.

Tříkilometrová poušť, učiněná to Sahara, dělí Giurgiu od jeho přístavu. Cesta bídná, plná děr a prohlubin, daleko široko ani stromečku, a prachu celá oblaka. Povozubíhá conejrychleji, a my lítáme se strany na stranu. Chvillemi jen že zachytíme některý tlumok, jemuž se cesta patrně nelíbí. A nežli se nadějeme, jsme ve městě.

Jedeme širokými, rovnými, jako dle pravítka řezanými ulicemi, jež nesou pyšné označení „Boulevard“. S obou stran malé sice, ale hezoučké domky s miniaturními zahrádkami, z nichž každý má svou verandičku, arci zcela prostou. Ale jaký to puch a prach v přívětivých boulevardech těch. Pobízíme vozku k rychlejší jízdě, ale puchu zbaviti se nemůžeme. Ba zdá se nám, že je stále bohatší a pronikavější. Čím dál, tím hůř!

Giurgiu má více nežli 18.000 obyvatel, ale zaujímá, jako všechna města rumunská, tak obrovskou plochu, že tato není v žádném poměru k tomuto počtu obyvatelstva. To vysvětluje arci okolnost, že Rumun miluje, míti domek svůj pro sebe. Proto také mimo kostely, kasárna, reprezentační a úřední budovy, hotely a synagogy není nikde budov větších a vyšších. Město neposkytuje nic zvláštního, ale činilo by přes to dojem zcela

přívětivý, kdyby nebylo toho hrozného puchu a prachu ve všech ulicích. A čím více ke středu, tím více ho přibývá. Bůh ví, jak mohou ti lidé v něm dýchat, jak může jim v něm chutnat. Nazývá-li se Bukurešť „městem radosti“, možno směle nazvat Giurgiu „městem prachu a puchu“.

Arci řekneme si: zvykli. Ale my nejsme nuceni zvykati, a proto kážeme vozkovi, aby rychle obrátil a zavezl nás na dráhu. Máme ještě čas k večernímu vlaku, a za dvě a půl hodiny můžeme býti v hlavním městě.

Nádraží, opodál za městem položené, jest dosti rozsáhlé a přívětivé. Vlak stál již na kolejích, a jako by byl jen na nás čekal, hnul se, sotva jsme byli vstoupili. Náš vagon tvoří jedinou síň s příčnými sedadly, jichž středem vede cestička. Několik švarných důstojníků v červených stejnokrojích sedí tu po různu, a uprostřed tři ohnivé Rumunky pod ochranou staré dámy, která bdí nad nimi jako ostříž, a starého pána, jenž však všechnu pozornost věnuje svým cigaretám. Důstojníci chovali se velice slušně, ale přece jen znenáhla různými strategickými pohyby opanovali veškerá sousední sedadla. Ale nadarmo. Každý pokus odmítnut byl tak ostrými pohledy staré dámy, že zarážely v prsou dech.

Jedeme s počátku nekonečnou rovinou, plnou obrovských kukuřicových lánů, mezi nimiž sem tam hliněné chaty selské. Pak trochu pahrbků a lesů, a zase rovina bez konce, v níž přívětivé stanice, a nevelké, řídké roztroušené osady jsou oku opravdovým odpočinkem.

Znenáhla temná noc snáší se na krajinu a nežli se nadějeme, počínají se objevovati jednotlivá světélka jako bludičky, až konečně vjíždíme do celého moře bludiček těch, jež modravým svitem přemáhají temnotu.

Jsme v Bukurešti.

III.

První pohled na město. — Čtvrti označeny barvami. — Birjar. — Skopci. — Osvětlení.

Bukurešt, „město radosti“, nazývají „Paříží nad Dimbovicí“.

Kulhá-li každé porovnání, kulhá zejména porovnání toto co nejpovážlivěji. Přes to však, že má do Paříže ještě moc daleko, Bukurešt jest město roztomilé. Šíří se po obou březích špinavé Dimbovice, která, probíhající od západu směrem jihovýchodním, dělí je na dvě nestejně poloviny. Na obvodu svém jest to z velké části ještě čistý Orient, jasný obraz, jak bývalo dříve, za onoho času.

Ale čím více ke středu, tím více tratí se orientální tento ráz, a město stává se evropským. Arci ne ve smyly velikých residencí kontinentálních. Nikde tu těch obrovských budov, kteréž čníce vysoko k nebesům, chovají v útrobách svých sta a sta ubohých nájemníků, jimž slunce a vzduch jsou jen pohádkou. Domy nejvýše dvoupatrové, jen zřídka kdy o třech patrech, převáž-

nou většinou však jednopatrové, neb přízemní, prosté, ale přívětivé, s velikými dvory a zahradami v nekonečné klikatině ulic a uliček, a vše prostoupeno tak četnou a bohatou zelení, že celé město vypadá, jako by bylo vystavěno v jediné, obrovské zahradě.

Více nežli 15.000, pravím patnáct tisíc domů rozhozeno tu na prostoře 35 čtverečních kilometrů — a v tom ohromném počtu domů bydlí pouze čtvrt milionu obyvatel.

Ale snadné vysvětlení. Rodiny rumunské, jichž poměry jen trochu to dovolují, milují býti v domečku svém samy, a zůstávají zvyku tomu věrny i v městě hlavním přes to, že vyžaduje to zde větších obětí nežli jinde. Které nestačí měsíc na nároky vnitřního města, ta jde dále od něho, kde laciných míst ještě dostatek, a proto obvod města šíří se neustále na všechny strany.

Nejlépe poslouží zde porovnání. Praha i s Libní chová dle posledního sčítání v 5344 domech as 222.831 obyvatel. Tedy ve třetině počtu domů málem stejný počet obyvatelů! Ale za to jaké domy tu i tam! Jak udiveně hleděli by Bukurešťané na obrovské ty naše, kasárnické nestvůry, sražené na nepoměrně menším prostoru, a napěchované ubohými lidskými tvory. V Paříži vypadá na každého obyvatele 35 čtver. metrů plochy, ve Vídni 36 a v Bukurešti plných 130. Či neměli bychom Bukurešťanům přímo záviděti?

Město jest rozděleno na pět obvodů neboli čtvrtí, jež označují se různými barvami. „Čtvrť červená“ jest nejpřednější. Zaujímá bohaté vnitřní město, a v ní nalézají se královský zámek,

ministerstva, vyšší úřady atd. Čtvrti ostatní: žlutá, černá, modrá a zelená, obklopují uctivě červenou, a barevný rámeček na uličních tabulkách upozorňuje výmluvně cizince na to, že nalézá se v té neb oné čtvrti.

Nejdůležitějším ustanovením při tom jest, že každá čtvrt má svůj vlastní — berní úřad, což obyvatele jednotlivých čtvrtí naplňuje takou pýchou, že platí, až jedni zčervenají, druzí sežloutnou, třetí zčernají, čtvrtí zmodrají a pátí dokonce sezelenají. Ale hlavní věc, jako u nás: jen když platí!

Arci, ulice středu města, tedy čtvrti červené, jsou neširoké a klikaté, a náměstí nevelká. Ale jak elegantní a jak báječně oživené. Výklady nádherné a bohaté, tak že v ničem nezaostávají pařížským a vídeňským, a v nich a okolo nich, zejména v určitých hodinách, život přímo omamující.

A co dodává jim v první řadě velkoměstského rázu, jsou bukurešští fiakři, nejskvělejší, jak ostatně zcela přirozeno, ve čtvrti červené. Pryč se vzpomínkami na fiakry aneb dokonce na drožky pražské. Červenáme se mimovolně studem při vzpomínkách na ně, máme-li před sebou fiakra bukurešského ze čtvrti červené.

Kdekoliv jen kousíček místa, všude jich jako naseto. Ale jak elegantní jsou jejich povozy, a jak nádherná jejich spřežení.

V Bukurešti jezdí vše, a může také vše jezdit.

Vystoupíte z hotelu, a jako šipky žene se k vám deset, patnáct povozů. V prvním okamžiku jste zmateni. Kočáry samý plyš, a koně jako z panských stájí. A což ti kočové! Vězí v sametových

tmavomodrých neb tmavozelených, klerice podobných kaftanech, bílou, modrou neb červenou šerpou přepásaných, na hlavě mají placaté ruské čepice, a bledá tvář se dobrácky usmívá. Jsou to z valné většiny Rusové, Skopci, kteří byli nuceni, z Rusi se vystěhovati, a zde bez překážek sice, ale co nejpřísněji ukrutných svých sektářských předpisů dbají. Proto také ty jejich bledé, naduřené tváře, a ten vysoký, nepřírozený hlas.

Bukureštský fiakr zove se birjar. *) Zvolíte jednoho z nich, jehož koně uchvátí vás krásou svou, a věříte ochotně tvrzení bukureštských přátel, že mnohé takové spřežení má cenu několika tisíc zlatých, a že mezi birjary jsou lidé bohatí, kteří by mohli žíti jen ze svých úroků.

Zaboříte se do plyšových podušek, a jmenujete cíl své cesty. S větrem o závod ujíždí ušlechtilé spřežení, a vám netřeba znáti ani jediného rumunského slova mimo několik těch jmen, kam jeti hodláte. Chcete-li, aby birjar dal se v pravo, dotknete se deštníkem nebo holí pravého ramene, na levo-li, levého, a má-li zastaviti, jeho zad. A když dojeli jste cíle, platíte částku, nad kterou užasnete.

Jsou dva druhy birjarů. Skuteční Rusové, kteří požadují vzhledem k nádhernému svému vozovému a koňskému materiálu poplatek vyšší, a domorodí, kteří nemají sice tak krásných koní a povozů, ačkoliv i ty jsou velice pěkné, ale taxu dodržují svědomitě. Drožek zde vůbec není. A není jich také třeba, neboť ruskému nádhernému

*) Čti: bižár.

spřežení platíte právě tolik, jako v Praze té nejbídnější drožce. Jízda uvnitř města na vzdálenost půl hodiny — 1 frank, celá hodina v obvodu města 2 franky. A jak jedete! A o nějakém, v Praze a jinde bohužel tak obvyklém přirážení, domlouvání neb dokonce spílání ani slechu.

Arci, v Bukurešti jezdí všechno, a nejvíce dámy. Ale jenom v nejelegantnějších povozech. Na všechny strany jest daleko, a není ladylike, *) aby dáma z lepší rodiny chodila městem pěšky, což arci mimo obvod čtvrti červené a některé ulice sousední jest přímo nemožné, poněvadž četné ulice postranní postrádají dlažby, a brzy peřinově nastlaným prachem, brzy zase bezedným bahnem oplývají, jímž ubozí obyvatelé pomocí rozložených prken s jedné strany na druhou přecházejí.

A co je zvláště zajímavé. Obě třídy birjarů, tedy jak ruští, tak domorodí, jsou pevně zorganizovány, a mají zejména své vlastní pojišťovny, z nichž vyplácí se jim náhrada, kdykoliv některému členu kuň jakýmkoliv způsobem vezme za své.

Mimo birjary má Bukurešt ještě také dvě společnosti tramwayové, které projíždějí město směry různými, a dokonce i dráhu elektrickou, jež od východu k západu projíždí město bulvárem Alžbětíným a prodloužením jeho, bulvárem Carolovým a bulvárem Pache Protopopescu.

Dobré pitné vody Bukurešt nemá. Má sice kousek jakéhos vodovodu pro vnitřní město, který však nijak nestačí. Ale co bude zájmatí česká

*) Čti: lădylaik = pro dámu dobře vychovanou vhodné.

naše města, zejména ta, v nichž bojuje elektřina s plynem o právo osvětlování, jest, že metropoli rumunskou osvětlují svorně nejen elektřina a plyn, ale i dokonce ještě také petrolej. A rozdělily se o ni způsobem zcela případným. V nejhlavnějších bulvárech panuje elektřina, v ostatních předních třídách plyn, a jen v uličkách postranních petrolej.

Docela pěkný to a dobře vypočítaný přechod z nejskvělejší záře do tmy mimoměstské, není-liž pravda?

Patrně začali v Bukurešti tak jako ve mnohých našich městech českých, také s petrolejem. Pak v touze po pokroku chopili se plynu, až stanuli u všeovládající elektřiny. Jen že to šlo patrně trochu rychleji než u nás, kde v nejednou vynikajícím městě petrolej po dlouhá léta ještě těžiti bude z oněch bojů mezi plynem a elektřinou.

IV.

Barabudele. — Korso. — Chaussée Kiseleff. —
Soubojový háj.

Když za vysokého léta žhoucí slunce, ni nejmenším vánkem rušeno, nemilosrdně vysílá palčivé paprsky své na vyprahlou zemi, když skomírající, bohatou patinou mnohatýdenního prachu do šediva zbarvená příroda pod šedí tou bezvládně klesá, a ubozí lidští tvorové, z pola za živa uvaření, jen po vláze vzdychají, s jásotem vítajíce

každý, sebe nepatrnější obláček na neuprosné obloze, počne v postranních ulicích bukureštských, drobným lidem obývaných, objevovati se „b a r a b u d e l e“.

Barabudele jest veledůležitý člen drobnější bukureštské společnosti.

Jest to mladý obyčejně, švižný cikán, koketně ověšený rákosím a různými jinými vodními rostlinami. Postaví se doprostřed ulice, rozhlédne se pátravě na všechny strany, a již hrnou se mu z hrdla zpěvné zvuky, jež sice patrně školou konservatoře bukureštské neprošly, ale přece jen na zvolených místech náležitou pozornost vzbuditi dovedou. A když se to po nějaké době zdařilo, spustí barabudele bujný tanec, vybíhající znenáhla v odvážné, více méně zdařilé kousky komediantského tělocviku, jež adresovány jsou sice nebesům, avšak především z uzavřených dveří a hustě zavěšených oken vylákati mají a také záhy vylákají ony lidské tvory, jichž jediným heslem jest: déšť, brzký bohatý déšť.

V Americe, a také snad již v některých zvláště pokročilých koutech Evropy v y n u c u j í si déšť prudkou, v oblacích pomocí elektrického vedení vypálenou kanonádu. Jinde v y p r o š u j í si ho procesím a modlitbami. V Bukurešti však vedle tohoto způsobu, nedosti snad již účinného, uvykli si déšť p ř i č a r o v á v a t i.

Tanec barabudelův má totiž za účel, aby „kumštovným“ způsobem vylákal z nemilosrdné oblohy tuto, vším tvorstvem tak vytouženou vláhu.

Ale sám tanec na to nestačí.

Vláha dostaví se totiž dle pranostiky lidové jen tehda, skončí-li celá taneční produkce důkladným skoupaním čarujícího cikána.

A to jest úkolem ctěného publika.

Jakmile barabudele produkci svou zahájí, počne se toto čile sbíhati. Ale ne s prázdnýma rukama. Veškerá tělesná mdloba jest zapomenuta, a tytéž palčivé paprsky sluneční jako by nyní pojednou osvěžovaly.

Kde jaký škopek, kde jaký hrnec, kde jakákoliv jiná nádoba po ruce, vše naplní se rychle vodou nebo jinou tekutinou, mnohdy velice problematického původu, nechť sebere se kde sebere, a v kruhu stále se úžicím šťastní majetníci nádob těch za veselých poznámek a zrakem mnohdy velice kritickým pozorují tanec cikánův. A když pak tento celou produkci efektním, co nejlépe vypočítaným kotrmelcem ukončí, tu s jásotem vrhají obsah nádob svých tak dovedně na švižnou jeho postavu, že nemine ho takřka ani kapka jediná. Voda srčí s něho jako s hastrmana, ale barabudele, co nejlíbezněji se usmívaje, jednou rukou stírá vodu s obličeje, a druhou již vybírá malé dárky. A proč by se neusmíval? Opatřil si v nesnesitelném parnu velepříjemnou lázeň, od loňska snad zase první, a každý pravý Bukurešťan nalezne v kapse nějaký drobný peníz, ježž obětuje milerád za poskytnutý mu požitek a za naději na déšť, jenž následkem čarů těch dříve nebo — později jistě se dostaví. Však ty sporé hadry cikánovy brzy zase uschnou.

Arci, to děje se, jak praveno, jen v ulicích postranních.

V třídách elegantního světa by barabudele nejen nenalezl žádného publika, ale upadl by ještě v nebezpečí, že ostré oko bukureštské policie opatří mu chládek méně vítaný.

V třídách těch baví se obecnstvo jinak.

Až k hodinám poledním ze společenské smetany nepotkáte v nich nikoho. Teprve po jedenácté hodině počne se trousiti, ale jen velice poskrovnu, pokud není totiž vyhnutí, neboť za časně letní doby náleží jí teprve večer a noc. Tu a tam mihne se ve skvostné ekypáži elegantní dáma, a zastaví najisto v některé cukrárně, které jsou zde vypraveny co nejnádherněji, elegantové v šatech anglického a francouzského střihu vyskytují se na chodnicích, důstojníci v krásných uniformách, hoši jako jedle a s tvářemi tak mužně krásnými, jako by byli pro sídelní město zvlášť vybráni, proplétají se sebevědomě mezi námi, a ponenáhlu utvoří se na *Calea Victoriei*, která není sice nejkrásnější, ale za to nejelegantnější a nejoblíbenější třídou velkého světa, korso, jež stojí za podívanou, dokud přílišná parna nevyženou společnost tu do letních sídel rozkošné Sinaje nebo do mořských lázní.

Ale toto polední korso jest jen jakousi předzvěstí korsa večerního, kdy, dokud lípy neodkvetou, objeví se zde vše, co v Bukurešti vyniká krásou, rodem, bohatstvím a sociálním postavením. Chodníky jsou plny procházejících se, a jízdní dráha plna nejskvostnějších ekypází. V cukrárnách, před nimi a před skvostnými výklady hustá směsice mužů a žen v nejnádhernějších a nejmodernějších toilettách, kteří a které chtějí viděti

a vidění byti, vzduch chví se hlasitým a veselým hovorem, z vozů a do vozů lítají žádostivé pohledy a pozdravná a pochlebná slova, na všech stranách hukot a hluk, jež přímo omamují, a tím více, poněvadž nad hlučícím tím davem vznáší se takofka oblak různých parfumů, jež vybíjí se z té spousty krajek a hedvábí jako elektřina.

A když soumrak klesá konečně na vábné toto divadlo, plné ruchu, plné života, plné rozkoše a plesu, když ulice a výklady zazáří pojednou ve skvělém světle elektrickém, a večerní vzduch přináší úlevy po dusném denním parnu, tu za nedlouho počnou řidnouti proudy procházejících se, vše vstupuje do čekajících povozů a mizí jedním směrem. Stále méně tu lidí i vozů, až zbude na korsu konečně jen ona část publika, která si luxus večerní projíždky dopřáti nemůže.

A veškeré tyto proudy obecnstva odjíždějí do *Chaussée Kiseleff*.

Na západním konci třídy Calea Viktoriei táhne se daleko za město obrovská, přeširoká alej o čtyřech řadách mohutných lip, jež, ponechávajíc uprostřed velikou jízdní dráhu, ohraničeny jsou s obou stran podélných rozsáhlými zahradami, plnými elegantních letohrádků, cukráren, kaváren, mlékáren a restaurací. Skvostnou alej tuto, již Bukurešti právem mohou záviděti nejpřednější metropole kontinentu, založil v letech třicátých guvernér knížetství moldavského a valašského, ruský generál Kiseleff.

Okolo desáté hodiny počne se tu sjížděti celý onen svět, jenž vyplňoval před chvílí ještě Caleu Viktoriei, a oddává se zde rozkošnému blouznění

a sladkému flirtu. Ekypáže uvolní svůj krok, a nyní můžete pohodlně pozorovati ty elegantní zjevy dam bukureštských, jež zdají se vám tím svůdnější, poněvadž v tajemném pološeru, jež rozhozená mezi stromy světla zcela přemoci nemohou, nevidíte těch ličidel, kterýmiž zde každá něžná ruka bez rozdílu všemocné přírodě napomáhá.

Rumunky jsou ženy velice hezké, roztomilé a svůdné, a dovedou šatiti se rozkošně. Oko jest zpravidla veliké, temné a plné jasu a ohně, uhločerný vlas přebohatý, a ten černý knírek nad vášnými ústy, a učiněné ty kotletky u rozkošných oušek tak — tak — řeknu jen pikantní, že i v řádném, dobře vychovaném českém manželském člověku dovedly by vyvolati všelijaké nedovolené touhy, kdyby nebyl — pod dohledem. Ale hezoučká tato tvář se všemi svými půvaby Rumunkám nestačí, a proto, bohužel, hojná ličidla náleží k nejnnutnějším toaletním jejich potřebám.

Ale rumunským Seladonům, jak se zdá, to nikterak nevadí. Uvykli tomu, a mají patrně za to, že dáma bez ličidla není dámou pravou.

Největší návštěvě těší se Chaussée Kiseleff, jak již řečeno v letě, když lípy kvetou, a na podzim, když v blízkých odtud závodistích konají se obvyklé dostihy koňské. A zejména v letě vše jen hrne se tam, omamuje se sladkou vůní lipových květů, záruplnými pohledy a ohnivými slovy, a vrací se do města až o druhé, třetí hodině ranní.

A ještě malou zmínku. Opodál sadu Kiseleffova, poblíž závodiště již zmíněného, nalézá se

malý háj, jenž proslavil se jako jeviště četných bukureštských — soubojů, které nikterak nezůstávají za proslavenými souboji rytířského národa sousedních Maďarů. Soubojů koná se tu ob tu chvíli, ale není v hlavním městě rumunském téměř pamětníka toho, že by byl některý z nich skončil krvavě. A proto humor lidu po každém takovém, denními listy svědomitě zaznamenaném souboji zvědavě a vesele pátrá v háji tom, který z ubohých — stromů při něm byl zase postřelen.

V.

Život v ulicích. — Trhy. — Prekupec. — Sacca-
giu. — Simegiu. — Cameloti. — Cikáni.

Život v ulicích bukureštských jest přímo omamující, ačkoliv celkový ráz jeho, zejména ve vnitřním městě, jest skoro čistě západoevropský. A jak různí se dle denní doby! Časně z rána jest zcela jiný, nežli v hodinách pozdějších neb dokonce v době večerní.

Večer a noc jest dobou světa elegantního, jenž, jako v celé nobl Evropě, vyspáváje noční svůj život do pozdních hodin ranních, v hodinách poledních se zakmitne jako meteor, a odpoledne již zase odpočívá, aby nasbíral náležitých sil pro noční působení své.

Za to hodiny ranní jeví život čistě lidový.

S prvními paprsky slunečními vjíždějí do města, zejména ve dny dvou velikých týdenních trhů,

v úterý a v pátek, tisíce primitivních, venkoncem dřevěných, zpravidla voly neb buvoly, ale také bídnými herkami tažených selských povozů, jež napěchovány jsou drůbeží všeho druhu, skopy, rybami a nejrozličnější zeleninou, mezi níž převládají arci melouny a rajská jablíčka, jichž spotřeba jest v Orientě vůbec obrovská.

Povozy řídí více méně zbědovaní venkované, jichž úbor, v nejparnějším letě stejný jako v nejkřutší zimě, zhuta vzbuzuje hrůzu. Thermometr ukazuje více nežli 30° Celsia ve stínu, a na hlavě sedí jim vysoká, těžká čepice z beránčí kůže, a tělo zahaleno jest v těžký, beránčínebo kozí kožich, jehož vlas obrácen jest na venek.

Arci mnozí z nich vězí také v širokých spodcích, jež drží kolem těla buď kožený, neb prostý, hnědý, neb i rudý látkový pás, přes nějž visí volně košile, zhusta barevně vyšívána. A za muži kráčejí ženy, obyčejně stejně zubožené, v hrubých, ale pečlivěji vyšíváných košilích, se širokou, pestrou a těžkou zástěrou kolem boků, hlavu majíce zahalenou dlouhým šátkem, jenž úplně zakrývá bohatý vlas.

Těch v pravdě rozkošných krojů ženských, jež udržely se celkem jen v nitru země, kamž nivelisující vliv železnic ještě nezasáhl, a jež skvostným vyšíváním svým na košilkách a na dvojdílných, přebohatých, skoro se uzavírajících zástěrách přímo uchvacují, v hlavním městě spatříte pořádku. Nejhojněji ještě v elegantních krámech, kdež prodávají kroje ty domácím i cizím milovníkům, a ve výkladech fotografů. Kroje ty šatí velice krásně, a dámy velkých měst rády ukazují se v nich občas a na nějakou chvíli.

Vozy zajedou na různá, vykázaná místa, z nichž ve vnitřním městě jest rozsáhlá ústřední tržnice, a nyní započne život, jenž sice celkem neliší se valně od života podobného v jiných městech, ale přece jen velice zajímá nezvyklým rázem svého jeviště, tváří a krojů. Skromnější hospodyňky, služky, cikáni, kteří pro nejednu rodinu bukureštskou koupě i kuchyň obstarávají, překupníci, sluhové důstojníci, kuchaři se svými pomocníky, a jiní a jiní potřební rvou se o vyložené zboží s takým úspěchem, že obrovské hromady jeho očividně mizejí. A zrovna jako u nás. Ti, kteří se opozdili, musí se spokojiti jen s přebranými zbytky, aneb obrátiti se na překupníka.

Překupník, zde zcela slovansky „p r e k u p e c“ zvaný, jest osoba, bez které Bukurešt ani mysliti si nelze. Jest totiž přemnoho, zejména menších domácností, které ani nenapadne, aby obracely se přímo na veliký trh. Prekupec skoupí vše, co skoupiti lze, a roznášeje v obrovských ošatkách, na dlouhém jhu zavěšených, zboží nejrůznějšího druhu po svých stálých odběratelích, vyvolává je mezi chůzí vřestivým hlasem. S úžasem hledíte na něj, jak že to možné, tak ohromnou tíž nésti s takou zdánlivou lehkostí, a bráti se při tom v před krokem tak elastickým. Ale arci, tíže jeho jest stále menší. Tu zastaví, tam zastaví, a ošatky prázdní se povážlivě. Ale čím více se prázdní, tím více usmívá se prekupec. A když vyprázdní se docela, zmizí jako vítr, a za nedlouho má ošatky zase plné, a zase vyvolává a zase prodává a zase se usmívá.

Prodává sice jen věci pro žaludek určené, ale jest tak nezbytným členem bukureštské společ-

nosti, že živě mi připomínal židovské faktory polských krajů. Polský faktor arci neroznáší zboží jako prekupec. Sotva zavřely se za vámi dveře polského hotelu, již stojí s líbezným úsměvem před vámi, nabízí vše možné i nemožné, a opatří co nejrychleji vše, na co si jen vzpomenete. Ale jest právě tak typickou figurou polských měst, jako jí jest prekupec v Bukurešti.

A takových typických a pro západního člověka nezvyklých figur jest v Bukurešti vedle birjara a prekupce ještě více.

O vodu jest v rumunské residenci dosud zle. Jsou sice s vodovodem již přece trochu dále, nežli matička Praha, ale dosud projíždí vítězně ulicemi obchodník s vodou, tak zvaný *saccagi u **), jenž táhlým hlasem vyvolává něco, co patrně znamená vodu. Prostý sud na dvou kolech, který majitel buď sám táhne, aneb do něhož zapřažen jest nějaký ubohý, čtyřnohý tvor, obsahuje tekutinu, jejíž cena řídí se dle toho, z jakého pramene pochází. Celý sud vody z některého bližšího stojí půl lva čili půl franku, tedy asi 44 haléřů, z pramene vzdálenějšího pak neb zvláštní pověsti požívajícího dokonce celý frank. Arci třeba odběratelům spolehati na poctivost *saccagiů*, z nichž však přes to nereknutují se milionáři rumunští.

Sudy jsou policejně číslovány, a kdykoliv vypukne ve městě požár, musí veškeří *saccagi*ové zanechat i hned obchodování, a s vodou svou spěchat ku pomoci. Rozumí se však, že pokud

*) Čti: sakadžú.

nejsou v dohledu policejního strážníka, přespříliš nespěchají.

Kdo uhasiti chce žízeň svou nápojem o něco ušlechtilějším, obrací se na dodavatele, jenž neméně hlasitě oznamuje existenci svou, a jméno své „bragagi“*) od nápoje nabízeného, „braga“, obdržel. Jest to kalná, z rozemletého prosa vařená, hnědá, vykvašená, sladko-kyselá tekutina, která sice nikterak vábně nevypadá, ale velice prý osvěžuje. Bragagi roznáší ji ve veliké, dřevěné, mosazí pobité konvi, nalévá za směšně nepatrný peníz do plechových nádobek, a nabízí k tomu jako zákusek různé orientální cukrovinky, kteréž má zavěšeny na velikém podnosu kolem krku, čímž arci velikou činí konkurenci „rahagi-ovi“,**) který jest tu vlastním cukrářem pouličním, neboť odvažuje se dokonce i na prodej zmrzliny, arci velmi problematické.

Ale ani bragagi ani rahagi nezahálí v zimě. Bragi i zmrzlinu vymění za sálepové, zázvorem kořeněné, horké thé a za různé lihoviny, a rychleji nežli v létě prohánějí se ulicemi, zahřívajíce mrznoucí obyvatele. Oba obchodníci tito jsou z pravidla Jihoslované aneb Turci, a neobejdou se bez fezu s dlouhým modrým střapcem, nevěnujíce však ostatní své toaletě právě zvláštní péče.

Jakési ušlechtilější vydání našeho preclikáře jest bukureštský „simegi“,***) jenž vedle precliků prodává také ještě jiné výrobky řeckých pekařů bukureštských, jako: koláčky v oleji smažené, paštičky, plněné masem neb sýrem, a podobné,

*) Čti: bragadžú. **) rahadžú. ***) simedžú.

kdežto na podzim dociluje velkého odbytu pečenými kousky sladkých, bílých melounů.

Rozumí se, že vedle těchto blíže popsanych figurek prohání se ulicemi bukureštskými ještě celá řada jiných, z nichž některé jsou také ještě dosti zajímavé. Celé houfy více méně špinavých kluků v úborech, patrně s velikou námahou sebraných, v úborech, jichž účelem zdá se býti, aby spíše odkryly, co by vlastně zakrývati měly, probíhají ulicemi, a nabízejí se zuřivým řvaním denní žurnály, které mají hlavně tu zvláštnost, že večer vydávají již ranní listy ze dne následujícího, zařízení to pro sazeče rozhodně pohodlné. Vedle nich proplétají se obecnstvem uhlíři, roznášející zboží své v koších, na jhu zavěšených, což arci o veliké spotřebě jeho v domácnostech aspoň za letní doby nesvědčí, a vedle přechetných židů, kteří obývají zde svou zvláštní čtvrt, v níž udržují vlastní divadélko, nejhlavnější element bukureštského lidu: cikáni, jichž arci nikde jinde tolik nespátříte jako zde, neboť jest jich zde mnoho tisíc. Jsou nádeníky, zedníky, kotláři, hudebníky, a Bůh ví čím ještě, a krásnější jejich polovice poklízí, pere, žehlí a prodává květiny. Květinářky jsou skoro v celém světě ve skutečnosti mnohem horší, nežli psané a malované obrázky jejich, ale mezi bukureštskými cikánskými jich družkami vyskytne se přece jen někdy skvostný cikánský typ, jehož oči pálí jako řěřavé uhly, a jehož plné rty a bohaté formy vábí mnohdy více, nežli ta kvítka, parnem panujícím polosvadrá.

VI.

15.000 domů. — Demetrius. — Stavropoleos. —
Doamna Balassa. — Němci v Bukurešti.

Bukurešt rozkládá se v nekonečné té nížině, která od levého břehu Dunaje ubíhá na sever, až přitulí se k výběžkům velikolepých transsylvánských Alp, jež jako by ramena svá s láskou vstříc jí vztahovala. Terén města jest tedy přímo zoufale rovný, až na několik málo osamělých, nepatrných pahrbků a návrší, jež vypadají, jako by je tu příroda jen náhodou byla zapoměla. A nebyti těch, nebylo by ani možno, dosíci jakéhos rozhledu přes nekonečné to moře domů, které vysílá vlny své stále dál a dále.

Vjíždíte-li do města z nádraží jižního, jež položeno jest poměrně dosti vysoko, jeví se roztočilý pohled na světlou tu směsici domů se střechami více méně plochými, prostoupenou bohatou a svěží zelení, z níž právě před vámi, na dosti značném, ale arci velice volném návrší vystupují věže svatyně, obklopené budovami, pevnostnímu okruhu ne nepodobnými. Ale vidíte jen před sebe a nikoliv kolem sebe, a proto mocná vás opanuje touha, abyste s nejvyššího patrně místa toho rozhlédnouti se mohli kol kolem.

Touze této snadno vyhověti.

Elegantní birjar doveze vás až téměř k samé svatyni, a čeká trpělivě, až nabažíte se rozkošného obrazu, jež „město radosti“ odtud vám poskytuje.

Zde teprve nabudete pojmu o tom, co znamená 15.000 domů, volně rozhozených po prostoru, s kterým nebylo třeba šetřiti. Ne na patnáct, ale na padesát tisíc domů hádali byste, když rozhlížíte se po té spoustě budov, jejíž konce nepostřehnete. Kamkoliv obrátí se vaše zraky, všude jen domy a zase domy, a skoro se vám zdá, že celá ta rumunská nížina jest jimi vyplněna. A jak malounek jsou ty na nejzazším konci obzoru. Již jen pouhé světlé skvrny, střídající se s temnými skvrnami zahrad. Takového pohledu málo kde osud popřává. Jak jinde tísní obrovské komplexy budov nesmělou zeleň, zahrazující spolu jakýkoliv rozhled, a jak zde budovy tvoří téměř jen stafáži té přebohaté zeleni, jež rozkládá se do nekonečna! A jak potěšuje pohled ten duši a jak osvěžuje oko! Není to obraz nijak velikolepý, ale tak milý, tak příjemný, že loučíte se s ním věru těžce.

Metropolia, hlavní chrám bukureštský, středisko všeho náboženského, řecko-orientálního života rumunského, chrám korunovační a dvorní, jest střízlivá stavba, která nikterak nebudí ve vás tu tajemnou, nábožnou náladu, již mimovolně vyvolávají úchvatné stavby chrámové ostatní Evropy. Byla vystavěna v XVII. století v jakémsi podivném, byzantském slohu, a měla-li důkladná oprava, v století XIX. předsevzatá, napraveni, čím století ono bylo na ní hřešilo, nezdařilo se to, bohužel, nikterak. A nejen to. V patrné snaze, aby chrám byl prvním chrámem celého království, přeplnili jej všemi možnými i nemožnými ozdobami tak, že je v něm člověku vkusu západo-evropského věru až úzko.

Nejdůležitějším momentem v dějinách jeho jest, že r. 1881 vsazena v něm koruna na hlavu německého vládce rumunského království, a největší jeho znamenitostí tělo neb vlastně kostra sv. Demetria, jež vystavena jest na jednom z oltářů v křišťálové, stříbrem kované rakvi.

Ale ubohý svatý Demetrius. Ani po smrti nemá pokoje. Když je v Bukurešti za parného léta nejhůře, když s olovného nebe tropické přímo slunce po celé týdny s největším úspěchem na zmořenou zemi vysílá nejpálčivější paprsky své, když každý organismus s úzkostí prahne po vláze, a i veškeré umění cikánského baraludele marným se jeví, tu chopí se posvěcené ruce ubohého sv. Demetria, a nosí ho v slavnostním průvodu po městě.

A skutečně, po takovém, s celou pompou církevní uspořádaném průvodu dříve nebo později prší, jen že nemohou pravověrní s nevěrci shodnouti se o tom, prší-li proto, že sv. Demetrius šel vůbec na procházku, anebo proto, že šel na procházku po tak dlouhém suchu, že by byl déšť přišel již také bez něho. A když nevěrci táží se dále, proč že tedy nevyšli s ním o měsíc dříve, kdy by byl déšť způsobil ještě nepoměrně více dobra, odpoví věřící zcela správně, že za pomoc sv. Demetria nesmí prositi se dříve, až když je nejhůře, a když nezbývá již žádného jiného prostředku.

Kostely bukureštské různých vyznání — a jest jich značné množství — ustupují, vyjma imponantní katolickou katedrálu sv. Josefa, v nedávných letech teprve vídeňským architektem

Schmidtem vystavěnou, z většiny valně ještě za onu řadu, v které stojí Metropolia, nepoutající ničím, ani stavbou, ani úpravou svou. Ale přece musím zmíniti se, arci jen co nejstručněji — o těch, které opravdu zmínky zasluhují.

První jest nepatrný, více nežli prostý kostelíček, tak sešlý, že skoro se strachem do něho vcházíme. Pověst, která, jak známo, jest vše-vědoucí, považuje ho za základ celého města, zbudovaný mytickým jakýmsi pastevcem Bukurem, jenž učinil tak z vděčnosti za to, že našel v místech těchto výbornou pastvu pro stádo své, odkudž také za vlasy přitažený výklad o jménu města. Vzácný to pastvec, není-li pravda, jenž staví hned kostely, když najde dobrou pastvu?

Rozumí se, že pověst jest jen pouhou pověstí, a že kostelík ten vystavěl ze dřeva někdy v XV. století — Bůh milý ví kdo, nemaje zajisté ani těch nejmenších úmyslů zakladatelských.

Ale tradice lidu lpí pevně na pověsti této, a jest jen litovati, že když lid bukureštský s takovou úctou k němu hledí, nedbá také toho, aby ho potomkům řádně zchoval. Léztí musíte k němu cestou tak neurovnanou, že div nohy nepolámete, a stěny i strop, zakryté tu i tam prkny, prostě natřenými, jako by vás usilovně vyzývaly, abyste spěchali jen zase ven, nežli je napadne složití zemlené kosti své na jednu hromadu.

Kostelík Bucurův tedy rozhodně navštěvy hozen není, ačkoliv opominouti ho nesmíte, když již jednou v Bukurešti jste.

Za to jí zasluhuje tím více kaplička *S t a v r o p o l e o s*.

Neveliký, řecko-byzantinský chrámeček, s malou předsíní, štíhlými sloupy nesenou, a barriérou rozkošné tesařské práce obehnanou, za níž kaple sama v okrouhlý tvar se rozbíhá, s plochou téměř střechou, s nejpodivnější, ale přece jen velezajímavou ornamentikou, celý jako z jediného balvanu vytesaný, s patrnými ještě stopami pestré polychromie, jež celý zevnějšek kdysi kryla, ale ve všem tak souměrný, tak bohatý a tak přitom milý, že vypadá jako skvostná hračka, pro nejneskromnější a nejvybíravější princeznu pořízená. Žel Bohu jen, že nádherné ty ornamenty jsou otlučeny, barvy deštěm vymyty, a vnitřek barbarským přímo vkusem zohyzděn. Ta hrozná, jako zednickou štětkou vytvořená freska, ty nevkusné obrazy svatých, ta špína a ten stoletý prach žalují přímo k nebesům, že takový stavitelský skvost ponechává se zubu času a trestuhodné netečnosti na pospas.

Ale hnulo se prý již v Bukurešťanech svědomí. Chystají se, jak mi s přátelské strany sdělují, že upraví kapli znovu v původním lesku, v původní krásě. Bohužel, že i Orient jest dlážděn dobrými úmysly, které však jen zřídka kdy se vtělují.

A třetí z řady: moderní sice a neveliký, ale neobvyčejně ušlechtilý chrám *D o a m n a B a l a s s a*, byzantinská to cihlová stavba o čtyřech nevysokých věžičkách, s mohutnou, nad ně vyčnívající kopulí uprostřed, uvnitř co nejnádherněji, ale také co nejvkusněji vypravená.

Stojí v pěkném, rozsáhlém parku, mříží obehnaném, a náleží k obrovské, co nejlépe zařízené nemocnici, kterážto děkuje původ svůj velikolepému, dobročinnému základu, jež roku 1751 učinila princezna Balassa (= Doamna Balassa), dcera Brankovanova, po níž pojmenován chrám prvé zmíněný.

Co v Bukurešti, v tomto městě požitků, kdež zejména vyšší třídy vidí účel života jen v radostech a v rozkoších, skutečně překvapuje, jest neobyčejná věru dobročinnost, která jeví se právě v třídách těchto. Tolik dobročinných, soukromníky založených podniků jako v Bukurešti nenaleznete snad nikde jinde. A nejvelikolepějším jest ono nadání Brankovanů.

Zdrcena hrozným osudem otce svého, knížete Konstantina Brankovana, a bratří svých, kteří byli Turky způsobem ukrutným povražděni, založila princezna Balassa kostel, školu a útulnu pro staré, práce neschopné ženy, a nadala je tak ohromnými fondy, že r. 1835 pravnučka její, princezna Safta, byla s to, aby vystavěla ještě také velkolepou nemocnici, že v letech osmdesátých zbudován nový chrám, jménem zakladatelky označený, jenž jest pýchou Rumunův, a že ve velikém nádvoří, do parku zmíněného obráceném, postavena mramorová socha princezny Balassy, kteráž se zadostučiněním rozhlíží se po všem tom, čemu byla před více nežli 150 lety základ položila.

A takových lidumilných podniků jest v Bukurešti celá veliká řada, tím podivuhodnější, čím

kratší jest doba, co Rumuni, zbavivše se nesnesitelných pout, náležejí sobě.

Rumuni s pýchou odvozují původ svůj od římských legií Trajanových, jež panství Říma zanášely do zadunajských končin. A když pak za císaře Aureliana byly nuceny, ustupovati divokým Gotům za Dunaj, tu část jich vrhla se do sedmihradských Karpat, kdež zachovala sice svoji řeč, ale pozbyla všeho ostatního, zejména kultury římské, upadajíc duševně víc a více, a podléhajíc znenáhla více méně vlivům slovanským.

Ale co jest podivuhodné. Kdežto vše, co přešlo za Dunaj, zmizelo v živlu slovanském, tito potomci Římanů v Karpatech udrželi přes veškeré, ve všem a zejména také v řeči patrné vlivy slovanské svou národnost tak, že tvoří dnes mocný a nebezpečný klín v mase balkánských Slovanů, klín tím nebezpečnější, poněvadž dnešní Rumunsko, majíc králem německého, hohenzollernského prince, nyní takou měrou vlivu německému podlehá, že Vilém II. mohl směle vydati se před nedlouhou dobou na předůležitou v následcích svých návštěvu k tureckému sultánu, maje dalekosáhlé zámysly své v zádech zabezpečené. Dvůr jest vlastně přes všechn rumunský nátěr německý, to, co s dvorem souvisí, načichlo již také co nejdůkladněji, kolonie německá v Bukurešti a v Cařihradě stále mohutní, a Rakousko jest přímo v područí říše německé. Již i své přímé spojení mají Němci na Cařihrad a Malou Asii, a přední stráž pionérů německých zájmů postupují pomalu sice, ale stále vpřed.

A Rusko, to Rusko, jež sní o pravoslavném kříži na Aji Sofii, a tohoto tureckého mostu k balkánským Slovanům a do středozemního moře přece vzdáti se nemůže, hledí na to vše tak klidně, jako by to bylo v nejlepší pořádku. Teprve stavba dráhy německé v Malé Asii a přístavu v Haidar Paša v Cařihradě vyburcovala je, jak se zdá, z nepochopitelného onoho klidu. Avšak není snad již — pozdě? Onen památný dějinný okamžik, kdy stáli takořka již před samým Cařihradem, Rusové promeškali, uleknuvše se Bismarkova rozhodného slova. Nikdo na světě nebyl by je odtamtud již dostal, kdyby okamžiku toho byli použili. A okamžiky tak příznivě vracejí se v dějinách zřídka kdy. A vrátí-li se přec, půjde to za jisté již mnohem hůře.

A největší zásluhu o Rumunsko novější doby má sedanský pletichář, Napoleon III. Chtěje skřížiti plány ruské vůči Turecku a Slovanům balkánským, použil neutěšené situace ruské po krimské válce k tomu, aby všemi prostředky vzpružil národní vědomí Rumunů, čímž arci vzbudil v nich takové sympatie, že vše jen hořelo pro Francii. Od volby prince Karla Hohenzollernského knížetem však změnily se znenáhla sympatie ty úplně. Dnes hledí vše v Rumunsku po příkladu dvora se stejným nadšením k Německu, a němčina a německé inklinace šíří se víc a více. Kdežto dříve synové rumunských boháčů vzdělání své vyhledávali neb zdokonalovali v Paříži, od dob německého krále na rumunském trůně ubírají se do Němec. A tak jako kdysi otcové byli apoštoly francouzských názorů a sympatií, synové a

vnukové jejich, nasáknuvše ve vlasti svého prvního krále němectvím, jsou doma jeho nejhorlivějšími průkopníky.

A účinky toho jsou ve hlavním městě stále patrnější. Nejen že ve vnitřních, bohatých čtvrtích slyšeti nápadně mnoho německého hovoru, ale v hostincích a v kavárnách vyloženy jsou četné listy německé, a v prvním divadle bukureštském, v tak zvaném „národním“ a ještě asi ve dvou menších, jež vesměs žijí jen zimními sezonami, vystupují ob čas společnosti německé, kteréž nalézají vždy četné obecenstvo. A mohou je nalézti. Vždyť čítá se v Bukurešti Němců domácích, z říše a z Rakouska s německými israelity na 35.000 duší, tak že tvoří již plnou osminu obyvatelstva. A tito Němci mají zde celou řadu spolků, v nichž utužují své národní vědomí, vydávají dva německé denníky, a co nejhlavnější: udržují čtyři německé školy, které navštěvuje více než 1000 dítek, mezi nimiž mnoho rumunských.

Jak zimničně, jak konsenkventně, jak prozíravě a jak obdivuhodně pracují Němci na všech stranách světa ! — —

VII.

Spisovatelka na trůně.

Asi v polovici nejpřednější, přes to však přece jen místy úzké a klikaté třídy bukureštské, C a l e a Victoriei, nalézá se slušná sice, ale ničím nevynikající budova s příčným, zase ve zcela

jiném slohu stavěným křídlem po levé straně, uzavřená téměř do tříhranu mohutnou železnou mříží. Vojenská stráž u vchodu dává tušiti, že stojíme před kterousi veřejnou budovou, snad nějakým ministerským nebo jiným úřadem. Ochotný přítel však nás poučuje, že před námi královský palác, jenž činí třídu shora zmíněnou středem všeho ruchu, a kterýž v zimě hostí německého krále Rumunska a královnu spisovatelku Alžbětu, známou v literárním světě pode jménem *Carmen Sylva*.

Spisovatelka na trůně jest zajisté zjev zajímavý, a zejména, je-li to spisovatelka opravdu dobrá, spisovatelka, která, ač rodem Němka, přilnula přece k národu, jemuž manžel její vládne, s takou láskou, že naučivši se co nejdůkladněji jeho řeči, napsala nejedno dílo své rumunsky, a největší službu národu tomu tím prokázala, že některé jeho básnické skvosty uvedla do literatury světové. A to arci bylo jí snadné, neboť překladatelce-královně otvíraly se ochotně všechny dveře.

Ta politická samostatost! Jest tomu teprv asi 40 roků, co jí Rumunsko nabylo, to Rumunsko, jež chová dle nejnovějšího sčítání 6,700.000 obyvatel, mezi tím jen asi 88 proc. Rumunů, a jak důležité poměrně postavení zaujímá v Evropě! S opravdovou trpkostí na půdě jeho vzpomíná Čech, oč jsme duševně vyspělejší a kulturně pokročilejší, a jak velikou máme za sebou dějinnou minulost, a přece, co jsme vedle toho celkem přece jen dosud bídného Rumunska, kdež jen třetina dítek školou povinných navštěvuje školy z toho

smutného důvodu, poněvadž se jich dosud nedostává, a kdež více nežli polovice všeho obyvatelstva neumí ani čísti ani psáti. A Rumunsku tomu náleží budoucnost, poněvadž jest svým vlastním pánem.

Arci, ono nežije jen samo sebou, ono žije hlavně velikostí a mohutností domoviny královské rodiny, která, potřebujíc ho ke svým dalekosáhlým orientálním plánům, podpírá je ve všem mocným vlivem svým. Ale žije přec!

A v královském tom zámku jeví se vlivy ty každým krokem. Strop nádherného schodiště malován jest kterýmsi Vídeňákem, jenž vylichotil tu jakousi apotheosu Rumunska; královské komnaty, bibliotéka, trůnní sál jsou plny řezeb, ozdob a náradí nejen od umělců německých, ale i v slohu německém pořízených; bohatá knihovna králova a menší královnina oplývají knihami německými; služebnictvo, chodby oživující, jest německé; ba i v kuchyni královské vše řídí se předpisy německého jídelního lístku — zkrátka, ze všeho i tu jasno, že Rumunsku vládne král, jenž s pýchou uvědomuje si německý původ svůj. A poněvadž mu po boku stojí královna, taktéž z německého rodu, žena ušlechtilých snah, básnířka, která sklání se k lidu, jemuž panuje, v upřímné náklonnosti, která neúnavně upozorňuje na něj svět, která s oblibou obléká občas jeho národní kroj, která v míru neostýchá se, pohybovati se v jeho středu, a za války ošetřovati raněné, kteří krev svou cedili pro její trůn, pak není divu, že lid ten nadšeně vzhlíží ke své královně, že dává v mramor tesati její podobu, ana

se sklání k vojínu těžce raněnému, že násilně trhá duševní pouta, jež po dlouhá leta vázala ho k francouzským přátelům, a že obrací veškeré své sympatie k mocné té říši, která mu byla seslala tak dobrou královnu, a tak energického krále.

Carmen Sylva jest žena, která má srdce na pravém místě, a prošedší trpkou školou života, chová smysl také pro jiné věci nežli pro pionérskou práci německou. Pocházejíc z knížecí rodiny z Wiedů, narodila se v Německu r. 1843, a majíc otcem spisovatele-filosofa, jala se záhy studovati s ním — řečtinu a latinu. A jevila takové lingvistické nadání, že naučila se hravě několika jiným ještě jazykům, z nichž arci nejmilejší jí byla francina. Když pak r. 1869 tehdejší rumunský princ Carol počal ucházeti se o její ruku, bylo první její starostí, aby naučila se řeči lidu, kterémuž měla vládnouti. Vzácný to zajisté úkaz u princezny, a zejména u princezny německé.

Spisovatelské nadání její jevílo se již v dětském věku. Psala zprvu, jak se ostatně u dámy samo sebou rozumí, jen básně. Teprv později také prosu, a sice pohádky, romány, ano i divadelní hry. A psala německy, francouzsky a rumunsky, a knihy její budily arci zcela přirozeně značnou, a částečně i zaslouženou pozornost.

Převážnou částí její tvorby táhne se rys velikého bolu a netajené melancholie. Těžká a dlouhá nemoc za mladých let, krátký, ale v pravdě mučnický život bratra jejího, smrt zbožňovaného otce, jež udála se za nové její těžké choroby, když právě na Rusi dlela, a konečně nejhroznější rána, která ji jako matku a královnu potkati mohla

smrt jediné, čtyřleté dcerušky, jakož i mnohé jiné rány osudu rys ten arci s důstatek vysvětlují.

Charakteristické pro Carmen Sylvu jest, kde a jak pochovala své dítě, o němž napsala tato krásná slova:

„Nejdražší, co na světě jsem měla, bylo mi odňato. Než přece za to, že jsem byla matkou, Ludiž tobě největší dík, ó Stvořiteli!“

Na jihozápadním konci Bukurešti šíří se obrovský, skvostně upravený park, *Cotroceni*, s velkým rybníkem, s bohatým stromovím, s rozkošnými procházkami a s přívětivým, v italském slohu vystavěným zámečkem, kdež bydlí korunní princ Ferdinand, bratrovec králův, se svou rodinou, a kdež i královští manželé tráví jarní a podzimní dobu. A v parku tomto nalézá se na tichém, bujným porostem ověnceném prostoru hrob, nejkrásnějšími květy posázený, v jehož hlavách jednoduchý, mramorový kříž uzavírá hrobku královskou, ve které odpočívá jako první její obyvatel oňo něžné děcko, jež bylo kdysi královně vším. A podle hrobu toho malá, vzdušná, vkusně upravená kaplička s mramorovým oltáříkem, kdež Carmen Sylva teskné své modlitby vysílá k nebesům. Celek jest neobyčejně prostý, ale přece nebo snad právě proto také neobyčejně dojemný. Mimovolně sejmete klobouk, a v tom tajemném, jen bzučením hmyzu a šuměním stromů rušeném tichu, a v tom vůni květin napojeném vzduchu zmocňuje se vaší duše zvláštní nálada. Jaký to rozdíl proti té chladné nádheře jiných královských hrobů! Zajisté jedno z nejlepších děl básničky Carmen Sylvy.

Královna jest přes pokročilý svůj věk dosud statný zjev. Čas, který jí reprezentační povinnosti popřávají, věnuje literatuře, hudbě, zpěvu, duševnímu i hmotnému povznesení lidu, jakož i lidumilným a dobročinným podnikům.

Arci literatura a hudba jest jejím živlem, a o tom, jak dovede býti roztomilou nejen ke slavným svým kolegům v péře, ale i k vynikajícím výkonným umělcům hudebním, mohl by nejeden z nich vypravovati.

Když naše české kvarteto poprvé zavítalo do Bukurešti, pozvala je královna do paláce, a sehrála s ním klavírní part jakési Beethovenovy skladby co nejlépe, načež odměnila členy jeho rumunskými řády a svými knihami. Slavné kvarteto naše jest od té doby v Bukurešti a v královském zámku každoročním, velevítaným a slaveným hostem.

A když přijel do Bukurešti jako královnin host francouzský spisovatel Pierre Loti, vítala ho Carmen Sylva přímo jako „královského“ kolegu. Doposud vypravují v Bukurešti rozmarné historky, jež svědčí stejně o marnivosti a malichernosti spisovatelově, jako o noblesse královnině.

Jelikož královna Alžběta jiných dětí neměla, prohlášen byl r. 1881 za korunovace krále Carola I. syn bratra jeho, Ferdinand, princem korunním, a zůstal jím dodnes. Příštím nástupcem trůnu jest tedy zase princ německý, a jeho chotí princezna Marie z Edinburga, dcera nynějšího vladaře Sasko-Koburg-Gothajského, prince Alfreda z Edinburka, tedy zase princezna německá.

Manželství tomu, o němž v nejnovější době šíří se prapodivné pověsti, jest požehnáno synem a dcerou, a není tudíž již starostí o příštího korunního prince.

Ale zajímavé jsou náboženské poměry celé vladařské rodiny rumunské.

Státním náboženstvím Rumunska jest vyznání řecko-orientální, a řízení úplně samostatné církve rumunské jest v rukou svatého synodu, jenž sestává ze všech rumunských biskupů za předsednictví metropolitě primasa rumunského se sídlem v Bukurešti.

Král Carol I. a princ Ferdinand však jsou římskými katolíky, královna Alžběta jest vyznání evangelického, a manželka korunního prince vyznání anglikánského. Ale děti jejich musí býti dle zákonů ústavních vychovány v náboženství řecko-orientálním, což arci jest jen novým důkazem, že touhám po koruně královské i náboženské přesvědčení mocných pánů ochotně ustupuje.

Ale jak vpravila se asi veliká, hluboká a nábožná duše královny spisovatelky v spletité poměry tyto, jež při vážné povaze její lhostejny býti jí nemohou?

VIII.

Pivo a pivovary.

Připutuje-li Čech do Rumunska z vlasti své, která na prostoru téměř o dvě třetiny menším při obyvatelstvu však skoro stejném chová 693

pivovary, jež ze všech sil se snaží, aby uhasily žízeň domorodou i přespolní, ohlíží se, zejména přišel-li za zářijových par, jak ostatně zcela přirozeno, nejdříve po pivu.

Nalezne ho snadno. Na všech stranách hotely, restauranty, pivnice a kavárny, a všude piva více méně dobrá, světlá i temná. Ale skoro vesměs jen piva tuzemská. V předních hotelích obdrží je pouze v malých půllitrových lahvičkách velice slabé míry, a jen v restaurantech a pivnicích také v půllitrových skleničkách. Ale za jakou cenu. Lahvička s dnem vysoko vypouklým 1 frank, a sklenice s generálskou portou půl franku.

Překvapení tážeme se, proč ta drahota, která by žíznivého cestovatele v tom nekřesťanském horku mohla přivésti snadno na mizinu. A odpověď jest velice jednoduchá. Cizozemská piva dovážeti jest téměř nemožné, neboť clo jest tak vysoké (nemýlím-li se: 45 franků z hektolítru), že není lze s připočtením ceny kupní, transportu a výtěžku ho odbýti. A daň na výrobu piva domácího obnáší 35 až 40 franků, což arci cenu těch malých lahviček a skleniček více než s dostatek vysvětluje.

Rozumí se, že první otázka takového žíznivého cestovatele jest, kolik že pivovarů nalézá se v zemi, v níž mok jejich prodává se tak draho. Nuže, vztyč se, Čechie, a udeř se pyšně do prsou: v celém tom, skoro třikráte tak velkém jako ty, Rumunsku jest pouze — 20 pivovarů, z nichž jenom tři v hlavním městě, kteréž chová bez mála tolik obyvatelstva, jako královská naše Praha.

Arci, to co platí o pivovarech, platí v Rumunsku o průmyslových podnicích vůbec. Všechnen průmysl jest tam dosud v plenkách, a ač vlády napomáhají mu všemožně, vše rozbíjí se jednak o nedostatek podnikavosti domorodců, jednak o nedostatek domácího kapitálu a komunikačních prostředků, a hlavně také o nedostatek konsumu.

Především třeba si uvědomiti, že aspoň dvě třetiny veškerého obyvatelstva Rumunska zabývají se rolnictvím, a že ohromné množství to, jsouc ve svých potřebách úžasně skromné, neznamená pranic pro konsum vůbec, a pro konsum piva zvlášť.

Rumunský sedlák urobí si vše sám, co se svou rodinou potřebuje, a živobyčí dá mu jeho pole. On postaví si zpravidla sám svůj baráček, a sám sdělá si všechnen potřebný nábytek. A žena utká vše, co zakrytí má jeho, její a jeho dětí nahotu. Proto také v mnohých vesnicích nenaleznete žádného jiného řemeslníka, nežli kováře — rozumí se cikána — jenž oková koně, a udržuje v pořádku primitivní hospodářské nářadí celé vesnice.

A bohatý Rumun, Bojar? Ten odjíždí každoročně na delší dobu do Paříže, kdež utratí tak hříšných peněz, že velkostatkář prof. Dr. Basilecu odhodlal se zcela vážně k návrhu, aby vláda uložila každému Bojarovi, jenž odjíždí do Paříže rumunské peníze utrácet, poplatek 1000 lvů, aby aspoň část peněz těch zachována byla pro Rumunsko. Nevím, přistoupila-li vláda na návrh ten či ne. Ale že by to vyneslo pěknou částku, jest při touhách rumunských Bojarů více nežli jisto.

A potřeby své objednává Bojár buď z Francie nebo z Německa, podle inklinace své, a proto jest průmysl vlastně dosud v Rumunsku dosti velikou zbytečností. Ten prospívá jen tam, kde stojí na vlastním, dobrém, hmotném podkladu, aneb kde podporován jest cizími a lacinými penězi, poněvadž kapitál jest v Rumunsku dosud neslýchaně drahý, aneb konečně vyrábí-li předměty, jež vyrovnají se oněm z ciziny.

Rozumí se, že za takových poměrů průmysl velice těžko se zachycoval, a že nalézal se úplně v cizích rukou, hlavně v rukou německých a židovských. Poněvadž ale potřeba cizího zboží byla velice značná, znenáhla průmysl přece jen počal prospívati, a když pak Rumunsko stalo se státem samostatným, a jalo se dokonce stavěti dráhy, pokračoval dosti utěšeně. Avšak nejdůležitější podnět k onomu stupni, na němž dnes se nalézá, poskytl tak zvaný „zákon ku povzbuzování národního průmyslu“, kterýžto teprve r. 1887 za Joana Bratiana v život vstoupil.

Každý průmyslový podnik byl dle zákona toho předem na dobu 15 roků ode všech, jakýchkoliv daní a přírážek osvobozen, stroje a suroviny, pokud nenalezly se doma, byly osvobozeny ode cla, pozemek na stavbu budov továrních poskytnut zdarma, a zásilky průmyslových podniků do nitra země těšily se sníženému dopravnému. To a mnohé jiné výhody, které byly neméně důležité, lákaly nutně podnikavé hlavy, a povznesly průmysl znenáhla na výši dříve nevídanou.

Avšak Bratianu výhody ty jen tak zbůhdarma nevyházal, nýbrž ustanovil spolu, že každý pod-

nikatel musí vládnouti nejméně 50.000 franky. že musí zaměstnávat nejméně 25 dělníků denně, a sice aspoň po 5 měsících v roce, že musí užívat jen stroje nejdokonalejších, a že do pěti roků dvě třetiny dělnictva musí býti původu rumunského.

A zákon ten ve spojení se zakládáním cest, drah, průplavů a jiných pomůcek odbytu působil tak dobře, že povstalo od doby té více nežli 120 velikých průmyslových podniků, jež zaměstnávají přes 10 tisíc dělníků, a že mezi nimi nalézají se všechny možné továrny, jako petrolejky, pily, lihovary, parní mlýny, skelné hutě, cukrovary, strojírný a jiné a jiné, mezi nimi, jak již zmíněno, na prvním místě asi 20 pivovarů.

Vraťme se k těmto.

Sedlák rumunský tedy, jak shora uvedeno, pro odbyt jejich neznamená nic. Ten je rád, když napije se vody, nebo kořalky, anebo svého vína. Veškeré pivo musí tedy vypít obyvatelstvo městské, a poněvadž jest v Bukurešti asi 35.000 Němců, jest zcela přirozeno, že odbyt piva v Bukurešti stále roste.

Za mého pobytu v Bukurešti r. 1898 byly tam tři veliké pivovary: Luther, Bragadiru a Oppler. Zaujímají veliké komplexy s hostinskými zahradami, prostornými sály na různé produkce, hřišti pro děti atd., a navařily piva až běda. Jeden z největších, pivovar Lutherův, vlastně vdovy Lutherovy, která provdala se později za p. Bragadiru, zajímal nás hlavně proto, že vařil nejen pivo výborné, ale že ředitelem jeho byl Čech, příbuzný zesnulého biskupa budějovického, pan Hanuš Jirsík, jemuž jsem byl doporučen a jenž

nás s pýchou po závodu jím řízeném provedl. Jest to závod opravdu velikolepý, a panuje v něm zejména také čistota přímo vzorná, což znamená v Bukurešti velice mnoho. A se střechy hvozdu skýtá se rozkošný pohled na celé město: moře domů v moři bujně zeleně, jež na obzoru ztrácí se tak, že činí Bukurešť odtud dojem města obrovského.

A že závod jest asi výnosný, tomu svědčí těchto několik cifer. Výstav obnášel r. 1898/99, export v to čítaje 3,066.961 litrů, daně činily 460.043·15 lvů, na poplatcích městských zapláceno 367,765·35 lvů, a spotřeba ječmena byla 1,540.983 kg a chmele 14.404 kg.

Žádný tudíž div, že pivo jest v Bukurešti tak drahé. Vždyť přece také ubohý podnikatel musí něco vydělati.

SINAIA A CASTELUL PELES.

Nekonečných těch rovin, jež táhnou se podél Dunaje od prvního vstupu jeho do rumunské půdy až po Galac, nabažíme se zpropadené záhy. Jsou sice velice úrodné, a odměňují chabou práci rumunského sedláka co nejbohatěji. Avšak jak jednotvárný to pohled, když obrovské lány zrající kukuřice střídají se pouze se stejně rozsáhlými lány pšenice a jiných obilín, a když kamkoliv pohlédnete, nezřítte po několik hodin nežli plochý, žlutavý, fádňí kraj, tu a tam jen trochu modelovaný, nad nímž vznáší se celá oblaka prachu. A k tomu ten žár rumunského slunce, jež, nerušeno ani nejmenším vánkem, palčivé paprsky své nemilosrdně sesílá na vyprahlou zemi a na ubohé její obyvatele, marně po ochlazení prahnoucí! Jak touží za málo dnů již zemdlené oko po osvěžujícím nějakém odpočinku, po strmých výšinách, po horách s temnou zelení, a jak dmou se znavená prsa při pomýšlení, že jsou na dalekém konci rovin těch kraje, kde za nejparnějšího léta zahrabati se lze do hlubokých hvozdů, o jichž neproniknutelný štít bezmocně rozbíjí síly své ono slunce, jež v rovině bez milosti vše, co živého, deptá v prach.

A krajů těchto Rumunsko má stejně jako rovin oněch. V těsném polokruhu objímají rakouské Sedmihradsko nebetyčné, imposantní Alpy transsylvánské, jež tvoří po celém vnitřním

jeho okraji hranici mezi oběma zeměmi, a sbíhající odtud paprskovitě na všechny strany, odškodňují takto co nejbohatěji za jednotvárné ty roviny na obvodu celého polokruhu toho. A jak neskonale krásné jsou výběžky ty! Z nejstrmějších, divoce rozeklaných horských hřbetů, na nejvyšších temenech z většiny úplně holých, z ostatní části však bujnými lesy pokrytých, přecházejí znenáhla až do nejlahodnějších návrší, na jichž uboších daří se skvostná réva, a poskytují tolik a tak neodolatelných zákoutí, že s rozkoší vyhledává je, kdo nabažil se problematických požitků roviny rumunské.

A jedním z nejroztomilejších zákoutí těch jest *S i n a i a*, málo jen kilometrů od sedmihradských hranic vzdálená.

Nekonečná jest cesta ze středu Bukurešti na severní nádraží, a proto žádný div, že když dojeli jsme ho, neměli jsme již ani času, abychom koupili si lístky. A sotva že se dvířka vagonu za námi zavřela, vlak dal se v pohyb. Klidně oznámili jsme konduktérovi, že nemáme lístků, a stejně klidně vykládal nám tento rumunsky po dlouhou dobu něco, z čehož za pomoci ochotného jakéhos Rumuna, trochu francouzsky hovořícího, jsme konečně vyrozuměli, že jest nám platiti pokutu 1 1/2 franku za osobu. A tak nepatrnou pokutu jen proto, poněvadž hlásili jsme hřích svůj sami a ihned, kdežto jinak by nás byla stihla pokuta po 4 francích.

Počáteční jízda mnoho potěšení nám nepůsobila. Jedeme valašskou nížinou, a na všech stranách nic, nežli ta hrozná kukuřice neb pšenice

aneb i řepka a ječmen, táhnoucí se do nekonečna, a jen sem tam smutná vesnička neb neméně smutné městečko. Dotýkáme se Plojești, značnějšího to města, jež slyne svými velikolepými petrolejovými čistírnami a hledanými trhy na vlnu, a z něhož odbočuje dráha na Galac, a béřeme se pak směrem severozápadním. Ale dlouho, dlouho marně pátráme po vytoužených horách. O deváte hodině jsme vyjeli, a teprve k jedenácté objevují se daleko před námi neurčité zprvu, nyní ale rychleji již blížící se výšiny.

Konečně vjíždíme mezi ně, a cítíme osvěžující jejich dech. S počátku hojně vinice, pak háje a posléze hory. A pojednou jako bychom se v horách ztratili. Na všech stranách jen lesnaté vrcholy, prostupující se navzájem a tratící se v modravé dále, a vrcholy ty vybíhají stále výš a výše. Jedeme podél širokého řečiště Prahovy, nyní téměř vyschlého, jež vyplněno jest úplně kamením a balvany, a mimovolně vzpomínáme, jak asi vypadá to zde na jaře, když sněhy transsylvánských Alp počínají se rozplývati, a řečiště to divokým životem naplňují. Břehy jsou vysoké, kolmé a hrůzně vymleté, a dovedou klikatým a bezedným pak proudům těm patrně odolati jen žulovým útvarem svým.

Pozorujeme četné domky, po okolních stráních roztroušené. Jsou malé, jeden skoro jako druhý, a překvapují svou čistotností. U každého jest dřevěná, krytá, prostými sloupky nesená veranda, která zhusta obíhá celý domek, okolo oken a na úpatí modré malování, a na každém sloupku verandy visí celé pletence rudé papriky, což vše

dodává bílým a přívětivým domečkům těm nemalé, a v té temné zeleni kolkolem velice příjemné barvitosti.

Zastavujeme na několika stanicích, a všude řady venkovanů, kteří vedle pěkného ovoce prodávají národní, roztomile vyšivané košile, zejména pro děti, a domácí jemné, krepovité plátno, jež viděli jsme jízdu na různých stranách bíliti. A věci ty jdou jako na dračku. Jsou opravdu hezoučké a laciné, to jediné laciné, co jsme dosud v Rumunsku poznali.

Ponenáhlu počínáme stoupati. Celé okolí nabývá divokého rázu, a scenerie mění se každým okamžikem. Projíždíme tunelem, a jsme v hluboké, klikaté úžlabině, přes kterou vede několik železných mostů, a pod nimiž v nejhlubších končinách pracně prodírá se bezčetným kamením či stounký potůček, letní to surogát majestátního jarního dravce. Srázné hory s obou stran rozšiřují se chvílemi v roztomilá údolíčka, ale v nejbližším okamžiku tlačí se již zase na železnou dráhu tak, že sotva jimi prolétnouti může, až vítězoslavně vženou nás do temného, dlouhého tunelu. Za málo okamžiků vyjíždíme z něho zase, hory kolem nás spějí ještě výše, a jsou místy holé, rozedrané, místy však plny skupin bohatého a svěžího stromoví a keřin. A občas otvírají se pohledy do příčných, překrásných úžlabin, nad nimiž v závratné výši táhne se uměle vyrobená silnice, jako by položil tam světlou, lesklou stuhu.

Sem tam míváme vápenou pec, jejíž žlutavý kouř těžce dopadá k zemi. Tu snižují se obě strany, ztrácejíce svůj bohatý porost, jehož ale, ženouce

se do výše, za nedlouho opět nabývají. Náhle se však rozstupují, ještě malá zastávka poblíž dlouhého, nízkého, dřevěného mlýnu, a pojednou před námi velikolepá scenerie nebetyčných, divoce rozrytých, ale bohatě porostlých hor a skal, do jichž středu unáší nás vlak zrychleným tempem okolo velké píly s dřevěným vodovodem.

Nezapomenutelný obraz!

Staneme na pokraji rozkošné, obrovské kotliny, plné půvabných, bujně porostlých a volně stoupajících pahorků, a obemknuté se všech stran horskými stěnami, místy volně se sklánějícími, místy až kolmými, na jichž úbočích v bujném stromoví sem i tam oblak jako zbytky závoje všemohoucí víly, jež kotlinu tu v nejšťastnějším svém okamžiku byla vyčarovala.

Po levici obrovská píla, opodál několik roztroušených bídných, špinavých chat, ale za nimi uprostřed kotliny a na volných těch pahrbcích plno nejrozkošnějších vil, zahrádkami od sebe oddělených, jedna hezčí druhé, a každá, na všechny strany volná, s pýchou rozhlízejíc se kolem sebe.

A v tom nevyrovnatelném svěžím rámci dvojí obraz před námi. Ty chudičké primitivní chaty po boku obrovské píly: Sinaia minulosti, Sinaia jak kdysi bývala, a za nimi nádherná Sinaia přítomnosti, již vyvolala rázem v život okolnost, že královská rodina vyhledala si zde ve svěžím, vonném vzduchu horském útulek před parným letem bukureštské nížiny. Opodál na vysokém pahrbku vypíná se starý, temný, malé nevnoští nepodobný, starými baštami obelhaný klášter

o několika věžích, ze 17. století pocházející, jenž kdysi útulek poskytoval cestujícím, kteří ze Sedmihrad brali se přes horský průsmyk *P r e d e a l* k nížině. V prostých jeho světnicích trávila královská rodina nejparnější dny rumunského léta, nežli rozhodla se, vystavěti si opodál, v báchorkovitě krásném zákoutí skvostné letní sídlo *K a s t e l P e l e ș*. Klášter ten jest mimo zmíněné již chaty poslední zbytek minulosti, jenž však na výsluní nové doby mizí pozvolna jako ten sníh okolních hor v paprscích jarního slunce. Neboť za mého pobytu měnil se, zajisté že za pomoci mocných příznivců královských, v budovu novou, nepoměrně přívětivější.

Vystupujeme z nádraží okolo bídných oněch chat, a jsme rázem v světě novém. Velikolepý hotel s pěkným sadem a čiperným vodotryskem před námi, a opodál celé ono město útulných vil s líbeznými zahrádkami.

Byli jsme dosti dlouho na cestě, a žaludek volá nepoeticky po svém tributu.

Vstupujeme do hotelu. Hotel *Caraiman*. Elegantní, čisté a vzdušně místnosti, plny příjemného chladu. Oběda zde však o polednách není. Třeba tudíž poručiti si dle lístku jídelního. Ale přestali jsme záhy poroučeti, když jsme shledali, že jen za *bouillon* s vejcem předpisuje si jídelní lístek 1 zl. 50 kr., pravím, jeden zlatý a padesát krejcarů na našich penězích. Jen tak, že jsme za hříšný peníz ukojili nejbouřlivější tužby svého nitra, a již ubíhali jsme ven, na bulvár *Ghika*, do těch alejí svěžího stromoví a nádherných vil, jež ote-

vřenými okny na odiv stavěly rozkošné kouty, plné rafinovaného přepychu.

A na pravém konci bulváru elegantní lázeňský dům s velikou, dobře pěstěnou zahradou, a s pavilonem pro hudbu, kavárna a řada krámků, jichž zboží nás však velice zklamalo. Očekávali jsme výrobky domácího průmyslu, speciality rumunské, zvláštnosti transsylvánských Alp, a našli jsme mizerné tuctové zboží a hračky vídeňské a peštské marky.

Tedy nejen villegiatura, ale zároveň také lázně s jodovými, pitnými prameny, s koncerty a s promenádami.

Běříme se vzhůru ke starému klášteru. Nízká, těžká budova se starým kostelíkem, plná hrubých, nevkusných fresek, s prostrannými menšími budovami a s ohradní zdí. Vše v plném přerodu. Staré zdívo pobořeno a vylámáno, a ze starých základů vyrůstající nová, roztomilá budova s četnými věžičkami, v nichž zvonů a zvonků jako naseto.

Ale něco z toho starého zachováno se zvláštní pietou. V nízkém pokoji, jež královna Carmen Sylva kdysi obývala, jsou zdi pomalovány, pokresleny a popsány vlastní její rukou. A zdi tyto pokryli silnými skleněnými tabulemi, a učinili tak z pokoje toho na paměť první královny rumunské atrakci, kterou zajisté nikdo z příchozích neopomine navštívit, a jež klášteru na zpropitném asi dosti značný peníz vynáší.

A jdeme dále.

Stále výš a výše stoupáme po mírném, objemném návrší, až konečně dosti daleko za vilovým městem v úchvatném, jako zakletém zákoutí před

námi v stínu divokých, skoro kolmých, tu i tam bujně porostlých skalních stěn, jichž silhouetta ostře rýsuje se proti azurové klenbě nebes, uprostřed svěží zeleně starobylý na pohled zámeček, jako vykouzlen proutkem z báchorky. Jest pln věžiček s ochozy a vikýři s divně skloněnými stříškami, pln výběžků a koutů s bohatými arkýři, verandami a podjezdy, po nichž vine se do výše bujná zeleň, a před ním stávnatá lučina, jež přechází znenáhla v roztomilou zahrádku, od zadní strany zámku ke skalnaté stěně se tálnoucí. A před zámkem, jenž zevnějškem svým zanáší nás do německého středověku, vojenská stráž, jež nedovoluje nám vstoupiti, poněvadž královská rodina jest přítomna.

Škoda. Jest prý uvnitř nejen nádherně, ale i s uměleckým vkusem upraven, a oplývá prý zejména skvostnými obrazy, krásnými sochami a nádhernými řezbami ve dřevě.

Vystavěn byl vídeňským architektem, a jenom náklad na stavbu obnášel 6,000.000 franků.

Za to proti královskému letohradu vypíná se něco, co všechen vkus přímo bije v tvář. Vojenská strážnice ve způsobě umělé zříceniny. Ale zříceniny čistě divadelní. Rozryté zdivo, vylámané otvory, arkýře a veřeje, zubem času polozičené, opadaná malta a vykukující cihloví, vše jest jako dekoračním malířem n a m a l o v á n o, a jen ta dvě děla, o nichž zprvu také myslíte, že jsou vyrobeny z papíroviny, a hromady pravých kulí dělových a šrapnelů, s obou stran uspořádané, a v poslední rusko-turecké válce uko-

řistěné, zachraňují aspoň z části nevkusnou myšlenku tuto.

Zámek jest stavěn v slohu staroněmeckém, a otevřenými okny nesou se k nám zvuky německého hovoru zámeckých sluhů. Německý král rumunský, bývalý princ Hohenzolernský, nezapomíná ani zde svého německého původu.

Zvolna vracíme se do Sinaie, a teprve nyní nás napadá, že většina roztomilých vil těch stavěna jest také v slohu německém, a že tu i tam zaznívají z nich zvuky německé písně.

Jak intensivně působí přece jen příklad královského dvora na privilegované kruhy národa. Národ, v letech padesátých duchem francouzským procdchnutý a nadšený národem Napoleonovým, tone dnes ve vodách německých, jež vtírají se do země zvolna sice, ale stále účinněji všemi šterbinami.

Hodiny ubíhaly jako okamžiky a bylo konečně třeba pomýšletí na návrat.

Dva vlaky ho umožňují. Jeden má odjetí o páté, druhý o osmé hodině. Poněvadž začátek září, do něhož naše návštěva Sinaie padla, byl zde již tak chladný, že vše chystalo se k návratu do hlavního města, chtěli jsme, abychom vyhnuli se přílišnému návalu; použití vlaku prvního, a odebrali jsme se tudíž v čas na nádraží. Avšak jaká tu již vřava a jaká nervosní nedočkavost, kdy vlak od severu přijíždějící konečně se dostaví. Dojel s opozděním asi půlhodinovým, a byl vzat ihned útokem. Ale obecenstva tím valně nebylo. Nil do nechtěl zůstatí zpět, a s huronským hlučením doléháno na úředníky stanice. Kde jaký vůz,

připnut ke vlaku, kde jaké místečko v něm, obsazeno nedočkavými, a po nekonečných dvou hodinách, tedy dávno po sedmé na místě o páté, vlak konečně se hnul. V kupé pro šest osob sedělo nás osm — u nohou našich také ještě velký, honící pes, — a postranní chodba namačkána lidmi. Hrozný návrat! Pes klepal neustále blechy, cestující strkali neomaladě jeden do druhého, tu začal řvátí maličký Rumunek na klíně docela pěkně kojné, která beze všeho ostychu usílovala utišiti jej osvědčeným oním způsobem, kterým v celém světě mladé matky ukájejí hlad svých kojenců, v pravidelných přestávkách zaklel vždy jadrně statný důstojník, jenž hladového Rumunka patrně na svědomí měl, útlou dámu po boku svém, dusnem a kouřem v kupé panujícím zmořenou, vyhlídkou na brzký příjezd do Bukurešti utěšoval, a nepokojného psa chvílemi rázným kopnutím ke klidu pobízel, venku strhla se ob tu chvíli hádka, již ukončil konduktér, po tolikráte a tolikráte dokazující, že pohodlnějších míst při nejlepší vůli opatřiti nemůže, ze sousedního vozu dokazoval občas rozpustilý zpěv, že i v Rumunsku naleznou se lidé, kteří dovedou se vpraviti do každé situace, zkrátka, byla to jízda taková, že když vjížděli jsme posléz do hrozně té nížiny, kterou jsme ráno s takovou radostí byli opouštěli, a když po dlouhých třech hodinách objevila se na obzoru konečně první světla rumunské metropole, oddechli jsme si všichni z hluboka.

A ku podivu. Po dnešních zkušenostech v hotelu Caraiman nezdála se nám v bukureštském našem hotelu večere již tak drahá jako jindy.

Za to noc právě dobrá nebyla. Spali jsme velice nepokojně. A zvláštní věc: všichni proklínali jsme svorně onoho honícího psa, jenž cestou ze Sinaie byl tak usilovně se přičiňoval, aby zbavil se cizopasníků, kteří byli mu patrně velice na obtíž. Poznaliť jsme v noci bohužel, že zdařilo se mu to jak náleží.

OSTROVY BRIONSKÉ.

(Psáno r. 1909.)

I.

V posledních dvou, třech letech vynořily se pojednou na obzoru lidí, kteří mají za to, že zimu ztráviti musí na březích Nilu, jaro na Riviere, léto ve vysokých horách, a podzimek v oblastech Středozemního moře: Brionské ostrovy.

Málokdo o nich spočátku něco věděl. I lidé, kteří v požívačné geografii vyznají se velice dobře, tázali se překvapeni, kde že leží ostrovy ty, kamž dle ochotných zpráv žurnálů počali pojednou zapadati oni šťastlivci, kteří při výletech svých nemusí ohlížeti se na prostředky hmotné, kamž zejména o velikonočních prázdninách uchýlovali se rakouští ministři, aby se tu zotavili po vládních starostech, ano kamž dojížděli i arcivévodové a arcivévodkyně za osvěžením svým, a odkudž přicházely nadšené zprávy, velebící pobyt na ostrovech těch slovy úchvatnými.

Ale jakési zklamání zmocnilo se nejednoho ze šťastlivců těch, když zvěděl, že Briony jsou skupina ostrovů nejen dosti blízkých, ale dokonce i rakouských, a že jest z Pulje na ně jenom malý skok.

Brionské ostrovy, dvanácte, z většiny jen malých to výsp, z nichž jen dvě jsou obydleny, rozhozeny jsou v Jaderském moři severozápadně

od nejmohutnějšího válečného přístavu rakouského Pulje tak, že dělí je od pevniny Istrijské jen průliv Fasanský, dva kilometry široký, onen průliv, jež do dějin zapsala okolnost ta, že admirál Tegetthof r. 1866 seřadil v něm loďstvo své ve válečný šik, nežli vyrazil s ním k ostrovu Visu, aby potřel tam silnější loďstvo italské, vedené admirálem Persanem.

Ostrov ty ovládají přístup do přístavu Pulje, jsou vesměs pokryty bujnou zelení, a největší z nich, Brioni grande, přetvořila ruka stejně odvažná jako energická v onen malý ráj, kamž nesou se nyní touhy tisíců.

Brionské ostrovy byly následkem své subtropické flory již za dob římských hledaným útlukem římských boháčů. Ursuria zval se tehda ostrov největší, nynější Brioni grande, a již římscí spisovatelé Plinius, Tacitus a Strabo, zmiňujíce se o něm, vynášejí zejména bohatou vegetaci ostrova. Sem posílali před téměř dvěma tisíci lety římscí císařové nepohodlné členy své rodiny do exilu, kdež tito v nádherných letohradech a v přepychu neslýchaném trávili líně život svůj, zde odehrála se tragedie nejstaršího syna Konstantina Velikého z prvního manželství, Flavia Julia, jež vlastní otec následkem obvinění druhé své manželky Fausty úkladně zavraždit dal, načež, když se byl přesvědčil, že obvinění to bylo křivé, klidně i tuto v lázni zardousiti kázal, a zde rozvířil se kdysi pověstný lázeňský život krásných Římanek a Římanů, které a kteří zejména v úpadku říše římské způsobem neslýchaně rafinovaným ho užívati dovedli.

Staletí se přenesla přes bujný kraj ten. Královské stavby římské rozpadly se znenáhla v zříceniny sotva znatelné, jež mizely buď v útočných vodách mořských aneb pod nánosem dlouhých věků, a teprve doba stěhování národů vrhla zase vlny své na ostrovy ty, jak o tom svědčí do dnes zbytky mohutných zřícenin, v základech svých až do čtyř metrů široké.

A zase minula dlouhá staletí. Příroda zmocnila se zbytků oněch velkých dob, halíc je útrpně v bujně zelený háv tak, že mizely pod ním nadobro, až čiperní Benátčané seznali, že ostrovy ty chovají poklady, jichž právě nejvíce potřebovali. Nalezliť tu vedle bohatého, mořského živočišstva nejen velké, papežskými privilegii nadané solivary, ale i nevyčerpatelné téměř zásoby skvostného, mramoru podobného, tvrdého vápence, z něhož vystavěli nejnádhernější paláce pyšné své vládkyně Adrie, nevyrovnatelné Venezie, a vylámali ho tolik, že na Brioni grande někdejší lomy benátské tvoří dlouhé a hluboké zářezy do těla ostrova s kolmými stěnami, a že i na malém sousedním, as v polovici průlivu Fasanského se nalézajícím ostrůvku, San Girolamo, bylo třeba otevřít nový lom, jenž náleží do dnes k nejvelkolepějším, a kterýž i v nejuvější době poskytl vzácný materiál ke stavbě velké opery, císařského hradu a mnohých jiných monumentálních budov ve Vídni.

Dokud Benátky vládly Adrií, na Brionech bylo živo. Ale se slávou jejich zašla i sláva Brion, a ostrovy upadaly víc a více. Pracovité ruce mizely znenáhla, a všemocná příroda, nikým ne-

rušena, začala znovu dílo své. Vše pokrylo se neproniknutelnou houštinou divokých keřů a stromů, solivary, v nichž dobývala se ode dávna, tak jako dodnes po různých březích Adrie, z mořské vody sůl pro denní potřebu, zbahněly, a ostrovy opanovala zmije, jež rozmnožila se zejména v opuštěných lomech způsobem úžasným, a s ní zároveň strašný moskyt, „Anophel“ zvaný, kterýž bodnutím svým roznášel kletbu jižních krajů, hrůznou malarii.

A působení těchto nemilosrdných vládců ostrovů Brionských bylo takové, že znemožnily život lidský v pozeňnaném tomto kraji, a že cestovatelé předešlého století, zmiňovali-li se o ostrovech těchto, činili tak jen proto, aby varovali před jejich návštěvou.

Vlastníkem ostrovů byla v minulých stoletích rodina hrabat *Francini*, která po zkáze republiky Benátské do Lisabonu se vystěhovala, a od této zakoupil je r. 1893 p. Pavel Kuppelwieser, dříve generální ředitel Vítkovických železáren, jenž jako čarovným proutkem probudil je k novému, a řeknu ihned také ke skvělému životu.

II.

Vlastnický poměr soukromého podnikatele k ostrovům Brionským jest čistě rakouská specialita. Ostrovy ovládají, jak jsem již naznačil, přístup do nejdůležitějšího válečného přístavu rakouského, uzavírají průliv Fasanský, jenž, jak Tegett-

hof dokázal, jest pro válečné loďstvo rakouské zákoutím předúležitým, a Rakousko připustilo klidně, aby ostrovy tak důležité zůstaly v majetku soukromém, aniž by se bylo snažilo, získati je samo. Spokojilo se pouze tím, že zakoupilo nejprůhodnější body ostrovů za tím účelem, aby vystavělo na nich tři pevnůstky, v zemi polo-skryté, jež bystře rozhlížejí se na všechny strany, a jichž děla v čas potřeby asi velmi rozhodné slovo promluvíti by dovedla. Nevím, zač prostory ony zakoupeny byly, ale není pochyby, že stály jistě více, nežli všechny ostrovy dohromady, jichž dřívější majitelé rádi se zhostili, poněvadž nebylo naprosto možno, je obývati.

Pulje má přístav opravdu grandiosní. Zabíhá v ohromném kruhu do pevniny, jest následkem úzkého poměrně vjezdu zabezpečen proti všem rozmarům moře, jest prostoupen několika skalnatými, co nejlépe vyzbrojenými výspami, chráněn proti východu lahodným, stoupajícím terénem, s jehož temene celý přístav ovládnouti možno, za kterouž příčinou temeno to poseto jest téměř pevnůstkami, baštami a skrytými bateriemi, jest tak hluboký, že největší lodě válečné mohou v něm manevrovati, a chová tudíž v dokonalé míře vše, co jen od válečného přístavu požadovati možno. Po levici nalézá se poblíž rozsáhlého válečného arsenálu přístav válečný, jenž s těmi ohromnými kolosy, tmavošedě natřenými, jež kotví tu v hrozivém mlčení, budí přímo hrůzu, a po pravici přístav obchodní, jenž čilým svým životem a tou nekonečnou škálou jasných barev, pod temně modrým nebem v zeleném zrcadle mořském ča-

rovně se odrážejících, tvoří lahodnou, smavou protivu k zamračenému přístavu válečnému. A uprostřed, u nízkého nábřeží hemží se lodí a lodice všech velikostí, přijíždějící a odjíždějící, a obklopené stále houfy lidí, kteří těm hrozivým jicnům děl kolkolem již úplně byli uvykli.

Jak strašná změna nastala by as v utěšeném tom, barvitém obraze v době válečného nebezpečí, když by ty okolní pevnůstky a baterie rozhovořily se hrůznou mluvou svou, a váleční ti kolosové dali se do práce. Hrůza pobíhá mírumilovnému turistovi po zádech, když na možnost tu i jen pomyslí.

A zde na ni třeba býti stále připraven, neboť přes všechny spojenecké poměry padají s protějšího italského břehu již od dob vybudování italského království zálibné zraky na kraje, které, ačkoliv slovanský živel jest tu v převaze, považují Italové přece jen za svou zaslíbenou zemi.

Gorice, Gradiška, Istrie a Terst se svým územím tvoří totiž okruh, jenž arci hodil by se sousedícím Vlachům znamenitě, poněvadž uzavřel by pro ně úplně severní Adrii, nehledě ani k nabytí přístavů tak veliké důležitosti, jako jsou Terst a Pulje, a těch 47 % italského obyvatelstva, které s touhou jen na to čeká, až italská pravlast ruku po nich vztáhne. Vedle okrouhlého počtu 334 tisíc Vlachů žije tu 355.000 Slovinců, Srbů a Chorvatů, a Němců pouze 20.000, a přece vše — aspoň na pobřeží — buď italské neb německé.

A Rakousko, místo aby, jak nejvlastnější životní interes jeho káže, usilovným podporováním živu slovanského zabezpečilo si půdu tuto na

vždy, hýčká zde element italský tak, jako by zúmyslně chtělo ji připravit pro Itálii. Všude vládne v první řadě vlastina, která ozývá se stejně vtíravě na rakouských lodích pancéřových jako v arsenále, mezi námořními vojíny jako mezi dělnictvem v přístavu i v městě.

A nejen to. Němci množí se tu v posledních letech způsobem až nápadným, pokračují volně ale bezpečně, a těší se, jako Italové, privilegovanému postavení, kdežto ono obyvatelstvo, jež jedině kraje ty pro Rakousko zachrániti může, obyvatelstvo slovanské, jest tu pouhým vyděděncem, jemuž i školy odpírají.

Ta stará a přece stále nová pohádka rakouská, v zásadním svém tónu stejná v Čechách jako v Istrii.

V nejnovější době arci zdá se, že Rakousko přichází konečně k poznání, jaké nebezpečí hrozí kraji tomuto se strany Itálie, avšak že by následkem toho změnití chtělo svůj systém, pozorovati nelze. Prozatím vysílá jen své torpedovky za noci do rakouských vod Adrie, a tyto projíždějí se jimi neúnavně, pátrající pomocí elektrických reflektorů po italských lodích, které, jak prokázáno, zajížděly a zajíždějí dokonce až i do samotného přístavu Pulje na výzvědy. Kdo měl příležitost slyšeti na místě šepotání o tom vzájemném honu rakouských a italských torpedovek, o němž nahlas mluvíti se nesmí, a kdo viděl zakotvovati torpedovky rakouské po dvou, po třech časně z rána v různých přístavech, a pozoroval, jak při počátku noci plnou parou vyjíždějí vždy do širého moře, odnáší si dojem, že vzduch

jest zde naplněn elektřinou, která rázem způsobí může výtluch, přichází k poznání, že vládne tu mezi oběma státy poměr, jenž vypadá přímo jako stav předválečný. Ale přes to hýčká se element italský a německý jako dříve, a obyvatelstvo slovanské, jemuž jde o život, a jež jest tudíž nejspolehlivějším spojencem Rakouska, zanedbává se víc a více. Vlašská irridenta, v ambicích svých, úplně jasných, roztahuje se neomaleně na všech stranách, a časté, arci předčasné výbuchy vlasteneckého jejího nadšení ukazují zřetelně cíle, které si byla vytkla.

Či myslí rozhodující faktorové ve Vídni, že až dojde jednou k boji s Itálií o kraje tyto — a k boji tomu dříve nebo později dojde jistě — že italští poddaní Rakouska postaví se proti sjednocené Itálii, která v nich vidí a viděti musí děti své, neprávem od ní oddělené, své bolestnýny? První rána z děla, a Italové rakouští zachvějí se do duše, první vítězství italské, a co Vlach, chopí se proti Rakousku zbraně. Jedinou protiváhou může zde býti jen domorodý lid slovanský, počtem Italy převyšující, arci ale ne lid odstrkovaný, deptaný, nýbrž jen lid, který by právem mohl viděti v Rakousku svého upřímného přítele, svého podporovatele, svého zachránce proti vlnám italským.

Čech, jenž vidí každodenně, jak vídeňská německá byrokracie země české pro německého Michla přímo připravuje, a jak tento stále neomaleněji země ty za svou kořist prohlašuje, žasne, když vidí tuto krátkozrakost na jihu, zde, v tomto, pro postavení Rakouska jako velmoci

nepostradatelném kraji. Arci, zde i tam jde o Slovan, a Vídni jest, jak známo, i Turek milejší nežli Slovan. Prohlédne Rakousko konečně? A prohlédne, dokud bude ještě čas? Prohlédne samo, nebo přinutí je k tomu otřes, až do základů mocnářství jdoucí? — Jen aby nebylo pak pozdě — pozdě na jihu i na severu.

My Slované jsme — aspoň dosud — přece jen lid nešťastný.

III.

Prohlédli jsme město, v němž nejmodernější snahy bojují se starobylým, římské doby a středověk čestně připomínajícím rázem, složili hold svůj velikolepému, eliptickému amfiteatru římskému, jehož elegantní, nezdolné oblouky přetrvaly věky, nádherné bráně vítězné, dosud dosti dobře zachovalé, „Porta aurea — zlatá brána“ zvané, s patrnými ještě stopami někdejšího vyzlacení, kterou Salvia Posthuma ke cti svého manžela, tribuna Sergia Lepidia, vystavěti dala, když vrátil se jako vítěz ze svého válečného tažení do Illyrie, poklonili se nevelkému, ale rázovitému chrámu, který město ke cti Augustově bylo postavilo, když prohlásil Pulji hlavním městem Itrie, a do něhož zadní stranou svou zapadá starobylá městská radnice, na někdejším foru se vypínající, prošli jsme arsenál, v němž německý poddůstojník upozorňoval zejména také na to, jak krásně dovedou obrovské, metr dlouhé střely prorazití a roztrhnouti šestipalcové panceřové

desky válečných korábů, neopomenuli také prohlédnouti velezajímavé námořní museum, v němž uloženo vše, co v mladé poměrně marině rakouské mělo a má dosud důležitost, navštívili několik pancéřových netvorů, jež tvoří pýchu našeho válečného loďstva, kdež zase poddůstojník m a d r s k ý zcela správnou němčinou vykládal vše to, co směřuje jen ku vraždění lidí, a spěchali z tísnivé té atmosféry na volné nábřeží, kdež čekal již prostý parník brionský, jenž s druhým ještě soudruhem pravidelné spojení s ostrovy obstarává.

Ach, jak jsme si oddechli, když usedli jsme na palubě, a s rozkoší stápěli zraky své v pestrý ten obraz přístavního života, tak rozdílný od onoho v nedalekém přístavu válečném.

Za nedlouho parníček dal se v pohyb, a jako by křídla mu narůstala, unášel nás rychlostí stoupající po zelenavé hladině přístavu bujným tím rejem kolem různých opevnění k ústí přístavu do širého moře, jež borou, předešlého dne se rozzuřivší, tak bylo ještě pohnuto, že nás vlny jeho chvílemi dosti bohatě pokropily.

A sotva že jsme vyjeli, již kynula nám z daleka rovná čára nízkých břehů, která však za nedlouho začala se trhati. Necelou hodinku ještě a v mocném oblouku zaměřili jsme k velikému ostrovu, s jehož břehu usmívalo se na nás několik přívětivých budov se svěže zeleným pozadím.

Dvě nevelká mola uzavírají jako obrovské račí klepeto malý přístav, v němž houpala se vesele malá, elegantní, vojenská barkassa, a na břehu zastavilo několik námořních důstojníků v bílých stejnokrojích, tři důstojníci dělostřelečtí a ně-

kolik zvědavých hostů. Sluha z hotelu, na břehu již čekající, poukázal nás na ředitele, jenž krčíc rameny, lituje, že může nám poskytnouti jediný jen prázdný pokoj v podstřeší, poněvadž veškeré pokoje ve všech budovách jsou obsazeny.

V nejbližším okamžiku uváděli nás jednoduchými sice, ale neobyčejně čistými, elegantními chodbami do podstřeší tak obratně zřízeného, že činilo dojem řádného poschodí, a když vstoupili jsme pak do pokojíku s jednoduchou elegancí roztomile zařízeného, děkovali jsme vlastně osudu, že jiného bytu nebylo.

Upravili jsme se rychle, jak se na hosty v modrých lázních sluší, a hajdy do nitra ostrova, abychom rázem poznali jeho tak velebenou přírodu. Po levici vede okolo roztomilého sídla snad majitele ostrova neb jeho zástupce stinná cesta podél břehu mořského, jež záhy uvádí nás do plné přírody té.

Původně celý ostrov byl pokryt neproniknutelnou houštinou, „macchia“ *) zvanou, v níž zelený dub, divoká myrta, vavříin, planika, vřesovitý to keř stále zelený, nesoucí červené bobule jako jahody **), řešetlák jošina s listy přezimujícími, stromovitá erika, pistacie čili řečick, lípa malolistá, stále zelená kalina, stromovitý jalovec a jiní zástupcové flory krajů moře středozemního, prostoupení listnatec (ruscus), jehož pichlavý list vniknutí do houštiny té znemožňuje, bojovali

*) Čti makia.

***) Odtud německé jméno Erdbeerstrauch, arbutus tinědo neb arbutus edulis (jedlý).

o ten kus půdy, v níž život jejich byl vyklíčil. A nad macchií tou vznášely se celé mraky nebezpečných komárů, jež jako by celý kraj ten proti člověku hájiti chtěly.

A do této macchie nový majitel ostrova nejdříve zarazil motyku svou. Vymýtil za pomoci malé armády trestanců z Pulje v námaze neslýchané celé ohromné lany půdy, červenou a místy šedohnědou, na nejvyšší úrodnou prstí kryté, ponecháváje kusy macchie pouze tam, kde nepřekážela, založil pohodlné, široké cesty na všech stranách a bezčetné pohodlné pěšiny, vysázel cypřiše, pinie, borovice a jiné konifery vzácných druhů, které do nádherného zbarvení celé přírody vnesly zcela nové, nezvyklé sice, ale úchvatné tóny, založil rozsáhlé zahrady, vinice a obrovská role, skýtající všechny možné druhy obilí, luštěnin a plodů hlíznatých, nezapomínaje při tom nikdy na stromovou štafáži, a stvořil takto v pravém toho slova smyslu znenáhla vegetaci, tu i tam vysokým lesem prostoupenou, která v stálé zeleni a plna postupně rozvíjejících se květů učinila z ostrova malý ráj, tím půvabnější, poněvadž oživil ho celými houfy drozdů, kosů, slavíků, pěnkavek, sýkorek a jiných ptáků zpěváků, jež beze stíchu před člověkem pod stále modrým, smavým nebem naplňují vzduch jásavým zpěvem svým.

Ale i na praktickou stránku ve fauně této zapomenuto nebylo. Nejen zajíc byl sem uveden, ale i bažant, a oba rozmnožili se tak, že občas puška majitelova a pozvaných jeho hostí musí řady jejich ztenčiti, aby se na škodu vegetace příliš nerozmnožili.

Ostatně velikým nepřítelem zejména mladých zajičků jest divoká kočka, která vzala původ svůj ve zdivočelé kočce domácí, a již zřízenci majitelovi mají stále na mušce, poněvadž také v ptactvu zpěvném působí škody veliké.

A jak zbavil se majitel na vždy hrozné té malarie, která znemožňovala všechen lidský život na Brionech?

Pozval zcela jednoduše na ostrov svůj slavného Dr. Kocha, jenž dostaviv se s asistenty svými, nejpečlivějším zkoumáním došel toho poznání, že nositelem malarie té jest zmíněný již komár „Anophel“, jenž líhne se ve zbahnělých zálivech, když naplní se po dešti sladkou vodou, v loužích, které po přívalech se utvoří a zejména i — v cisternách, do kterých dešťová voda pitná se svádí.

A rozpoznav příčinu, našel Dr. Koch ihned také jednoduchý, a přece spolehlivý prostředek, zameziti líhnutí to. Dal prostě zbahnělé zálivy zasypati, a každou nahodilou bažinu, každou louži, každou cisternu polévati tenkou vrstvou petroleje, jenž larvy jeho naprosto ničí. A ortel smrti byl na Anophelu nejen vyneseno, ale i vykonáno. Polévání petrolejem musí se arci opakovati častěji dle toho, jak dostavují se deště, ale výsledek je skvělý: smrtonosného komára na Brioni grande není více.

Přijel jsem do Brioni asi v polovici května z Benátek, odkudž vyhnali mne komáři, a zde, v pravlasti komára nejnebezpečnějšího, nenalezl jsem ani jediného.

Však odvděčil se majitel ostrova Dr. Kochovi velikým mramorovým reliefem, do kolmé skály zapuštěným, na němž Genius věnčí vavřínem poprsí velikého učence. A nad obrazem nápis německý: „Dem grossen Forscher Dr. Robert Koch, dem Befreier dieser Insel von der Malaria. Annis 1900—1901.“*)

Současně však s vymýtním macchie musel majitel ostrova podniknouti další, ne méně důležitou a nebezpečnou práci, totiž zbaviti ostrov druhého, hrozného škůdce, jedovaté zmiže.

Z prastarých, z dob římských a benátských pocházejících lomů, zůstaly, jak již zmíněno, na různých dvou stranách ostrova mocné, klikaté prorvy s kolmými, místy několik metrů vysokými stěnami, plnými děr, výstupků a rozsedlin, v nichž na palčivém slunci, po staletí nikým nerušena, klidný život vedla zmiže, množíc se za příznivých okolností těch měrou úžasnou. Těžký byl boj proti havěti této, ale nynější majitel ostrova, jenž, jak se zdá, nadán jest nezlomnou energií, podnikl boj ten s takovým úspěchem, že za málo roků vyhubena byla zmiže tak důkladně, že s Anophelem náleží neblahé minulosti.

Dnes mimo naprosto neškodnou užovku Aeskulapovu není jiného hada na Brioni, a užovce této tvoří jedinou společnost slepýš, žába, malá a velká ještěrka zelená a želva pozemní.

Ale nejen to. Z lomů, jež mnohému jinému snad by byly jen překážely, vytvořil procházky

*) Velikému badateli Dr. Robertu Kochovi, osvoboditeli ostrova tohoto od malarie. V letech 1900—1901.

a zákoutí úchvatná. Odstranil obrovské spousty odpadků, šterku a písku, použil jich ku zakládání cest na celém ostrově, upravil v nich pečlivě pohodlnou cestu, vysázel v širších prostorách celé háje palem vějířovitých a skupiny bambusu, vyzdobil je na pokrajích skvostnými růžemi a jinými, střídavě kvetoucími rostlinami, rozhodil po výstupcích stěn četné aloe, jež ženou tu do známých vysokých květů, dodávající s mocnými opuntiami a jinými kaktusovinami zákoutím těm rázu přímo tropického, vysázel tu i tam na temenech stěn skalních nejrůznější rostliny úponkovité, mezi nimiž na prvním místě překrásný břečtan, clematys s květy nejrůznějších barev, a nádherná glycine s bohatými svými, fialovými hrozny květů, a rostliny ty táhnou se po kolmých a šikmých stěnách dolů, tvoříce bohaté záclony a splétající se místy v celek úchvatný. A takto opatřeny procházky půvabů tak nevyrovnatelných, že marně byste jich hledali jinde. A ten božský klid v zákoutích těchto, plných opojné vůně, rušený jen zpěvem ptactva, bzučením hmyzu a harašením ještěrek. Člověk v tom nezvyklém tichu a při pohledu na pestré ty květy, obletované pěknými motýli, zapomíná na celý ostatní svět, a diví se, že jsou na zeměkouli ještě zákoutí, kde není té denní vřavy, těch bojů, těch zápasů, jež zejména nám Čechům nervy stále trhají.

Celý ostrov Brioni grande jest vlastně jediný obrovský anglický park, jež hornatý břeh protější pevniny chrání proti zlým účinkům bóry, a jež následkem toho, že obklopen jest mořem,

v němž jižní slunce valnou část své teploty zanechává, těší se podnebí závidění hodnému. Příroda po celý rok neztrácí zelený svůj hav. Jaro, nejrozkošnější to doba na Brionech, počíná koncem ledna, trvá $4\frac{1}{4}$ měsíce, a přivádí veškeré rostlinstvo do nejúchvatnějšího květu. Koncem června počíná horké, velice suché léto, doba to snad nejméně příjemná, kdy po odbytém květu stromy a keře honosí se nejrůznějším ovocem, a kterouž dobu velice arci zpřijemňuje nádherná koupel mořská v elegantních mořských a slunečních lázních, *S a l u g a* zvaných, kdež vnoření se do lahodných, křišťálově čistých vln náleží k požitkům opravdu vzácným.

Po třech horkých měsících dostavuje se počátkem října podzimek, kdy bohaté deště probudí rázem zemdlené a vyčerpané rostlinstvo k novému životu a k novému květenství, a přenesou je přes kratinkou zimu, která však jména toho ani nezaslужuje, zase do rozkošného jara.

Teplotura přesahuje v létě zřídka kdy 30° C ve stínu, a klesá v zimě někdy až na $+4^{\circ}$. Malé mrazíky vyskytují se jen velice zřídka, a sníh jest věci neznámou. Průměrná teplotura roční obnáší $+14.8^{\circ}$ C.

Povrch ostrova jest rozkošně modelován. Klikaté břehy s hlubokými zářezy jsou místy velice skalnaté, mořem vymleté, a na četných místech půda zdvíhá se ve volná, nevysoká návrší, bujně porostlá, jež v závidění hodné fantasi nazývají tu „*monti*“ (hory), — tu i tam otvírá se rozhled na okolní kraj, opět a opět nový, a člověk bloudí tu po celé hodiny, blažen, šťasten, že může pod

nebem stále modrým, uprostřed přírody úchvatné a v klidu netušeném žítí po několik dnů jenom sobě.

Některé ze zmíněných „hor“ dosahují výše — 20, některé i 25, 30 ano i 36 metrů nad hladinou mořskou, a nejvyšší z nich, *Monte Gardi*, do něhož zapuštěna jest zmíněná již pevnost *Tegethof*, dokonce i celých metrů — 54.

Tři pak z hor těchto opatřeny jsou vysokými, železnými, vzdušnými vyhlídkovými věžmi, nad mohutnými cisternami se vypínajícími, které skýtají úchvatný rozhled na celou okolní část ostrova, na sousední moře a na protější pevninu, v modravé dáli se tratící.

I na takové, pobyt hostí arci velice příjemňující věci majitel ostrova nezapomněl.

IV.

Nynější vládce ostrova dovedl spojit krásu s užitečným.

Když učinil ostrov obývání schopným, zařídil tu celé, velikolepé hospodářství, o němž již zmínka učiněna. Role dávají bohatou úrodu, která, pokud nepotřebuje se doma, nalezne bezpečného odbytu v Pulji, a vinice skýtají víno tak lahodné, že ho možno Brionům záviděti. Ve velikolepých sklepích leží ho tu stále 30.000 hektolitřů, a rozbíhá se odtud po celém kontinentu. Věru, úžasný to úspěch neúnavné práce, která jest si svých cílů vědoma. Před 15 roky celý ostrov byl ještě po-

kryt divokou, neproniknutelnou macchií, a dnes již rozváží vína svá daleko široko, vína, jež hledána jsou zejména těmi, kdož i jen jedinkrát je byli na místě samém okusili. Před 15 roky lán půdy, kterouž nebylo lze obývati, a dnes z půdy té malý ráj, kamž člověka i po jediném jen shlédnutí srdce neustále táhne. A v malém koutě tom vše pohromadě, co půvabů mu dodati může: sady, háje, zahrady, vinice, pole, lesy, luka — a jaká luka! Nelze si představití obrazu bohatšího, barvitějšího. V šťavnatě zeleném koberci květiny všech barev a odstínů: růžově kvetoucí cyclamen, fialové anemony, několik druhů divokých orchideí s bohatými klasy květů, trávnička pomořská, kopíčko královské žluté, krokusy, narcissy a jiné něžné květy, uchvacující zrak.

Ale také vše ostatní, čeho jest k hospodaření na ostrově třeba, vyrábí a provádí se na ostrově samém. Celá legie dělníků láme kámen, ve vlastních vápenkách pálí se vápno, zvláštní drtič opatřuje štěrk a písek, a stavební kancelář, sestávající z několika inženýrů, staví veškeré potřebné budovy. Původně vystavěli jedinou jen budovu podle velikých dílen, již arci sousedství zmíněného drtiče jest dosti nepříjemné. Ale za nedlouho postavena opodál rozsáhlá dependance hotelu mimo různé menší vily a budovy administracní, vybudován přístav, a nyní každého roku přistavuje se nový, velký hotel. Dependance spojena jest s hotelem prvním a s ostatními budovami dlouhou, elegantní chodbou, proti moři krytou ale velikými, zrcadlovými okny opatřenou, v níž umístěno ve zdi několik mořských akvarií, zná-

zorňujících floru i faunu okolního moře, a kteráž za nepohody slouží hostům jako kolonáda, a loni na jaře dostavovali právě rozsáhlý hotel třetí, neboť hostí přichází stále víc a více, a o byty stále nouze veliká.

Rozumí se, že postaráno také o veškeré ostatní to příslušenství, bez něhož hospodářství tak objemné, a hotelové zařízení tak znamenité obejít se nemůže. Jsou tu ohromné stáje s malou armádou čistokrevných švýcarských krav, kteréž umožňují mlékaření ve velkém s výrobou různých sýrů, zejména „imperiálu“, jsou zde chladírny, moderně zařízené, ledárny na výrobu umělého ledu, elektrická centrála, jež opatřuje světlo a pohyb všech možných, zejména také hospodářských strojů, malá strojárna, kdež opravují a porizují se stroje ty, mohutné, světlé, vzdušné a velice úpravné budovy s dělnickými byty, zkrátka vše, co umožňuje majiteli ostrova, aby pořídil sobě sám, čeho jest mu ve velkém podniku jeho třeba.

Ale na Brioni mají nejen smysl pro to, co vynáší peníze, zde věnuje se také všechna možná péče zbytkům stavitelských památek, které věkové dávno minulí tu byli zanechali.

Na březích hlubokého zářezu, k pevnině obráceného a tudíž proti břece co nejlépe chráněného, jenž nese jméno *V a l C a t e n a*, objeveny byly trosky velikolepého, starořímského letohradu, jenž se svými vedlejšími budovami, s dvěma chrámy a s mohutným přístavištěm táhl se na plný kilometr kolem zářezu toho. Přístaviště a molo, u něhož kdysi římské lodice kotvily, zmizely sice již ve vlnách mořských, z nichž vystupují v ne-

zdolné trvanlivosti jen za nejsilnějšího odlivu v měsících prosinci a lednu, budovy rozhlodal sice neúprosný zub času, ale mohutné základy budov i chrámů, jež jeví zcela jasně úplný půdorys a rozdělení jejich, mosaikové podlahy, sklepy s mocnými hliněnými, ač dosti porouchanými nádobami na víno a olej olivový, a dva obrovské, věkem netknuté, jako z betonu sestrojené reservoiry na vodu dešťovou, jež přetrvaly a přetrvávají věky, a úplně zachovaný vodovod, jenž v náležitém sklonu vodu z reservoirů těch rozváděl do všech budov a zejména do koupelen, dosud dobře znatelných, a odtud vodu přebytečnou do moře, jsou úplně ještě zachovalé, a budí obdiv nad důmyslem, s jakým jsou provedeny. Při pohledu na mocné ty svědky velikých dob a na bezčetné ty zbytky ozdobných sloupů, mosaikových částic, tesaných kamenů a rozvalených zdí mimovolně počne fantazie pracovati, a před duševním zrakem vystávají obrysy antických budov, jež uchvacují, unášejí. Malíř Hugo Charlemont vtělil nadšení okamžiku takového ve velký obraz, jenž zdobí elegantní breakfast room starého hotelu, a na němž, opíraje se o bedlivá studia, hleděl zrekonstruovati onu stranu zálivu, kdež vypínaly se oba chrámy, a kteráž ležela letohradu samému zrovna naproti.

Přepychové stavby tyto, při nichž, jak dosud patrně, pamatováno bylo na veškeré potřeby tehdejšího, všem požitkům života uvyklého člověka, soukromník, třeba i přebohatý, provésti nemohl. Ty založiti mohl jen člověk vysokého postavení, neobmezené moci, velikých prostředků

a rafinovaného vkusu, jehož pokynů zástupy lidí a celá loďstva byly poslušny, snad některý konsul, ne-li dokonce kterýs císař římského impéria sám. Proto zcela možno, že právě sem, do letohradu tohoto přicházeli nepohodlní členové rodin vládařských ve vyhnanství, a že snad v místech těchto odehrála se tragédie Flavia Julia, která námi dovede dnes ještě otrásti.

A jiných památek na doby pozdější, mohutných zřícenin starých chrámů, bezpočet hrobů z dob římských i křesťanských odkryto na nejrozličnějších stranách ostrova, a vše, co čas zničit nedovedl, ukládá se do malého sice ještě a neuspořádaného, ale přece jen zajímavého musea, jež postupem doby poskytnouti může názorný obraz celé minulosti ostrova, bude-li i na dále dbáno při odkrývání starých nálezů posavadní péče a opatrnosti.

Nedaleko přístavu vypíná se zachovalý dosud, prostý, ale pevný kastel asi z 15. neb 16. stol. se čtyřhrannou, ještě starší mohutnou věží, jenž asi kdysi sloužil k ochraně obyvatelstva Brionského. Ke kastelu náleží malý, prastarý kostelík, jenž stál kdysi uprostřed hřbitova až k moři se táhnoucího, a v kastelu samém sídlili občas členové starého rodu benátského Cornarů, jemuž ostrov ten v 17. století náležel.

Co dotýká se navštěvovatele na Brioni nepřijemně, jsou různé zákazy, které na mnohých místech jsou vyvěšeny. Nejhlavnější záležitostí v tom, že fotografovati smí se tu jen s povolením přístavního velitelstva v — Pulji, a daleko před každou pevnůstkou stkví se nápisy, že „fotogra-

fování a vstoupení na erární majetek jest přísně zapovězeno“, aniž by však vyznačeno bylo, kde erární majetek ten začíná a kde končí. My hleděli toužebně k té, do hloubky zapuštěné pevnůstce, s těžkými těmi branami a mohutnými baštami, trávníkem krytými, jež činí ji na dálku úplně neviditelnou, a kteréž sotva znatelně opatřeny jsou mohutnými děly, neboť vábila nás nezvyklost pohledu a nevídaný způsob úpravy celé pevnůstky, a z ní zase upíraly se na nás neméně toužebně zraky několika dělostřelců, tam jako za živa pochovaných.

Na nejvyšším bodu kasemat stál poddůstojník, jenž červenými, žlutými a bíločervenými praporky dával na různé strany různá znamení, na které stejným způsobem odpovídali dělostřelci opodál stojící.

A přece jak závidění hodný jest dnes pobyt v zapadlém tomto brlohu proti dobám dřívějším! Pevnůstka Tegetthof postavena byla již před delší dobou, kdy ještě malarie zde panovala tak, že posádce bylo třeba vždy po několika hodinách služby vystřídati, aby nepodlehla neblahé zimnici té. A nyní představme si, jak by to bylo vypadalo v pevnůstce za doby války, kdy vyměňování posádky bylo by znemožněno. Malaria sama by byla v nejkratší době umlčela děla její, neboť těžkou chorobou stížený dělostřelec — žádný dělostřelec. Proč tedy rozhodující faktory pevnůstku tu tenkrát vystavěli, vědí bohové, neboť musili si býti přece vědomi toho, jak důležitým spojencem byla by malarie nepříteli.

A protož prokázal p. Kuppelwieser bezpečnosti Pulje službu neocenitelnou, když zbavil ostrov nejen malarie, ale i všeho toho ostatního, co životy lidské tam ohrožovalo. A jaké vlastně štěstí, že ostrovy přišly do rukou soukromých! Jak známe erár rakouský, není pochyby, že kdyby ostrovy Brionské byly jeho majetkem, panovala by tam malarie se vším příslušenstvím do dnes, neboť není ani pomyslení na to, že by byl býval obětoval ty statisíce, které úprava ostrova pohltila.

Krásně jest tedy na Brioni grande, ale něco zde schází přece, co těžce postrádáme — voda. Celý ostrov jest tak rozčleněn, že, ačkoliv sám chová výměru jen 1200 jiter, měří na objemu svém 35 kilometrů, nemá jediného pramene a tudíž také žádného potůčku, tak že obyvatelstvo jest odkázáno jedině na vodu dešťovou, do cisteren sváděnou. Nejhuře nese nedostatek tento vegetace ostrova v horkých měsících letních, kdy mimo nějaký náhlý příval není téměř žádných dešťů, a kdy způsobem úžasným množí se housenky. Z těch nejhorší a nejškodlivější jest nehezka, černá, šedohnědě chlupatá, při doteku chlupy těmi palčivou bolest působící, zejména na plánci žijící housenka *be k y n ě z l a t o ř í t n ě* (*Chrysorrhoea Liparis*), která přezimuje v společných bílých pavučinách, jež neodstraní-li se v čas, zkázou hrozí v příštím létě všemu, co jest zelené. Hnízd těch viděl jsem ještě v květnu ohromné spousty, zpravidla na temeni větví, neboť není dosti pracovních sil, aby stačily hnízda ta odstraniti.

Aby nedostatku vody odpomohl, položil v poslední době energický majitel ostrova do úžiny Fasanské, nejvýše 15 metrů hluboké, železný vodovod na protější břeh, jenž ústí u mořských koupelí Salugy do nevelkého basénu, odkudž však dosud po ostrově rozveden není. Ale bohužel, jak se zdá, vody pitné nákladným tímto způsobem docíleno nebylo, neboť snad následkem nerovného dna mořského utrpělo spojení rour tak, že tu i tam vsakuje voda mořská, pročež vody z vodovodu užití možno jen jako vody užitkové. Ale i to bude pro ostrov a jeho vegetaci dobrodiním, neboť nejdůležitější skupiny její, jako zahrady, sady a vinice musí se za léta spokojiti jen řídkými dešti a skrovným občasným zalitím vodou dešťovou.

V.

A nyní k praktické stránce pobytu na Brioni grande. A tu třeba hned předem prohlásiti, že jest tam o hosta postaráno tak, jako snad nikde jinde.

Snídaně podává se v přívětivém salonku každé jednotlivé budovy v hodinách ranních dle přání a pohodlí hostí, kdežto k obědu a k večeři nutno odebrati se do dependance.

Zde nalézají se tři veliké místnosti. Po levici, stranou ze síně jakási formanka pro služebnictvo a dělnictvo, pak následuje restaurace pro turisty a pro ty, kteří nechtějí vázati se na

pensi, a za ní konečně prostranný sál pro table d'hôte.

Sál tento jest jednoduchý sice, ale elegantní a velice vzdušný, a nejpříjemnější zařízení jeho jest, že každá rodina má svůj stolek, kdež jest svým vlastním pánem a zbavena všech ohledů na nepohodlné, a někdy i nepříjemné sousedy. O jedné hodině polední a v osm večer oživne sál ten na znamení zvoncem, a vše, co prohánělo se po celý den po půvabných procházkách ostrova, shromáždí se tu rázem, aby nasýtilo a napojilo tělo, svěžím vzduchem vyhladovělé. Stolků větších i menších tu několik řad a mezi nimi, pod dohledem vrchního sklepníka, jenž komanduje jenom očima, roznášejí tři sklepníci mísy beze slova, ale s takovou dochvilností a akuratesou, jakou dovede docílit jen energické vedení. Všichni jsou v sněhobílých oblecích s úzkými černými pásy, každý z nich má svůj určitý počet stolů, a obsluhuje své hosty s takovou pozorností, že není třeba, o něco se hlásiti. Novému příchozímu poukáže se jeho stolek, a večer nalezne na něm již svou serviettu v kroužku, jenž opatřen jest jeho jménem.

Za mého pobytu dlela tu arcivévodkyně *M a r i e J o s e f a*, která vlastně ostrov pro společnost vídeňskou byla objevila, a každoročně několik týdnů zde tráví. Vedla zde tichý, skromný život s arcivévodou *K a r l e m F r a n t i š k e m J o s e f e m*, protektorem pražské komorní výstavy z r. 1908, jenž přijel na několikadenní návštěvu, a odtud pak přímo do Prahy k zahájení výstavy se odebral.

Arcivévodkyně, dáma neobyčejně elegantní, a prostého ale roztomilého chování, měla svůj stůl poblíž velikého arkýře proti stolům ostatním, a objevila se vždy přesně v určenou hodinu s arcivévodou, s dvorní svou dámou, s hofmistrem, a z pravidla s dvěma neb třemi vysokými hodnosty z kruhů mariny, kteří taktéž vždy včas v elegantní parní barkasse z Pulje se dostavili. Jakmile arcivévodkyně vstoupila, povstala celá společnost, která dostavovala se v toaletách procházkových, ona poděkovala přívětivým úsměvem, a když usedla, usedlo i obecenstvo. A již nosila se jídla a sice úplně tatáž jídla všem hostům bez rozdílu. S jedinou jen výjimkou, že arcivévodkyně obdržela před desertem některé saisonní ovoce, zpravidla obrovské jahody, na víc, a že přinesena pak ke stolu jejímu parfumovaná voda na opláknutí prstů.

A nyní jalo se obecenstvo baviti mezi sebou stejně nenuceně jako arcivévodkyně se svými hosty. Po tabuli se zdvihla, obecenstvo mlčky povstalo, ona opět poděkovala přívětivým kývnutím hlavy, a obecenstvo popíjelo černou kávu a zapalovalo své doutníky, pokud neodebralo se za požitky těmito ven na prostranství nábřežní, opatřené hojnými stoly a stolicemi.

Jedné komické scény byl jsem svědkem hned druhého dne při večeři. Sotva arcivévodkyně pojedla polévku, vstoupili sklepníci s velikými mísami krásného chřestu. Vrchní sklepník, jenž obsluhoval stůl arcivévodčin, nabídl jí, a nyní utkvěly oči všech hostů plebejských, jimž byli sklepníci zatím také chřest předložili, v patrném

napnutí na arcivévodkyni, jak bude si při požívání chřestu počínati. Ale náhodou zahovořila se tato s admirálem hr. Montecucollim tak, že dosti dlouho to trvalo, než obrátila se k svému talíři. A všechno obecenstvo čekalo s touhou, jak se chřestu chopí, aby se po případě nevydalo výsměchu sousedů. Jen někteří sebevědomí počali chřest nabodávati vidličkou, neb oddělovati z něho hlavičky, a rozhlíželi se pyšně kolem sebe. A tu pojednou arcivévodkyně vzala zcela prostě chřest rukou za pevný konec a nesla ho k ústům. Obecenstvo si oddychlo, a od okamžiku toho chřest nejí se na Brionech jinak nežli tímto způsobem.

Přítomnost arcivévodkyně nepůsobila nijak tísnivě na hosty. Procházela se se svou dámou mezi obecenstvem, naslouchala se svého balkonu hudbě, kterou ochotný velitel z Pulje ob tu chvíli na ostrov vysílal, konala ve vojenské barkasse výlety, a trávila tu dni své tak nenuceně a s takou zjevnou spokojeností, že bylo patrné, jak oddechla si tu po neúprosných předpisech dvorní etikety.

Strava jest na Brioni výborná. Veškerá jídla jsou kvality nejpřednější, úprava vzorná a celkový jídelní lístek sice vídeňský, ale žádným cizím jídlem neopovrhující. Tak na př. jednoho dne roznášeli sklepníci — uzené maso s knedlíkem a se zelím, ale tak delikátní, že hned po obědě tázal jsem se slečny v kanceláři, kdo je dodává. A ta mi ochotně sdělila, že se vše odebírá z nejlepších pramenů. Šunky a uzené z Prahy od známé firmy vývozní, která požaduje sice ceny výmínečně vysoké, ale dodává zato zboží

v každém ohledu dokonalé, svíčková pečeně, nemýlím-li se z Darmstadtu, telecí a vepřové nevím již odkud, a ryby mořské — z Hamburka, poněvadž prý ryby z Adrie neskýtají dosti rozmanitosti. Vše dochází v ledu, a s úsměvem dodala slečna, že chef její má zásadu, že obecnstvo musí se v každém ohledu co nejskvěleji obsloužiti, má-li na Briony připoutáno býti. Že sice na kuchyni výdělku není, ale že se to nahradí jinde.

A nahradí jistě. Pense stojí za osobu denně sice jen 8 K 50 h pro hosty do 14 dnů, a 8 K přes 14 dnů, ale za to mimo pošt. známky, jež vydávají se jen na poště, musí host vše ostatní kupovati v restauraci.

A byty?

Za pokojík svůj v podstřeší platil jsem 6 K denně, cenu, která stoupá tím více, čím níže sestupuje host k hladině mořské, a jest nepoměrně vyšší na jaře, zejména o velikonocích, kdy panuje taková nouze o byty, že kdo nepostará se o něj předem, musí vždy na noc vraceti se do Pulje.

Večery jsou na Brioni nádherné. Celá společnost vyhrne se na nábřeží, jež ozářeno jest elektrickými obloukovými lampami, vzduch jest svěží a lahodný, a není-li náhodou koncert námořnické kapely z Pulje, hukot mořských vln a útočení jejich na mohutnou zeď nábřežní tak příjemně zaléhá v sluch člověka, jenž život svůj tráví ve vnitrozemí, že po jiné hudbě ani netouží.

Ale nejen to. Kolem obloukových lamp za nedlouho počnou se proháněti obrovské můry, jež narážejíce na skleněné koule, ob tu chvíli dopa-

dají zpola omráčeny k zemi. Jedna z nich dopadla právě k mým nohám. Chopil jsem se jí opatrně: bylo to obrovské páví oko velké hruškové, Saturnia pyri, jež líhne se v dubnu a v květnu, a které snad každý navštěvovatel Brionů v době této odnáší si na památku domů.

Arci, k čemu ještě třeba poukázati: pan Kuppelwieser učinil z ostrova německou pevnost, úkaz, jenž jeví se téměř ve všech mořských lázních istrijských, v nichž zmocnili se vedení Němci, těžíce z mocného proudu hostů a výletníků, kteří k moři zapadají. Necht' zavítáte do kterýchkoli z nich, nejelegantnější jsou zpravidla německé, a teprve v nejnovější době docházejí Slovinci, Chorvaté, Srbové, ano i Čechové k poznání, že jest škoda ponechati skvělé příjmy tyto jen německým přistěhovalcům. Tam, kde nejde o lázně osamělé, jako na př. v Sistiáně, tam, kde lázně nalézají se v městečku některém neb poblíž jeho, tam obyvatelé slovanští snaží se, aby připravili zejména hostům slovanským příjemný pobyt ve středu svém. Ale snahy tyto jsou arci dosud jen v počátcích, a třebas i byty byly již zcela dobré, zřídka kdy vyhovuje strava. Zato však jsou ceny nepoměrně nižší.

Tedy Briony jsou dnes půdou německou, a k ní tíhne zejména Vídeň, kteréž arcivévodkyně Maria Josefa ukázala a ukazuje cestu. Máme my Slované a zvláště my Čechové proto vyhýbati se malému tomuto ráji? Ne. Briony jsou německé, poněvadž zapadá tam dosud publikum skoro výhradně německé. Až dostaví se výletníci slovanští v hojnějším počtu, kozel by v tom byl, aby nevy-

dobyli si na této německé půdě postavení, které by bylo třeba respektovati. A ne bojem, jen váhou svou. Arci bylo by třeba, aby přicházeli výletníci, kteří nemusí groš svůj několikrát obrátiti, nežli ho vydají, výletníci, kteří mohou něco utratiti. Proč váží si ve všech světových lázních tak velice Rusů a Poláků? Poněvadž přinášejí tam peníze. My máme tolik zámožných rodin českých, které na jaře a v létě musí do světa. Proč nespojiti příjemné s užitečným, proč nerepresentovati na př. také na Brioni český svět, proč neukázati, že není takový, jak líčí ho pražští a vídeňští šmokové, proč nedokázati, že kde vystoupí Čechové sebevědomě a důstojně, musí si vynutiti ohledy jako každý jiný národ?

A proto: vzhůru na Briony!

OBSAH.

CAŘIHRAD.

I. Jízda Bosporem	9
II. Vstup do města	15
III. Galatská věž	21
IV. Rozhled s věže Galatské	26
V. Tančící dervišové	31
VI. Mosty cařihradské	37
VII. Ejub, město mrtvých	44
VIII. Do Therapie a Böjükdere	53
IX. Bělehradský les	60
X. Stambul	66
XI. Atmeidan a Etmeidan	75
XII. Aja Sofia a jiné mešity	84
XIII. Bazáry. Chany.	96
XIV. Selamlík	108
XV. Skutari	122
XVI. Cařihradští psi	134

BUKUREŠT.

I. Na hranici rumunské. - Verciorova. - Železná vrata. - Turn Severin. - Na dunajském parníku	145
II. Corabia. - Nikopoli. - Turn-Magurelle. - Sistov. - Ruščuk. - Giurgiu a jeho celníci. - Ve vlaku bukureštském	153
III. První pohled na město. - Čtvrti označeny bar- vami. - Birjar. - Skopci. - Osvětlení	161

IV. Barabudele. - Korso - Chaussée Kiseleff. - Soubojový háj	166
V. Život v ulicích. - Trhy. - Prekupec. - Saccagiu. - Simegiu. - Cameloti. - Cikáni	172
VI. 15.000 domů. - Demetrius. - Stavropoleos. - Doamna Balassa. - Němci v Bukurešti	178
VII. Spisovatelka na trůně	186
VIII. Pivo a pivovary	192

SINAIA A CASTELUL PELES 201

OSTROVY BRIONSKÉ.

I.	215
II.	218
III.	223
IV.	231
V.	238

